

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Τόμος 1ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ζωή Σπανάκου, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης*
Ιωάννης Α. Πανούσης, *Πάρεδρος ε.θ. του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου. Έλαβε μέρος στη συγγραφή
του πρώτου μέρους (1/3).*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Παναγόπουλος,
Καθηγητής του Παν/μίου Πατρών
Αντώνης Σπανουδάκης, *Σχολικός Σύμβουλος*
Ελένη Γιοβάνη, *Φιλολόγ., Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Λεμονιά Αμαραντίδου, *Εικονογράφος-Σκιτσογράφος*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ιωάννα Μόσχου, *Φιλολόγος Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου, *Σύμβουλος Π.Ι.*

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Αλέξανδρος Ψυχούλης, *Ζωγράφος*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ελληνικά Γράμματα– «Multimedia Α.Ε.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ζωή Σπανάκου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
Ελληνικά γράμματα

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Τόμος 1ος

Προλογικό σημείωμα

Με το βιβλίο σας «Ομηρικά Έπη – Ιλιάδα» θα συνεχίσετε το ταξίδι σας στον ομηρικό κόσμο για να μελετήσετε καλύτερα τους ομηρικούς ήρωες που συναντήσατε στην Οδύσσεια και θα γνωρίσετε νέους ήρωες, πλουτίζοντας παράλληλα τις γνώσεις σας για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο και πολιτισμό.

Ας δούμε, όμως, από πιο κοντά το περιεχόμενο του νέου σας βιβλίου. Στην αρχή υπάρχει μια «Εισαγωγή» με πληροφορίες οι οποίες συμπληρώνουν τις γνώσεις που αποκτήσατε ήδη με τη διδασκαλία της Οδύσσειας για τα ομηρικά έπη. Μετά την «Εισαγωγή» θα βρείτε ένα «Ημερολόγιο», όπου έχουν καταχωριστεί τα κύρια γεγονότα της Ιλιάδας στις 51 ημέρες που εξελίσσεται το χρονικό παρόν του έπους. Στη συνέχεια ακολουθούν οι ραψωδίες σε μορφή περιληπτικών αναδιηγήσεων και αποσπασματικά. Κάτω από το μεταφρασμένο ομηρικό κείμενο θα βρείτε σχόλια που θα σας βοηθήσουν στην κατανόησή του. Κάθε ενότητα συμπληρώνεται από μικρό αριθμό παράλληλων κειμένων, από κάποιους στίχους σε πρωτότυπη μορφή, στη γλώσσα δηλαδή και τη μορφή που μας παραδόθηκαν από την αρχαιότητα, από τις «Ερωτήσεις – θέματα για συζήτηση ή εργασία» και από «Διαθεματικές δραστηριότητες – Σχέδια εργασίας». Τόσο το κείμενο όσο και οι περιληπτικές αναδιηγήσεις συνοδεύονται από εικόνες που αναπαριστούν ομηρικές σκηνές κάθε ενότητας. Όλο αυτό το υλικό έχει σκοπό να φωτίσει διάφορες πλευρές του κειμένου και να σας βοηθήσει στην κατανόησή του. Οι εικόνες και τα παράλληλα κείμενα θα σας βοηθήσουν, επίσης, να δείτε πώς επηρεάστηκαν αρχαίοι ή νεότεροι δημιουργοί από το ιλιαδικό έπος και πώς ο Όμηρος

γονιμοποίησε και συνεχίζει να γονιμοποιεί τη σύγχρονη τέχνη και σκέψη.

Ευχόμαστε το βιβλίο αυτό να σας φανεί χρήσιμο και να αποτελέσει αφορμή κάποια στιγμή να θελήσετε να διαβάσετε ολόκληρο το έργο του Ομήρου.

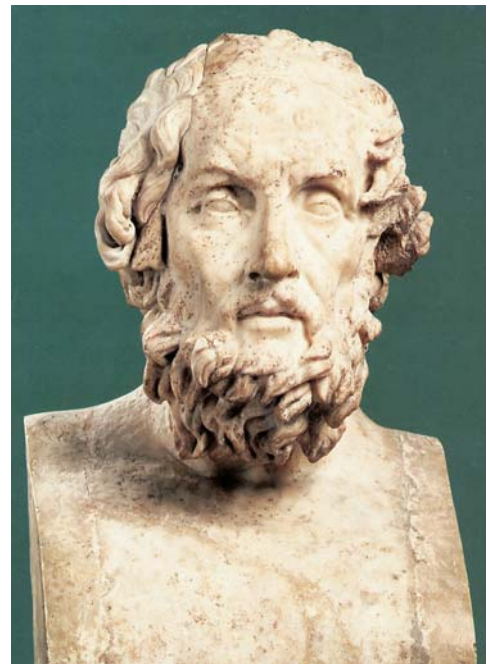
Εισαγωγή

Η Ιλιάδα μαζί με την Οδύσσεια αποτελούν τα αρχαιότερα έπη, όχι μόνο της ελληνικής, αλλά και της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, που μας παραδόθηκαν ολόκληρα και τοποθετούνται χρονικά στο δεύτερο μισό του 8ου αιώνα π.Χ. Η σύνθεση της Ιλιάδας προηγείται της Οδύσσειας και τοποθετείται γύρω στο 750 π.Χ. Έπειτα από τη μελέτη και της Οδύσσειας, η Ιλιάδα θα μας βοηθήσει να συνεχίσουμε το ταξίδι μας στον ομηρικό κόσμο και να ολοκληρώσουμε τη γνωριμία μας με τους ομηρικούς ήρωες. Η έκταση της Ιλιάδας είναι κατά 3.500 στίχους περίπου μεγαλύτερη από την Οδύσσεια, 15.693 στίχοι, και χωρίζεται, όπως και εκείνη, σε 24 ραψωδίες, όσα και τα γράμματα του ελληνικού αλφάβητου. Οι ιλιαδικές ραψωδίες δηλώνονται με ένα κεφαλαίο γράμμα και το περιεχόμενο της καθεμιάς αποδίδεται από έναν τίτλο τον οποίο θα βρείτε στην αρχή της αντίστοιχης περιληπτικής αναδιήγησης.

Εικόνα 1. Προτομή του Ομήρου. Ρωμαϊκό αντίγραφο έργου του 2ου αι. π.Χ. Παρίσι, Μουσείο Λούβρου (αντίγραφο).

Ιλιάδα και Ιστορία

Η Ιλιάδα, ακολουθώντας το κύριο γνώρισμα της επικής ποίησης, που είναι ο ηρωικός χαρακτήρας στο περιεχόμενό της, αναφέρεται σε ένα ένδοξο παρελθόν γεμάτο ηρωικές πράξεις. Έτσι, αν και το

έπος συντέθηκε τον 8ο αιώνα, αναφέρεται σε αναμνήσεις μιας άλλης εποχής, της μυκηναϊκής, στο τέλος της οποίας έγινε ο Τρωικός πόλεμος (12ος αιώνας π.Χ.). Επειδή, λοιπόν, ο ποιητής αναπαριστά μίαν εποχή πολύ πιο μακρινή από τη δική του και αγνοεί πολλές λεπτομέρειες της καθημερινότητάς της, απεικονίζει μέσα στο έργο του έναν κόσμο που του είναι πιο πρόσφατος και οικείος. Γι' αυτό θα δούμε ότι οι συνήθειες, οι αντιλήψεις, οι θεσμοί και τα υλικά που χρησιμοποιούν οι ιλιαδικοί ήρωες ήταν γνωστά στην εποχή του ποιητή αλλά όχι και στο μυκηναϊκό άνθρωπο. Από την άλλη, δεν είναι λίγες οι φορές που ο ποιητής προσθέτει σ' αυτά και στοιχεία εντελώς φανταστικά και εξωπραγματικά. Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η ιλιαδική πραγματικότητα, όπως και αυτή που γνωρίσαμε στην Οδύσσεια, είναι μια πλαστή πραγματικότητα και αποτελεί σύνθεση στοιχείων που επισώρευσαν οι αιώνες στο πεδίο της ιστορίας και στοιχείων φανταστικών, τα οποία οφείλονται στη δημιουργική φαντασία του ποιητή. Γι' αυτό δεν πρέπει να αντιμετωπίζουμε την Ιλιάδα ως ιστορική πηγή για τον αιώνα στον οποίο αναφέρεται. Αντίθετα, λόγω των πολλών αναχρονισμών, δίνει περισσότερες πληροφορίες για την εποχή κατά την οποία συντέθηκε. Και σ' αυτή την περίπτωση όμως πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η Ιλιάδα μπορεί να χρησιμοποιεί ως πρώτη ύλη την ιστορία, αλλά είναι πρωτίστως ποίηση και αυτό το ιστορικό υλικό έχει υποστεί ποιητική επεξεργασία από ένα δημιουργό που ήθελε με το έργο του μάλλον να τέρψει το ακροατήριό του, παρά να το πληροφορήσει για τα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα της εποχής στην οποία αναφέρεται. Επομένως, το ιλιαδικό έπος χρησιμοποιεί την ιστορία ως πηγή έμπνευσης και ταυτόχρονα ως χρονικό πλαίσιο, αλλά δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ιστορικό σύγγραμμα.

Περιεχόμενο, θέμα και δομή της Ιλιάδας

Στην Ιλιάδα το θέμα αποκαλύπτεται στον ακροατή του έπους από τους πρώτους κιόλας στίχους. Στο πρωτότυπο, μάλιστα, κείμενο η πρώτη λέξη είναι μῆνις (= θυμός, οργή). Αυτό είναι και το θέμα του έπους, η οργή δηλαδή του Αχιλλέα μετά τη σύγκρουσή του με τον αρχιστράτηγο των Αχαιών, τον Ατρείδη Αγαμέμνονα. Ο θυμός του Αχιλλέα προκλήθηκε με αφορμή τη μοιρασιά των λαφύρων. Συγκεκριμένα, ο Αγαμέμνονας είχε πάρει ως γέρας (= πολεμικό λάφυρο) τη Χρυσήίδα, κόρη του ιερέα του Απόλλωνα Χρύση. Έπειτα από παράκληση του Χρύση, ο Απόλλωνας έστειλε λοιμό στο στρατόπεδο των Αχαιών, για να τους τιμωρήσει για την αρπαγή της Χρυσήιδας. Έτσι ο Αγαμέμνονας υποχρεώθηκε να επιστρέψει τη Χρυσήίδα στον πατέρα της. Απαίτησε όμως να πάρει αυθαίρετα ως λάφυρο τη Βρισηίδα, που ήταν το γέρας του Αχιλλέα. Το γεγονός αυτό προσέβαλε τον Αχιλλέα, που σε μια έκρηξη θυμού και ύστερα από μια έντονη σύγκρουση αποφασίζει να αποχωρήσει από τον πόλεμο μαζί με τους Μυρμιδόνες.

Ο Αχιλλέας επανέρχεται στη μάχη μόνο προς το τέλος του πολέμου (στη ραψωδία Τ), όταν ο Έκτορας σκότωσε το φίλο του Πάτροκλο και αυτός, διψασμένος για εκδίκηση, θέλει να σκοτώσει το πρωτοπαλικάρο των Τρώων. Η μῆνις, λοιπόν, του Αχιλλέα αποτελεί την αφετηρία και το κύριο θέμα της Ιλιάδας. Η πρωτοτυπία του Ομήρου είναι ότι γύρω από αυτό το θέμα, το οποίο αποτελεί μόνο ένα επεισόδιο του δέκατου χρόνου της πολιορκίας της Τροίας, καταφέρνει να παρουσιάσει τους αγώνες των Ελλήνων γύρω από το Ίλιον (άλλη ονομασία της Τροίας), στη διάρκεια της δεκάχρονης πολιορκίας, γεγονός που δικαιολογεί και την ονομασία του έπους, Ιλιάς και όχι Αχιλλής! Πρέπει, λοιπόν, να

γίνεται διάκριση ανάμεσα στο θέμα και στο περιεχόμενο της Ιλιάδας: το θέμα, που είναι η μήνις του Αχιλλέα, δίνει αφορμή στον ποιητή να μας παρουσιάσει έναν πόλεμο που διήρκεσε δέκα χρόνια στην πεδιάδα της Τροίας. Αυτός ο πόλεμος αποτελεί και το περιεχόμενο του έπους. Ο ποιητής δεν τον περιγράφει από την αρχή του, αλλά αποσπά από τα δέκα χρόνια μια μικρή χρονική περίοδο που καλύπτει 51 ημέρες, πριν από την άλωση της πόλης. Ακριβέστερα, το έπος τελειώνει με το θάνατο και τον ενταφιασμό του Έκτορα, του βασικού υπερασπιστή της Τροίας. Η συνέχεια (άλωση και καταστροφή της Τροίας, αιχμαλωσία των μελών της βασιλικής οικογένειας κτλ.) παρουσιάζεται σε άλλα έπη. Οι 51 αυτές ημέρες είναι το χρονικό παρόν του έπους. Μέσα σ' αυτό βέβαια γίνονται αναφορές στο παρελθόν με χρονικές συντμήσεις, αναδρομές στα περασμένα και ένθετες διηγήσεις (εγκιβωτισμούς) παλαιών γεγονότων, όπως και προαναγγελίες για το μέλλον. Αυτές οι προβολές στο μέλλον θα αποτελούσαν το θέμα άλλων έργων (π.χ. όταν ο ποιητής φαντάζεται το τέλος του Αστυάνακτα, του γιου του Έκτορα, Ω 728 κ.εξ.).

Η μήνις λοιπόν του Αχιλλέα, σε συνδυασμό με την απόφαση του Δία να ικανοποιήσει τον ήρωα βοηθώντας τους Τρώες (Διός βουλή), έπειτα από παράκληση της μητέρας του Θέτιδας, υπήρξε γενεσιουργός αιτία πολλών δεινών για τους Αχαιοούς. Η αποχή του ισχυρότερου Αχαιού από τη μάχη είχε ως συνέπεια οι Τρώες, με τη βοήθεια μάλιστα του Δία, να προβάλουν αποφασιστική αντίσταση και να σημειώσουν σημαντικές νίκες, που οδήγησαν στην επιμήκυνση του πολέμου. Έτσι το θέμα της μήνιδος του Αχιλλέα αποκτά μεγάλη σημασία για τη σύνθεση της Ιλιάδας και την εξέλιξη των πολεμικών επιχειρήσεων. Η μεγάλη σημασία της οργής του

ήρωα φαίνεται και από τη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται το θέμα αυτό στο έπος τόσο σε σχέση με τους θνητούς, καθώς οι ήρωες πολλές φορές θα θυμηθούν τον Αχιλλέα και θα αναφερθούν στην απουσία του, όσο και σε σχέση με τους θεούς, των οποίων οι συζητήσεις και οι ενέργειες βρίσκονται σε στενή συνάρτηση με τη μήνιν του Πηλεΐδη. Βέβαια, υπήρχαν και άλλοι σημαντικοί ήρωες, ιδίως ο Διομήδης που πήρε τη θέση του απόντος Αχιλλέα. Πολλοί μάλιστα από τους Αχαιούς αρχηγούς, όπως ο Διομήδης, ο Αγαμέμνων, ο Πάτροκλος κ.ά., πραγματοποιούν σπουδαία κατορθώματα (αριστείες) στο πεδίο της μάχης όσο λείπει ο Αχιλλέας. Παρ' όλες όμως τις παροδικές επιτυχίες των Αχαιών, οι Τρώες με τον ισχυρό πολέμαρχο τους, τον Έκτορα, είχαν την πρωτοβουλία στον πόλεμο, γιατί αυτόν τον τελευταίο μόνο ο Αχιλλέας μπορούσε να τον αντιμετωπίσει. Όταν όμως ο ήρωας, μετά το φόνο του Πάτροκλου από τον Έκτορα, συμφιλιώνεται με τον Αγαμέμνονα και παίρνει και πάλι μέρος στον πόλεμο, σκοτώνει το πρωτοπαλίκαρο των Τρώων, οπότε η ζυγαριά γέρνει και πάλι προς το μέρος των Αχαιών και η άλωση της Τροίας φαίνεται να πλησιάζει. Αυτήν όμως δε θα τη διηγηθεί ο Όμηρος στην Ιλιάδα.

Το θέμα επομένως του θυμού του Αχιλλέα διατρέχει όλη την Ιλιάδα. Παράλληλα, γύρω από αυτό ο ποιητής πλέκει το περιεχόμενο του έπους, που είναι πολύ ευρύτερο, και χρονικά και θεματολογικά, από το θέμα της μήνιδος, δηλαδή τους δεκάχρονους αγώνες των Αχαιών γύρω από την Τροία (Ίλιον).

Διαφορές Ιλιάδας και Οδύσσειας

Ανάμεσα στα δύο ομηρικά έπη θα παρατηρήσουμε σημαντικές διαφορές τόσο στο ύφος όσο και στον

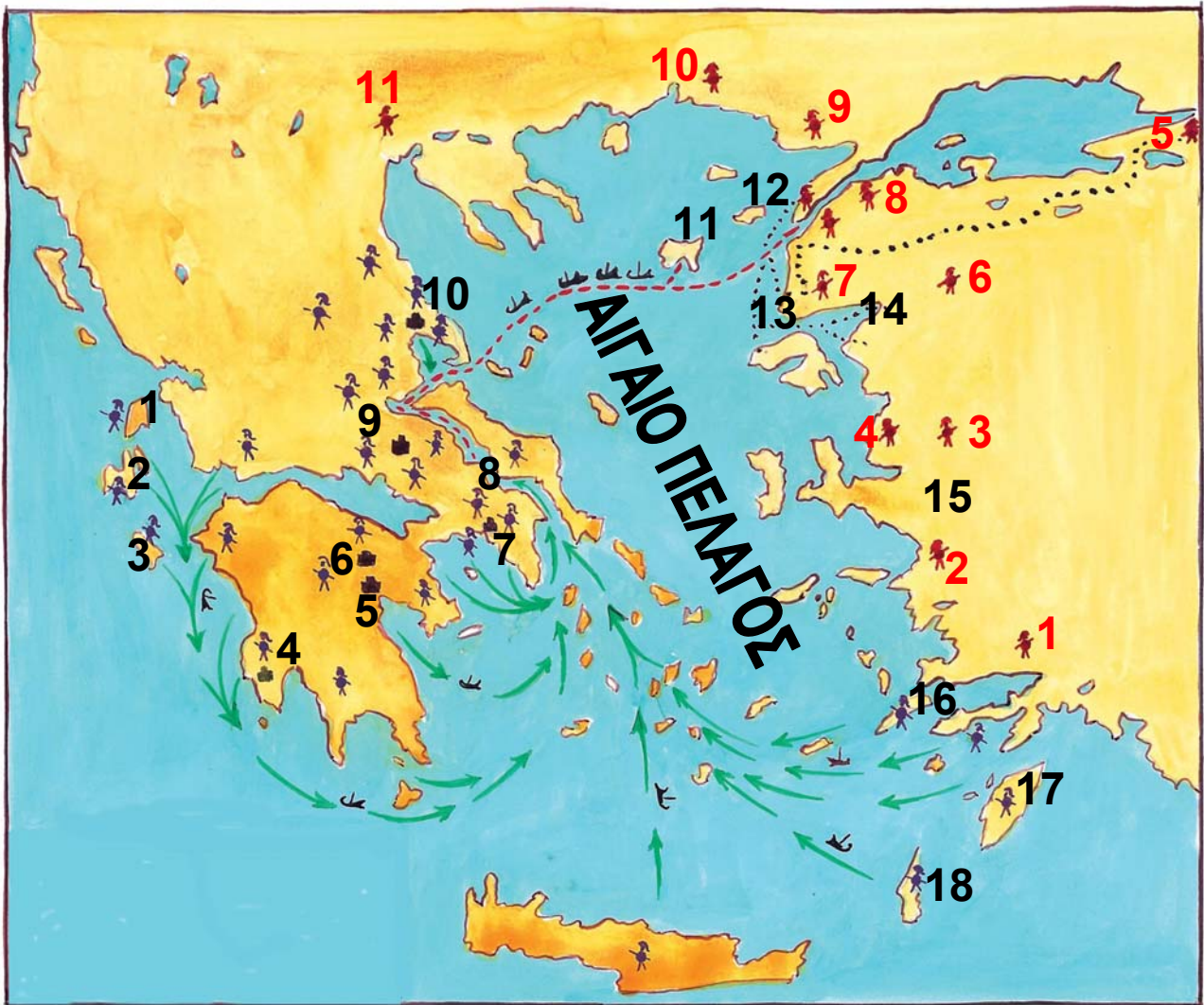
τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται ο κόσμος. Από τα αρχαία κιόλας χρόνια η δραματική πυκνότητα της Ιλιάδας είχε αποδοθεί στο νεαρό της ηλικίας του ποιητή, ενώ το αφηγηματικό ύφος της Οδύσσειας ταίριαζε καλύτερα σε ένα έργο των γηρατειών. Η διαφορά όμως του ύφους δε θα πρέπει να αναζητηθεί μόνο στη χρονολόγηση, αλλά και στο διαφορετικό θέμα κάθε έργου.

Η Οδύσεια, όπως είδαμε, μοιάζει με ναυτικό παραμύθι σε παράξενους τόπους με εξωπραγματικά όντα (Κύκλωπες, Σειρήνες κτλ.). Αντίθετα, το παραμυθικό στοιχείο λείπει από την Ιλιάδα. Οι μύθοι της έχουν ηρωικό περιεχόμενο, αλλά η δράση εντοπίζεται σε έναν πραγματικό κόσμο, απαλλαγμένο από τέρατα και φανταστικές περιπέτειες. Ακόμη και οι θεοί της έχουν ανθρώπινες διαστάσεις και η συμπεριφορά τους συχνά ελάχιστα διαφέρει από αυτήν των ανθρώπων.

Η Οδύσεια, παρ' όλη την πληθώρα φανταστικών και παραμυθικών στοιχείων, καθρεφτίζει κοινωνικά μια νεότερη εποχή, όταν ο θεσμός της βασιλείας πλέον παρακμάζει, ενώ στην Ιλιάδα βρίσκεται στην ακμή του. Η Οδύσεια περιγράφει τη γέννηση της πόλης με πολιτικά σώματα που έχουν αποφασιστικό ρόλο δίπλα στο βασιλιά. Στο βασίλειο των Φαιάκων, παρ' όλο που υπάρχει μόνο στο πλαίσιο του μύθου, λειτουργεί μια συνέλευση γερόντων, όπως αντίστοιχα στην Ιθάκη υπάρχει μια άτυπη συνέλευση του λαού, έστω και χωρίς δυνατότητα παρέμβασης στο θέμα των απαιτήσεων των μνηστήρων. Ωστόσο, από αυτήν πρέπει ο Τηλέμαχος να ζητήσει βοήθεια για να αρχίσει να ψάχνει για τον πατέρα του. Είναι φανερό ότι βρισκόμαστε σε μια περίοδο μετάβασης από τη βασιλεία με την απόλυτη εξουσία σε μια νεότερη εποχή με τη δημιουργία αντιπροσωπευτικών πολιτικών σωμάτων. Στην Ιλιάδα καθρεφτίζεται η αντίληψη μιας

κλειστής αριστοκρατικής τάξης, ενώ στην Οδύσσεια οι ήρωες ανήκουν σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και ακούγονται οι πεπιοθήσεις και οι πόθοι των κατώτερων τάξεων. Στις στρατιωτικές συνελεύσεις της Ιλιάδας, όπου αποφασίζονται τα διάφορα ζητήματα, οι απλοί στρατιώτες ακούνε, αλλά αρκούνται στο να επευφημήσουν. Ο Θερσίτης, που τόλμησε να διαφωνήσει με τον Αγαμέμνονα και να υψώσει το ανάστημά του, βρήκε την ανάλογη τιμωρία από τον Οδυσσέα (Β 225-270).

Οι θεοί που γνωρίσαμε στην Οδύσσεια δεν είναι το ίδιο εγωιστές και άδικοι, όπως στην Ιλιάδα: στο νεότερο έπος έχει αρχίσει να καθιερώνεται στον Όλυμπο κάποια ηθική τάξη. Είναι βέβαια και οι θεοί της Οδύσσειας γεμάτοι πάθη, μα δεν έχουν την πρωτογονική εκρηκτικότητα που θα συναντήσουμε στους θεούς της Ιλιάδας. Ανάλογες αντιθέσεις θα παρατηρήσουμε και στους δύο κεντρικούς ήρωες των επών. Ο Οδυσσέας δεν έχει την ορμητικότητα του Αχιλλέα ούτε την έλλειψη του μέτρου, μα άλλες, πιο πολύτιμες στην καθημερινή ζωή, αρετές, όπως η εξυπνάδα, η επιμονή και η καρτερικότητα. Για να πετύχει το σκοπό του στηρίζεται περισσότερο στην εφευρετικότητα του νου του, παρά στη μυϊκή του δύναμη. Με λίγα λόγια ο χαρακτήρας της Ιλιάδας είναι πολεμικός, και γι' αυτό μερικές φορές σκληρός, ενώ της Οδύσσειας είναι πιο ήρεμος και ειρηνικός. Αν ο δεύτερος ταιριάζει σε έναν ώριμο ποιητή, οπλισμένο με την πείρα της ζωής, τότε ο πρώτος αποκαλύπτει σίγουρα ένα δημιουργό στην ακμή της νεανικής ηλικίας του.

Χάρτης 1. Το Αιγαίο των μυκηναϊκών χρόνων και η τρωική εκστρατεία

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Λύκιοι
2. Κάρες
3. Μαίονες
4. Πελασγοί

5. Φρύγες
6. Μυσοί
7. Δάρδανοι
8. Τρώες

9. Θράκες
10. Κίκονες
11. Παίονες

1. Λευκάς
2. Κεφαλληνία
3. Ζάκυνθος
4. ΠΥΛΟΣ
5. ΤΙΡΥΝΣ
6. ΜΥΚΗΝΑΙ

7. ΑΘΗΝΑΙ
8. Αυλίσ
9. ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ
10. ΙΩΛΚΟΣ
11. Λήμνος
12. Τένεδος

13. Χρύσα
14. Κίλλα
15. Όρ.Σίτυλος
16. Κώς
17. Ρόδος
18. Κάρπαθος

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΧΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΡΟΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΤΗΣ

→ Προς Αυλίδα

Μυκηναϊκά ανάκτορα

----- Προς Τροία

Αχαιοί

..... Άλλες εκστρατείες

Τρώες και σύμμαχοι

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ και το ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ της ΙΛΙΑΔΑΣ

Ημέρα	Σκηνή – Γεγονός	Ραψωδία – σίχοι
1η ημέρα	Προοίμιο Ικεσία του Χρύση Οργή του Φοίβου – λοιμός	A 1-11 A 12-53
1η–9η ημέρα	Λοιμός	A 54
10η ημέρα	Συνέλευση των Αχαιών. Φιλο- νικία Αγαμέμνονα και Αχιλλέα. Η Χρυσήδα αποστέλλεται στον πατέρα της και κήρυκες οδηγούν τη Βρισηίδα από τη σκηνή του Αχιλλέα στον Αγαμέμνονα. Συνάντηση Αχιλλέα και Θέτιδας. Η πρεσβεία με επικεφαλής τον Οδυσσέα φτάνει στη Χρύσα.	A 55-477
11η ημέρα	Επιστροφή της πρεσβείας από τη Χρύσα. Η μήνις του Αχιλλέα.	A 478-493

Από τη 10η (συνάντηση Αχιλλέα-Θέτιδας) μέχρι την 21η ημέρα	12 ημέρες απουσίας των θεών στη χώρα των Αιθιοπών.	
21η ημέρα	Συνάντηση Θέτιδας και Δία. Ικεσία της Θέτιδας και υπόσχεση του Δία. Φιλονικία Ήρας και Δία. Συμπόσιο των θεών.	A 494-605
Νύχτα προς την 22η ημέρα	Βραδινή ανάπαυση. Ο Δίας στέλνει όνειρο στον Αγαμέμνονα.	A 606-612 B 1-47
22η ημέρα (πρώτη ημέρα μάχης)	Συνέλευση των Αχαιών. Ετοιμασία για μάχη. Κατάλογος των πλοίων. Κατάλογος των Τρώων. Μονομαχία Μενέλαου-Πάρη. Ανακωχή. Η Ελένη στα τείχη της Τροίας. Η έκβαση της μονομαχίας. Παραβίαση της ανακωχής από τον Πάνδαρο. Τραυματισμός του Μενέλαου. Επιθεώρηση του στρατού από τον Αγαμέμνονα. Μάχη με παρουσία θεών στο πλευρό των δύο αντιπάλων.	B 48-877 Γ Δ

	<p>Αριστεία του Διομήδη. Έντονη η παρουσία των θεών στο πεδίο της μάχης. Ο Διομήδης τραυματίζει την Αφροδίτη και τον Άρη. Επιστροφή των θεών στον Όλυμπο.</p> <p>Οι Τρώες κινδυνεύουν και ο Έλενος στέλνει τον Έκτορα στην Τροία με την εντολή οι Τρωαδίτισσες να δεηθούν στην Αθηνά. Γλαύκος και Διομήδης. Οι συναντήσεις του Έκτορα στην πόλη και η επιστροφή του στο πεδίο της μάχης μαζί με τον Πάρη.</p> <p>Άκαρπη μονομαχία Αίαντα και Έκτορα. Τέλος της 1ης ημέρας μάχης.</p>	<p><i>E</i></p> <p><i>Z</i></p> <p><i>H 1-320</i></p>
Βράδυ της 22ης ημέρας	Συνελεύσεις στα δύο στρατόπεδα. Αποφάσεις για ανακωχή, ώστε να θάψουν τους νεκρούς τους. Οι Αχαιοί αποφασίζουν την ανέγερση τείχους.	<i>H 321-380</i>
23η ημέρα	Ανακωχή, ταφή νεκρών.	<i>H 381-432</i>
24η ημέρα	Ανέγερση του τείχους των Αχαιών.	<i>H 433-482</i>
25η ημέρα (δεύτερη ημέρα μάχης)	Συνέλευση των θεών. Το σχέδιο του Δία εφαρμόζεται. Ο Δίας παρακολουθεί τη μάχη από την Ίδη - Κηροστασία. Η νύχτα διακόπτει τη μάχη. Οι Τρώες στρατοπεδεύουν στην πεδιάδα. Οι Αχαιοί βρίσκονται σε δύσκολη θέση.	<i>Θ</i>

<p>Νύχτα προς την 26η ημέρα</p>	<p>Οι Αχαιοί αποφασίζουν να στείλουν πρεσβεία στον Αχιλλέα. Αποστολή της πρεσβείας και αποτυχία της. Ανακοίνωση της άρνησης του Αχιλλέα και αντίδραση των Αχαιών.</p> <p>Κατασκοπευτικές επιχειρήσεις των δύο αντιπάλων στη διάρκεια της νύχτας. Τα κατορθώματα του Διομήδη και του Οδυσσέα.</p>	<p>I</p> <p>K</p>
<p>26η ημέρα (τρίτη ημέρα μάχης)</p>	<p>Τα κατορθώματα του Αγαμέμνονα (αριστεία). Επιτυχίες του Έκτορα με τη βοήθεια του Δία. Οι Έλληνες αρχηγοί εγκαταλείπουν τη μάχη τραυματισμένοι. Ο Αχιλλέας στέλνει τον Πάτροκλο στη σκηνή του Νέστορα και ο γέροντας της Πύλου παρακινεί τον Πάτροκλο να οδηγήσει αυτός τους Μυρμιδόνες στη μάχη.</p> <p>Οι μάχες γύρω από το τείχος των Αχαιών. Παρά την αντίσταση των Αχαιών, ο Έκτορας γκρεμίζει μια πύλη του τείχους, οι Τρώες εισβάλλουν και οι Αχαιοί υποχωρούν προς τα πλοία τους.</p> <p>Σφοδρές μάχες δίπλα στα πλοία. Τους Έλληνες στηρίζει ο Ποσειδώνας. Πρωτοστατούν ο Έκτορας και ο Αίαντας ο Τελαμώνιος. Οι Αχαιοί αντιστέκονται.</p>	<p>Λ</p> <p>M</p> <p>N</p>

Οι τραυματισμένοι αρχηγοί επιστρέφουν. Η Ήρα εξαπατά τον Δία και δίνεται στον Ποσειδώνα η ευκαιρία να βοηθήσει ανενόχλητος τους Αχαιούς, για να απωθήσουν τους Τρώες πέρα από την τάφρο του αχαϊκού τείχους.

Ο Δίας ξυπνά, επιτίθεται στην Ήρα και απομακρύνει τον Ποσειδώνα από τη μάχη. Οι Τρώες με την καθοδήγηση του Απόλλωνα πλησιάζουν και πάλι στα πλοία. Ο Πάτροκλος επιστρέφει στον Αχιλλέα. Οι Τρώες απειλούν να πυρπολήσουν το πλοίο του Πρωτεσίλαου, το οποίο υπερασπίζεται ο Αϊάντας.

Ο Πάτροκλος πείθει τον Αχιλλέα να οδηγήσει αυτός τους Μυρμιδόνες στη μάχη. Τα κατορθώματα του Πάτροκλου. Οι Τρώες υποχωρούν. Ο Πάτροκλος σκοτώνει τον Σαρπηδόνα και τον ηνίοχο του Έκτορα Κεβριόνη. Τα τελευταία κατορθώματα του Πάτροκλου και ο θάνατος του.

Μάχη και μονομαχίες γύρω από το νεκρό Πάτροκλο. Η αριστεία του Μενέλαου. Οι Αχαιοί επιστρέφουν με το πτώμα του Πάτροκλου.

Ο Αχιλλέας πληροφορείται το θάνατο του φίλου του και αποφασίζει να πάρει εκδίκηση. Η εμφάνιση του Αχιλλέα στην τάφρο σώζει τους Αχαιούς που υποχωρούν με το πτώμα του Πάτροκλου.

Ξ

Ο

Π

Ρ

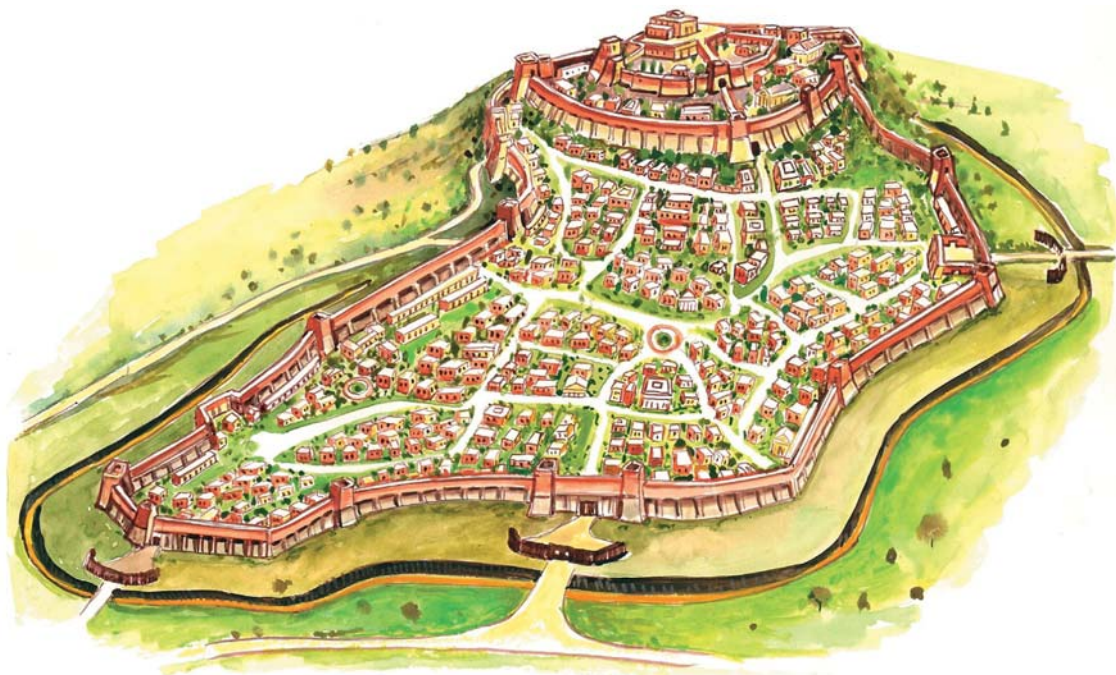
Σ 1-238

<p>Νύχτα προς την 27η ημέρα</p>	<p>Τα δύο στρατόπεδα στη διάρκεια της νύχτας. Η Θέτιδα ζητάει από τον Ήφαιστο καινούρια όπλα για το γιο της και ο θεός τα κατασκευάζει. Περιγραφή της ασπίδας.</p>	<p>Σ 239-616</p>
<p>27η ημέρα (τέταρτη ημέρα μάχης)</p>	<p>Η Θέτιδα παραδίδει στο γιο της τη νέα του πανοπλία. Ο Αχιλλέας και ο Αγαμέμνονας συμφιλιώνονται. Μετά τον κοινό θρήνο για τον Πάτροκλο, ο Αχιλλέας φοράει την πανοπλία του και ετοιμάζεται για τη μάχη της εκδίκησης.</p> <p>Οι θεοί συνεδριάζουν και αποφασίζουν να συμμετάσχουν στη μάχη. Ο Αχιλλέας μονομαχεί με τον Αινεία, ο οποίος σώζεται από τον Ποσειδώνα. Ο Αχιλλέας σκοτώνει πολλούς Τρώες, ενώ οι τελευταίοι τρέπονται σε άτακτη φυγή.</p> <p>Ο Αχιλλέας, εκτός από τους Τρώες, αντιμετωπίζει και τον ποταμό Σκάμανδρο, που ορμάει εναντίον του. Μάχες μεταξύ των θεών. Οι Τρώες βρίσκουν τελικά καταφύγιο μέσα στα τείχη της πόλης τους.</p> <p>Μονομαχία Αχιλλέα και Έκτορα. Θάνατος του Έκτορα και κακοποίηση του σώματος του από τον Αχιλλέα. Θρήνοι για το πρωτοπαλίκαρα της Τροίας.</p>	<p>T</p> <p>Υ</p> <p>Φ</p> <p>X</p>

	Νεκρώσιμες τελετές και νεκρό-δειπνος για τον Πάτροκλο.	Ψ 1-58
Νύχτα προς την 28η ημέρα	Ο Αχιλλέας συνομιλεί στον ύπνο του με τον Πάτροκλο.	Ψ 59-109
28η ημέρα	Καύση του νεκρού σώματος του Πάτροκλου.	Ψ 110-226
29η ημέρα	Ταφή των οστών του Πάτροκλου και αγώνες προς τιμήν του. Δεύτερη κακοποίηση του πτώματος του Έκτορα από τον Αχιλλέα.	Ψ 227-897 Ω 1-21
29η έως 40ή ημέρα	Ένδεκα ημέρες βεβήλωσης του νεκρού Έκτορα. Οι θεοί λυπούνται το νεκρό ήρωα.	Ω 22-30
41η ημέρα	Συνέλευση των θεών. Ο Δίας ειδοποιεί με την Ίριδα τον Πρίαμο να πάει να ικετεύσει τον Αχιλλέα.	Ω 31-187
Νύχτα προς την 42η ημέρα	Ο Πρίαμος ετοιμάζεται. Η συνάντηση του Πρίαμου και του Αχιλλέα. Η ικεσία του Πρίαμου. Ο Αχιλλέας λυτρώνει τον Έκτορα και υπόσχεται ενδεκαήμερη ανακωχή.	Ω 188-677
42η ημέρα	Ο νεκρώσιμος νόστος του Έκτορα. Θρήνοι για τον ήρωα.	Ω 678-777
42η έως 50ή ημέρα	Εννέα ημέρες θρήνου και ετοιμασιών για τη νεκρική πυρά του Έκτορα.	Ω 778-785
51η ημέρα	Η ταφή του Έκτορα. Ο νεκρόδειπνος.	Ω 786-805

Χάρτης 2. Το Αιγαίο και η Μ. Ασία.

Εικόνα 2. Αναπαράσταση της Τροίας.

ραψωδία Α

Λοιμός – Μῆνις

(Ο λοιμός – Η οργή του Αχιλλέα)

Περίληπτική αναδιήγηση

Δέκα χρόνια οι Αχαιοί πολιορκούν την Τροία και στα βάσανά τους έρχεται να προστεθεί ο θυμός του Αχιλλέα με τις ολέθριες συνέπειές του, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με την απόφαση του Δία. Όλα ξεκίνησαν από την άρνηση του Αγαμέμνονα να επιστρέψει στον ιερέα του Απόλλωνα, Χρύση, την κόρη του, την οποία κρατούσε στη σκηνή του ως πολεμικό γέρας (= τιμητικό βραβείο). Αυτό προκάλεσε την οργή του Φοίβου, που έστειλε φοβερό λοιμό στο αχαϊκό στρατόπεδο. Τότε ο Αχιλλέας συγκάλεσε συνέλευση του στρατού, όπου ο μάντης Κάλχας αποκάλυψε την αιτία του κακού· προέβλεψε μάλιστα κι άλλες συμφορές αν ο Αγαμέμνονας δεν ικανοποιήσει το αίτημα του Χρύση.

Μολονότι τα λόγια του μάντη εξόργισαν τον Αγαμέμνονα, δέχτηκε να επιστρέψει την κόρη, αν οι Αχαιοί του προσφέρουν κάποια άλλη στη θέση εκείνης. Στην απαίτηση του Ατρείδη αντέδρασε ο Αχιλλέας, και ο Αγαμέμνονας απείλησε ότι, ως ανώτερος του, θα του αφαιρέσει το δικό του λάφυρο, τη Βρισηίδα. Η σύγκρουση πλέον ήταν αναπόφευκτη και θα κατέληγε σε αιματοχυσία, αν δεν επενέβαινε την κρίσιμη στιγμή η Αθηνά. Τελικά, ο Αχιλλέας αρκέστηκε σε υβριστικούς λόγους και δήλωσε ότι θα παραδώσει τη Βρισηίδα, αλλά ορκίστηκε ότι θα αποχωρήσει από τη μάχη.

Στη συνέχεια τα γεγονότα εξελίσσονται ραγδαία. Μετά τη λήξη της συνέλευσης, η Χρυσήδα αποστέλ-

λεται στον πατέρα της, ενώ κήρυκες έρχονται στη σκηνή του Αχιλλέα για να οδηγήσουν τη Βρισηίδα στον Αγαμέμνονα. Ο Αχιλλέας αποσύρεται στην ακρογιαλιά, όπου πικραμένος απευθύνεται στη μητέρα του, τη Θέτιδα, και της αποσπά την υπόσχεση ότι θα μεσολαβήσει η ίδια στον Δία, για να αποκατασταθεί η τιμή του.

Οι μέρες περνούν, η Χρυσήδα έχει επιστρέψει στην πατρίδα της, ο πόλεμος συνεχίζεται, αλλά ο Αχιλλέας μένει απομονωμένος στη σκηνή του. Τη δωδέκατη ημέρα μετά την παράκληση του ήρωα στη μητέρα του (εικοστή πρώτη μέρα της Ιλιάδας), η Θέτιδα ανεβαίνει στον Όλυμπο και ικετεύει τον Δία να τιμήσει το γιο της, δίνοντας υπεροχή στους Τρώες. Ο Δίας υπόσχεται στη Θέτιδα να ικανοποιήσει την παράκλησή της, αλλά κρυφά από την Ήρα, γιατί αυτή πάντα τον κατηγορεί ότι παίρνει το μέρος των Τρώων. Η συνάντησή του με τη Θέτιδα, όμως, δεν περνάει απαρατήρητη από την Ήρα, η οποία υποψιάζεται τι έχει συμβεί και ζητάει επίμονα εξηγήσεις από το σύζυγό της. Ο Δίας εξοργίζεται και με απειλές αναγκάζει τη θεά να σωπάσει λυπημένη. Κοντά στην Ήρα σπεύδει ο Ήφαιστος, ο οποίος παρηγορεί τη μητέρα του και επαναφέρει την ευχάριστη ατμόσφαιρα στην κατοικία των θεών. Η υπόλοιπη μέρα περνά στον Όλυμπο ανέμελα, με φαγοπότι και μουσική, μέχρι που ο ήλιος δύει και καθένας πάει στο δώμα του να αναπαυτεί.

ραψωδία A 1-53

Το προοίμιο – Η ικεσία του Χρύση

- Το θέμα του έπους: Ο θυμός του Αχιλλέα και οι συνέπειές του
- Η προϊστορία της φιλονικίας Αγαμέμνονα και Αχιλλέα
- Οι πρωταγωνιστές
- Ο ρόλος των θεών

Το προοίμιο της Ιλιάδας

«Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος οὐλομένην, ἣ μυρὶ Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε, πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν ἡρώων, αὐτοὺς δε ἐλώρια τεῦχε κύνεσσιν οἰωνοῖσί τε πᾶσι, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή, ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε Ἀτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.»

(A 1-7)

Εικόνα 3. Ένας αοιδός. Ζωγραφική σε αμφορέα. Παρίσι, συλλογή Rollin (αντίγραφο).

Προοίμιο – Επίκληση της Μούσας

Ψάλλε, θεά, τον τρομερόν θυμόν του Αχιλλέως,
πώς έγινε στους Αχαιούς αρχή πολλών δακρύων
που ανδράγαθες ροβόλησε πολλές ψυχές στον Άδη
ηρώων, κι έδωκεν αυτούς αρπάγματα των σκύλων

στ. 1 Ψάλλε, θεά: τυπική επίκληση στη Μούσα, όπως και στον πρώτο στίχο της Οδύσσειας. Τις Μούσες, προστάτιδες των επιστημών και των τεχνών, θα τις επικαλεστεί ο ποιητής και σε άλλα χωρία του έπους, για να εδραιωθεί στον ακροατή η εντύπωση ότι το έργο είναι θεόπνευστο.

τον τρομερόν θυμόν: ο ποιητής τοποθετεί στον πρώτο στίχο –στο πρωτότυπο μάλιστα η λέξη μῆνις (= οργή) είναι η πρώτη λέξη – την οργή του Αχιλλέα, γύρω από την οποία θα πλεχτεί» όλη η υπόθεση του έπους. Αφετηρία και κέντρο της πλοκής της Ιλιάδας είναι ο θυμός του Πηλεΐδη μετά τη σύγκρουσή του με τον Αγαμέμνονα. Στο πρωτότυπο η μῆνις χαρακτηρίζεται ούλομένη (= καταραμένη), για την οποία δηλαδή θα ευχόταν κανείς να χαθεί.

στ. 3 ροβόλησε: συνήθως το ρήμα χρησιμοποιείται αμετάβατο (= κατηφορίζω, κατεβαίνω με ορμή, κατακυλώ)· εδώ έχει μεταβατική σημασία (= στέλνω, σπρώχνω κάποιον προς τα κάτω): έστειλε τις ψυχές πολλών ηρώων στον Κάτω κόσμο.

στ. 4-5 αυτούς αρπάγματα... ορνέων: οι ψυχές των ηρώων πήγαν στον Άδη, ενώ τα νεκρά κορμιά τους έγιναν βορά των σκύλων και των αρπακτικών πουλιών.

και των ορνέων – και η βουλή γενόνταν του Κρονίδη, **5**
απ' ότ' επιλονίκησαν κι εχωριστήκαν πρώτα
ο Ατρείδης, άρχων των ανδρών, και ο θείος Αχιλλέας.
Και απ' τους θεούς ποιος άναψε την έχθραν μεταξύ τους
Ο Απόλλων, όπου οργίσθηκε του Ατρείδη βασιλέως
κι έφερε λώβαν στον στρατόν που εθέριζε τα πλήθη, **10**

στ. 5 η βουλή γενόνταν του Κρονίδη: μ' αυτό τον τρόπο εκπληρωνόταν η θέληση του γιου του Κρόνου, του Δία. Εννοείται εδώ η υπόσχεση του Δία στη μητέρα του Αχιλλέα Θέτιδα (στ. 518 κ.εξ.) ότι θα δώσει νίκες στους Τρώες, ώστε να εκτιμήσουν οι Αχαιοί την αξία του Αχιλλέα, μετά την αποχώρησή του από το πεδίο της μάχης, και έτσι να τον αποζητήσουν. Αυτός ήταν ένας τρόπος να τιμηθεί ο Αχιλλέας μετά την προσβολή που δέχτηκε από τον Αγαμέμνονα.

στ. 6 απ' ότ'... πρώτα: ο στίχος δίνει τη χρονική αφετηρία της δράσης και της αφήγησης.

στ. 7 Ατρείδης: ο γιος του Ατρέα. Ο ποιητής με αυτό το πατρωνυμικό εννοεί πάντα τον Αγαμέμνονα και όχι τον αδελφό του Μενέλαο. Ο Αγαμέμνονας ήταν βασιλιάς του ισχυρότερου κράτους της εποχής στον ελλαδικό χώρο, των πολύχρυσων Μυκηνών, και ήταν αρχιστράτηγος της τρωικής εκστρατείας.

θείος: θεϊκός, αυτός που κατάγεται από τους θεούς και μάλιστα από τον Δία (στο πρωτότυπο δῖος). Ο ποιητής χαρακτηρίζει τους βασιλιάδες διογενείς και διόθρεπτους. Πολλές φορές το δῖος (= θείος), χωρίς να χάσει την αρχική του σημασία, σήμαινε ένδοξος, ευγενής, έξοχος.

στ. 10 λώβα: λοιμός, πανούκλα, μεταδοτική ασθένεια που αποδεκάτιζε το στρατό («εθέριζε τα πλήθη»). Το λοιμό μετέδιδαν τα ποντίκια, τα οποία έστελνε ο Απόλλωνας Σμινθέας (< σμίνθος = ποντικός).

ότι του εκαταφρόνεσε τον Χρύσην ιερέα.

Ο Χρύσης στο στρατόπεδο των Αχαιών

Στων Αχαιών τα γρήγορα καράβια τούτος ήλθε,
με λύτρα πλουσιοπάροχα την κόρη του να λύσει·
στο χρυσό σκήπτρο τυλικτό του Φοίβου το στεφάνι
εκράτει, και τους Αχαιούς παρακαλούσεν όλους, **15**
μα από όλους πιο πολύ τους δυο τους γιους του Ατρέα:

Το αίτημα του Χρύση

«Ω γενναιόκαρδοι Αχαιοί, ω βασιλείς Ατρείδες,
του Ολύμπου ας κάμουν οι θεοί, την πόλιν του Πριάμου
αφού πορθήσεται ευτυχείς να πάτε στην πατρίδα·
αλλ' αποδώσετε σ' εμέ την ποθητήν μου κόρην, **20**
δεχθείτε αυτά τα λύτρα της, αν τον υιόν του Δία

στ. 12 γρήγορα: παραδοσιακό επίθετο των πλοίων. Το επίθετο είναι κοσμητικό και όχι λειτουργικό, αφού τα καράβια των Ελλήνων βρίσκονται εννιά χρόνια τραβηγμένα στη στεριά και δεν ταξιδεύουν (πρβ. γοργά, Α στ. 372). Παραδοσιακά επίσης επίθετα που αποδίδουν το σχήμα των πλοίων: κοίλα (Α 27), κυρτά (Α 171), βαθουλά (π.χ. Β 602).

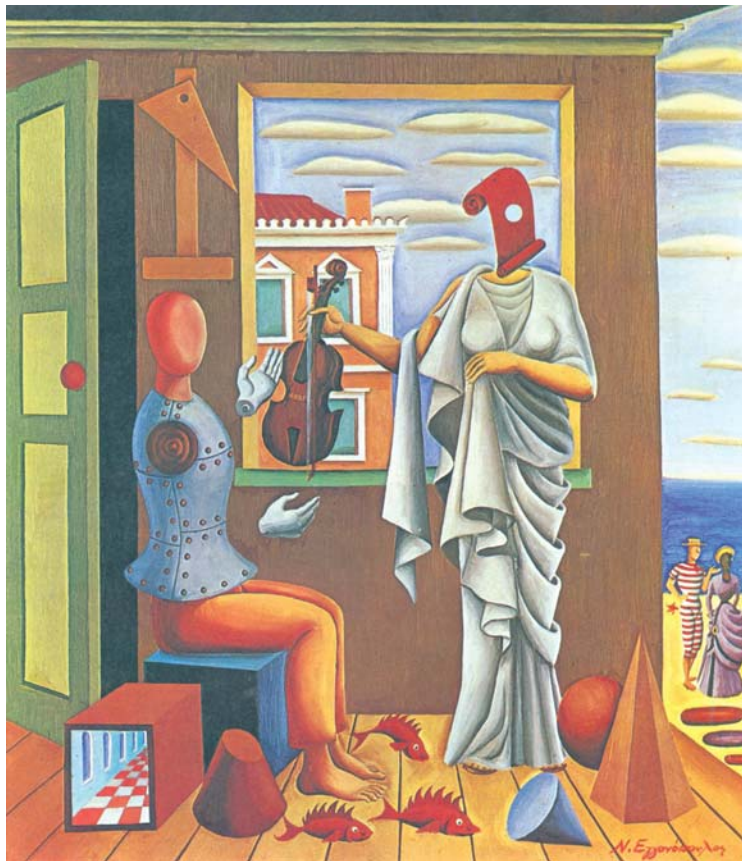
στ. 14 σκήπτρο... στεφάνι: το σκήπτρο ήταν μια επιμήκης ράβδος με χρυσά κοσμήματα και αποτελούσε σύμβολο εξουσίας ή δημόσιου αξιώματος. Το κρατούσαν οι βασιλιάδες, οι ιερείς, οι μάντις, οι κήρυκες (=αγγελιαφόροι) και οι δικαστές. Εδώ το σκήπτρο (ή ιερατική ράβδος) έχει τυλιγμένη στην κορυφή του μια μάλλινη ταινία (στεφάνι ή στέφανα, Α 374), που αποτελούσε πιθανόν ιερό σύμβολο του Απόλλωνα.

τον μακροβόλον τοξευτήν Απόλλωνα ευλαβείσθε».

Η άρνηση του Αγαμέμνονα

Όλοι αλαλάξαν οι Αχαιοί, κι είπαν τον ιερέα να σεβασθούν και τα λαμπρά λύτρα δεκτά να γίνουν μόνος ο Αγαμέμνονας δεν το 'στεργεν ο Ατρείδης,

25

Εικόνα 4. Ο ποιητής και η Μούσα, του Ν. Εγγονόπουλου, 1938. Συλλογή Ε. Εγγονοπούλου. Νομίζετε ότι ο καλλιτέχνης αποδίδει με τον πίνακα του το νόημα του 1ου στίχου;

στ. 22 τον μακροβόλον τοξευτήν: ο Απόλλωνας, ο σημαντικότερος προστάτης θεός της Τροίας, ήταν τοξότης και έπληττε τα θύματά του από μακριά. Σ' αυτόν αποδιδόταν κάθε αιφνίδιος θάνατος άντρα, ενώ στην αδελφή του την Άρτεμη πίστευαν ότι οφειλόταν ο ξαφνικός θάνατος μιας γυναίκας, ιδίως στον τοκετό.

στ. 25 στέργω: (> στοργή) αγαπώ, δέχομαι.

αλλά κακά τον έδιωχνε και βαρύν λόγον είπε:
«Μη σ' απαντήσω, γέροντα, σιμά στα κοίλα πλοία
ή τώρα εδώ ν' αργοπορείς ή πάλιν να γυρίσεις,
και μη θαρρεύεις στου θεού το σκήπτρο και το στέμμα.
Αυτήν δεν θ' απολύσω εγώ· το γήρας θα την έβρει **30**
στο Άργος μες στο σπίτι μου μακράν απ' την πατρίδα
να υφαίνει αυτού και σύντροφον της κλίνης να την έχω.
Μη μ' ερεθίζεις, σύρ' ευθύς, αν θέλεις να μην πάθεις».
Τον λόγον του εφοβήθηκε και υπάκουσεν ο γέρος
την άκραν πήρε σιωπηλός της ηχερής θαλάσσης **35**
και όταν ευρέθη ανάμερα, τον γόνον της ωραίας
Λητούς, μέγαν Απόλλωνα, θερμά παρακαλούσε:

Η προσευχή του Χρύση

«Άκουσέ με, αργυρότοξε, της Χρύσης και της θείας
Κίλλας προστάτη, κύριε στην Τένεδο, Σμινθέα,
εάν σου έκτισα ναόν να χαίρεται η καρδιά σου, **40**
εάν ποτέ σου έκαψα μεριά καλοθρεμμένα
ταύρων κι ερίφων, τούτον μου τον πόθον τελείωσέ μου·

στ. 31 Άργος: η περιοχή της Αργολίδας, όπου
βρισκόταν η επικράτεια του Αγαμέμνονα. Το όνομα
Άργος σε άλλα χωρία δηλώνει την πόλη που ήταν το
βασιλείο του Διομήδη (B 559, Δ 52), άλλοτε πάλι τη
νότια Ελλάδα και ιδιαίτερα την Πελοπόννησο (Z 152) ή
και ολόκληρη την Ελλάδα (Z 456, 1246 κ.α.).

στ. 38-39 αργυρότοξε... Σμινθέα: το επίθετο
αργυρότοξος (= με ασημένιο τόξο) αποδίδεται σταθερά
στον Απόλλωνα (βλ. σχόλ. στ. 22), γιο του Δία και της
Λητώς· γενικά τα αντικείμενα των θεών ήταν κατασκευ-
ασμένα από πολύτιμα μέταλλα. Η Χρύση και η Κίλλα
ήταν πόλεις της Μυσίας, στον Αδραμυττινό κόλπο της
Μ. Ασίας, όπου τιμούσαν τον Απόλλωνα. Στη Χρύση,
μάλιστα, του απέδιδαν το επίθετο Σμινθεύς (βλ. σχόλ.
στ. 10).

τα βέλη σου στους Δαναούς τα δάκρυά μου ας
πλερώσουν».

Ο Απόλλωνας στέλνει λοιμό στο αχαιικό στρατόπεδο

Ευχήθη και ως τον άκουσεν ο Φοίβος ο Απόλλων,
κατέβη από τες κορυφές του Ολύμπου θυμωμένος, **45**
με τόξον και μ' ολόκλειστην φαρέτραν εις τους ώμους.
Εβρόντησαν επάνω του τα βέλη ως εκινήθη
ο χολωμένος και όμοιαζε την νύκτα, ως προχωρούσε.
Των πλοίων κάθισε άντικρυ και απόλυσε το βέλος
και αχός εβγήκε τρομερός απ' τ' ασημένιο τόξο· **50**
και αφού τους σκύλους έπληξε και τα μουλάρια πρώτα,

Εικόνα 5. Πλοίο των Αργείων. Παράσταση από αρχαϊκό αγγείο. Γερμανία, Μουσείο Würzburg (αντίγραφο).

στ. 46 φαρέτρα: η θήκη μέσα στην οποία έβαζαν τα βέλη.

στ. 48 όμοιαζε την νύκτα: τα βέλη που βροντούν (στ. 47) και η παρομοίωση του Απόλλωνα με τη νύχτα αποδίδουν τη θυμωμένη μορφή του θεού που προκαλεί φόβο. Έντονη είναι η αντίθεση με τη συνηθισμένη λαμπρή εικόνα του θεού του φωτός.

εις τους ανθρώπους έριχνε τα πικροφόρ' ακόντια
αδιάκοπα· και των νεκρών παντού πυρές εκαίαν.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Προοίμια από το έργο του Ησίοδου

1. Θεογονία (στ. 1-2 και 22-24)

«Με τις Ελικωνιάδες Μούσες ας αρχίσει το τραγούδι μας·
κατοικούν τον Ελικώνα, όρος μέγα κι ιερό,
[...]

Κάποτε εκείνες δίδαξαν τον Ησίοδο το ωραίο τραγούδι,
την ώρα που βοσκούσε το κοπάδι του, στου θεϊκού
Ελικώνα τις πλαγιές».

στ. 52 ακόντια: στο πρωτότυπο κείμενο βέλη (πρβ. στ. 47, 49). Η κλιμάκωση των στ. 51-52 αποδίδει την πραγματικότητα ενός λοιμού: η ασθένεια προσβάλλει πρώτα τα ζώα, και μάλιστα τα πιο αδύναμα από αυτά, και ύστερα τους ανθρώπους. Από μια άλλη άποψη ο ποιητής προχωρεί βαθμιαία από τα πιο ασήμαντα στο πιο σημαντικό: σκύλοι, μουλάρια, άνθρωποι.

στ. 53 πυρές εκαίαν: όπως γνωρίζουμε από τις ανασκαφές, την εποχή στην οποία αναφέρονται τα περιστατικά του έπους (γύρω στο 1200 π.Χ.) επικρατούσε η συνήθεια της ταφής των νεκρών, ενώ στην εποχή του Ομήρου (περίπου 9ο-8ο αι. π.Χ.) τους έκαίαν. Επομένως, η αναφορά του ποιητή σε «πυρές νεκρών» είναι αναχρονισμός, δηλαδή προβολή μιας συνήθειας της σύγχρονης με τον ποιητή εποχής σε παλαιότερη.

2. Έργα και Ημέραι (στ. 1-5 και 11-13)

«Μούσες της Πιερίας, δόξα σας το τραγούδι, ελάτε πάλι, ανιστορήσετε τον Δία, υμνώντας τον πατέρα σας.

Για κείνον γίνονται οι θνητοί άλλοτε άδοξοι, άλλοτε δοξασμένοι· ονομαστοί κι ανώνυμοι, όπως το θέλει ο μέγας Δίας.

[...]

Άκουσε τώρα, επάκουσε επιβλέποντας, το δίκαιο κράτησε στον ίσιο δρόμο, Δία εσύ· αλλά κι εγώ έχω να πω στον Πέρση* την αλήθεια».

(Εκλογές από τον Ησίοδο, μετάφραση-επιλεγόμενα Δ.Ν. Μαρωνίτης, εκδ. Το Ροδακίό, Αθήνα 1995)

* Πέρσης: αδελφός του ποιητή, προς τον οποίον απευθύνεται το ποίημα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Ποιο είναι το θέμα της Ιλιάδας και πώς το οριοθετεί χρονικά ο ποιητής;
- 2.** Ποιοι είναι οι πρωταγωνιστές της ενότητας (άνθρωποι και θεοί) και ποιος είναι ο ρόλος τους (ολοφάνερος ή αφανής);
- 3.** Στη σύγκρουση Αγαμέμνονα και Χρύση φαινομενικά νικητής αναδεικνύεται ο αρχιστράτηγος. Στην εμφάνιση όμως και στο λόγο του ιερέα λανθάνουν κάποιοι υπαινιγμοί που μας προϊδεάζουν ότι η τελική επικράτηση θα είναι δική του. Να επισημάνετε αυτά τα στοιχεία, που δίνονται υπαινικτικά από τον ποιητή.
- 4.** Η προσευχή του Χρύση ακολουθεί το συνηθισμένο θρησκευτικό τυπικό της εποχής. Αφού επισημάνετε και απαριθμήσετε τα τυπικά στοιχεία της προσευχής, να τη

συγκρίνετε με μια σημερινή (π.χ. την «Κυριακή προσευχή») και να σημειώσετε ομοιότητες και διαφορές. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Ομοιότητα – Διαφορά]

5. Στην περιγραφή των θυμάτων του λοιμού ο ποιητής κλιμακώνει την αφήγηση προχωρώντας από το πρώτο και λιγότερο σημαντικό θέμα (θάνατος σκύλων) στο τρίτο και πιο σπουδαίο (θάνατος ανθρώπων). Η τεχνική αυτή λέγεται «νόμος των τριών». Θυμηθείτε σε ποια άλλα μαθήματα (π.χ. Μαθηματικά, Θρησκευτικά κτλ.) ο αριθμός τρία χρησιμοποιείται ανάλογα (ως νόμος, κανόνας, σύστημα) και καταγράψτε αυτές τις περιπτώσεις. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Σύστημα, Αναλογία, Συμμετρία, Ταξινόμηση]

6. Αφού θυμηθείτε το προοίμιο της Οδύσσειας και διαβάσετε τα προοίμια του Ησίοδου (βλ. Παράλληλα κείμενα), να κάνετε συγκρίσεις με το προοίμιο της Ιλιάδας.

ραψωδία Α 54-306

Συνέλευση των Αχαιών

Η σύγκρουση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα

- Αποκάλυψη της αιτίας του κακού: ο ρόλος του Αχιλλέα
- Φιλονικία Αχιλλέα και Αγαμέμνονα
- Άχιλλέως μῆνις

Εικόνα 6. Ο Αχιλλεύς, ερυθρόμορφος αμφορέας, 450 περίπου π. Χ. Ρώμη, Μουσείο Βατικανού (αντίγραφο)

Ο Αχιλλέας συγκαλεί συνέλευση του στρατού.

Τα θεία βέλη στον στρατόν πετούσαν εννιά μέρες, και την δεκάτην τον λαόν συγκάλεσε ο Πηλείδης,

55

στ. 54 εννιά: τυπικός αριθμός που σημαίνει μεγάλη ποσότητα. Εδώ δηλώνει μεγάλη χρονική διάρκεια (= μέρες και μέρες). Οι τυπικοί ομηρικοί αριθμοί είναι συνήθως πολλαπλάσια του 3, π.χ. δώδεκα ημέρες διαρκεί το ταξίδι των θεών στη χώρα των Αιθίοπων, εννιά ημέρες κουβαλούν ξύλα για την πυρά του Έκτορα (Ω 785) κτλ.

ως η θεά τον δίδαξεν η Ήρα η λευκοχέρα,
που εθλίβονταν τους Δαναούς να βλέπει πως πεθαίνουν.
Και αφού συνάχθηκε ο λαός εις ένα μέρος όλος,
ο γοργοπόδης Αχιλλεύς σηκώθη και τους είπε·
«Ατρείδη, να γυρίσουμε, θαρρώ, θ' αναγκασθούμε 60
στα γονικά μας άπρακτοι, αν δεν πεθάνουμ' όλοι,
αφού μας φθέρνει λοιμική και πόλεμος αντάμα.
Λοιπόν ας ερωτήσομεν ή μάντιν ή ιερέα
ή ονειροκρίτην – έρχεται και τ' όνειρο απ' τον Δία –
να ειπεί γιατί έχόλωσε τόσο σ' εμάς ο Φοίβος· 65

στ. 56 η Ήρα η λευκοχέρα: η Ήρα και η Αθηνά, εξαιτίας της προσβολής που τους έκανε ο Πάρης με την κρίση του δίνοντας «το μήλον της έριδος» στην Αφροδίτη, θα βρίσκονται σε όλη τη διάρκεια του πολέμου στο πλευρό των Ελλήνων. Το επίθετο λευκοχέρα χρησιμοποιείται για να τονίσει την ομορφιά μιας θεάς ή μιας θνητής.

στ. 59 γοργοπόδης: παραδοσιακό κοσμητικό επίθετο του Αχιλλέα (πρβ. στ. 122 φτερόποδος = πολύ γρήγορος στα πόδια, σαν να είχε φτερά και να πετούσε).

στ. 63-64 μάντης, ιερέας, ονειροκρίτης: οι μάντεις ερμήνευαν γενικά τα σημάδια των θεών· οι ιερείς ήταν υπεύθυνοι για τις τελετουργίες προς τους θεούς, αλλά και προφήτευαν μέσω των θυσιών, ενώ οι ονειροκρίτες προφήτευαν με βάση τα όνειρα, τα οποία επίσης έστελναν οι θεοί. Η αναφορά σε όλους αυτούς συγχρόνως δηλώνει με έμφαση την κρισιμότητα της κατάστασης, ώστε να απαιτείται με κάθε μέσο να αποκαλυφθεί η αιτία του κακού.

μη κάπποιο τάμα του έλειψε, μη του' λειψ' εκατόμβη·
ίσως, αν του καούν αρνιά και ερίφια διαλεμένα,
θελήσει το θανατικό να διώξει από κοντά μας».

Ο μάντης διστάζει

Αυτά είπε κι εκάθισε· και τότε ο Θεστορίδης
ο Κάλχας εσηκώθηκεν, ορνεοσκόπος πρώτος **70**
που εγνώριζ' όλα μέλλοντα, παρόντα, περασμένα
και οδήγησε στην Ίλιον των Αχαιών τα πλοία
μ' αυτό το πνεύμα μαντικό που του 'χε δώσει ο Φοίβος.
Σ' αυτούς καλοπροαίρετα τότε ομιλούσ' εκείνος:
«Με προσκαλείς, διίφιλε Πηλείδη, να εξηγήσω, **75**
πώς εγεννήθηκε ο θυμός του μακροβόλου Φοίβου·
θέλει το ειπώ· μόνον εσύ στοχάσου και όμοσέ μου
να με βοηθήσεις πρόθυμα με λόγον και με χέρι,

στ. 66 εκατόμβη: θυσία εκατό βοδιών, δηλαδή πλούσια
θυσία, στην οποία τα ζώα που σφαγιάζονται μπορεί να
μην είναι βόδια, αλλά αρνιά και γίδια, όπως εδώ, και
ίσως λιγότερα από εκατό (π.χ. Σ 93 και 115).

στ. 70-73 Ο Κάλχας ήταν οιωνοσκόπος (ή
ορνεοσκόπος), εξηγούσε δηλαδή το πέταγμα των
πουλιών, αλλά και μάντης με την ευρύτερη έννοια· τη
μαντική του ικανότητα την όφειλε στον Απόλλωνα.
Αυτός είχε προφητέψει στην Αυλίδα την ανάγκη θυσίας
της Ιφιγένειας, γεγονός που υπαινίσσεται ο ποιητής
στους στ. 72 και 107.

στ. 75 διίφιλε: επίθετο ανάλογο με το θείος (στ. 7) ·
αποδίδεται σε πολλούς ήρωες και δηλώνει αυτόν που
είναι αγαπητός στο Δία.

στ. 78-79 όμοσέ μου... με λόγον και με χέρι: ορκίσου
ότι θα με υπερασπιστείς με κάθε μέσο. Ο Κάλχας
αποσκοπεί να εξασφαλίσει την προστασία του Αχιλλέα
με λόγια και πράξεις.

άλυτρη, ανεξαγόραστη και αγίαν εκατόμβην 100
στον Χρύσην αποστείλομεν· τότ' ίσως ίλεως γίνει».

Αντίδραση του Αγαμέμνονα

Αυτά είπε κι εκάθισε· σηκώθη ευθύς ο ήρως
πολλών κυρίαρχος λαών, ο Ατρείδης Αγαμέμνων
φαρμακωμένος· και η χολή τα μαύρα σωθικά του
πλημμύριζ' όλα, και άστραφταν τα μάτια του
ωσάν φλόγες. 105

Με βλέμμα κακοσήμαντο στον Κάλχαντα είπε πρώτα:
«Μάντι κακών, όχι, ποτέ πρόσχαρο τι δεν μου 'πες,
και ο νους σου πάντοτε αγαπά κακά να προμαντεύει·
λόγον δεν είπες συ ποτέ καλόν ούτ' έχεις πράξει.
Και τώρα εδώ στους Δαναούς χρησμολογείς
και λέγεις, 110

οπώς για τούτο συμφορές τους δίδει ο μακροβόλος,
ότι την πλούσια ξαγορά της θυγατρός του Χρύση
δεν δέχθηκα· ναι, θέλω εγώ καλύτερα την κόρη
σπίτι μου, αφού την προτιμώ της νυμφευτής μου ακόμα
της Κλυταιμνήστρας και ποσώς κατώτερη δεν είναι 115
στην κλάση, στο ανάστημα, στη γνώμη και στα έργα.
Και όμως αν συμφέρει αυτό, θε να την αποδώσω·
το καλό θέλω του λαού, ποτέ τον όλεθρό του·
αλλά δώρο ετοιμάσετε σ' εμένα ευθύς, τι μόνος
εγώ δεν πρέπει αδώρητος να μείνω των Αργείων 120
και όλοι το βλέπετε ότι αλλού το δώρο μου πηγαίνει».

στ. 100 άλυτρη, ανεξαγόραστη: η Χρυσηίδα θα δοθεί
στον πατέρα της χωρίς λύτρα.

στ. 101 γίνομαι ίλεως: εξιλεώνομαι, εξευμενίζομαι.

στ. 107 ποτέ πρόσχαρο τι δεν μου 'πες: ο Αγαμέμνονας
αποδέχεται απρόθυμα την εξήγηση του Κάλχαντα, γιατί
και παλαιότερα οι προφητείες του μάντη ήταν
δυσάρεστες γι' αυτόν (βλ. σχόλ. στ. 70-73).

Σύγκρουση Αχιλλέα και Αγαμέμνονα

Του αντείπεν ο φτερόποδος ισόθεος Πηλείδης:
«Ένδοξε Ατρείδη, περισσά φιλόπλουτε, τι λέγεις;
Οι μεγαλόψυχοι Αχαιοί πώς θα σου δώσουν δώρον;
Μη κάπου λάφυρα κοινά γνωρίζομε αφημένα; 125
Όσ' απ' τες χώρες πήραμε, εμοιρασθήκαν όλα
και να τα ξανακάμομε σωρό δεν είναι πρόπον·
αλλά συ τώρα στον θεόν απόλυσε την κόρη,
και τετραπλά θ' ανταμειφθείς, αν ποτέ δώσει ο Δίας
οι Αχαιοί να πάρομε την πυργωμένην Τροίαν». 130
Και προς αυτόν απάντησεν ο μέγας Αγαμέμνων:
«Αν και γενναίος, μη ζητείς με απάτην να με πάρεις,
θείε Πηλείδη, κι εύκολα δεν θα με καταπείσεις,
να έχεις συ το δώρο σου και εγώ να το στερούμαι·
θέλεις και με παρακινείς την κόρη ν' αποδώσω· 135
αλλ' αν δώρον ισότιμο της αρεσιάς μου λάβω
απ' τους γενναίους Αχαιούς, αρκεί,
και αν δεν μου δώσουν,
θα έλθω με το χέρι μου να πάρω ή το δικό σου
το δώρον ή του Αίαντος ή κείνο του Οδυσσέως·
κι εις όποιον έλθω, την χολήν, θαρρώ,
θα του κινήσω· 140

στ. 122 ισόθεος: όμοιος με θεό. Το επίθετο προέρχεται από τη μυκηναϊκή ηρωολατρία· οι ήρωες θεωρούνταν όντα ανάμεσα στους ανθρώπους και τους θεούς.

στ. 126 Σ' ένα μακροχρόνιο πόλεμο, όπως ο Τρωικός, η εξασφάλιση των ειδών διατροφής γινόταν με ληστρικές εκστρατείες στις γύρω περιοχές. Από αυτές ο στρατός αποκόμιζε παντός είδους λάφυρα και αιχμαλώτους. Τις γυναίκες τις χρησιμοποιούσαν ως δούλες, ενώ τους άντρες συνήθως τους σκότωναν, επειδή η πώλησή τους ήταν δύσκολη όσο δεσμεύονταν από την πολιορκία και δύσκολα μετακινούνταν.

αλλ' όλ'αυτά μετέπειτα μαζί θα τα σκεφθούμε.
Τώρα στην θείαν θάλασσαν μαύρο ας συρθεί καράβι
με κουπηλάτες διαλεκτούς, και ας θέσομ' εκατόμβην
μέσα και ας ανεβάσομε την κόρην Χρυσηίδα,
και αρχηγός του να είν' εκεί των βουλευφόρων ένας, **145**
ο Αίας, ο Ιδομενεύς ή ο θείος Οδυσσέας,
ή συ Πηλείδη, των ανδρών ω τρομερέ και μόνε,
με τες ευχές σου τον θεόν να μας εξιλεώσεις».
Άγρια τον εκοίταξε και απάντησε ο Πηλείδης:
«Ωιμένα πανουργότατε, μ' αναίδειαν ενδυμένε, **150**
και ποιος από τους Αχαιούς θα δράμει, αν τον ζητήσεις,
είτε εις ταξίδι πρόθυμος, είτε εις πολέμου αγώνα;
Εγώ δεν ήλθα εξ αφορμής των λογχοφόρων Τρώων
να πολεμήσ', ότι ποσώς εκείνοι δεν μου πταίουν·
τα βόδια μήτε τ' άλογα δεν βγήκαν να μου πάρουν **155**

στ. 142 **θεία θάλασσα:** όλα τα στοιχεία της φύσης (ποτάμια, γη, αιθέρας) χαρακτηρίζονται από τον Όμηρο *θεία*, γιατί είναι ανώτερα από τη φύση του ανθρώπου.

μαύρο: παραδοσιακό, σταθερό επίθετο των πλοίων, που αποδίδει το χρώμα τους, επειδή τα έβαφαν πιθανόν με πίσσα (πρβ. επίσης σχόλ. στ. 12).

στ. 145 **οι βουλευφόροι:** αυτοί που έπαιρναν μέρος στη συνέλευση των αρίστων και εξέφραζαν την άποψή τους, δηλαδή οι αρχηγοί των αγημάτων.

στ. 146 **Αίας:** ο Τελαμώνιος, ο οποίος οδηγούσε δώδεκα πλοία από τη Σαλαμίνα (*B* 557). Ο **Ιδομενεάς** ήταν αρχηγός των Κρητών και οδηγούσε μαζί με τον Μηριόνη ογδόντα πλοία (*B* 645-652). Ο **Οδυσσέας** ήταν αρχηγός δώδεκα πλοίων με άντρες από την Κεφαλλονιά, την Ιθάκη, τη Ζάκυνθο και τα μέρη τής απέναντι στεριάς (*B* 631-635).

μήτε στην μεγαλόσβολην, την ανδροθρέπτραν Φθίαν
ποτέ μου εβλάψαν τους καρπούς,

    ότ' είναι ανάμεσόν μας

όρη κατάσκια πολλά και πέλαγ' αγριωμένα·
αλλά για τον Μενέλαο και, αναίσχυντε, για σένα
ήλθομεν όλοι εκδίκησιν να πάρομε των Τρώων,
και συ, ω σκυλοπρόσωπε, λησμονημένα τα 'χεις.
Και τώρ' αυτό το δώρο μου να πάρεις φοβερίζεις
που 'ναι αμοιβή των κόπων μου

160

    κι οι Αχαιοί μου εδώσαν·

στ. 156 Φθία: μαζί με την Ελλάδα, που στο ιλιαδικό έπος είναι μια περιοχή στη Θεσσαλία, αποτελούν το βασικό τμήμα της επικράτειας του Πηλέα, του πατέρα του Αχιλλέα. Η περιοχή χαρακτηρίζεται μεγαλόσβολη (= με γόνιμο έδαφος) και ανδροθρέπτρα (= που τρέφει τους άντρες), δηλαδή εύφορη.

στ. 159-160 Ο Αχιλλέας υποστηρίζει ότι δε συμμετέχει στην εκστρατεία για προσωπικούς λόγους. Όλοι, εξάλλου, έχουν έρθει να βοηθήσουν τον Μενέλαο να εκδικηθεί τους Τρώες για την αρπαγή της Ελένης. Από άλλες πηγές (Ησίοδος, Κατάλογος, Ηοίαι) μαθαίνουμε ότι όλοι οι ήρωες, όταν ήταν μνηστήρες της Ελένης, πριν από το γάμο της με τον Μενέλαο, είχαν ορκιστεί να συμπαρασταθούν όλοι μαζί στο μέλλοντα γαμπρό αν κάποιος άρπαζε τη νύφη με τη βία. Ο Αχιλλέας όμως δεν ήταν δεμένος ούτε με αυτό τον όρκο, γιατί δεν υπήρξε μνηστήρας της Ελένης, αφού τότε ήταν πολύ μικρός και εκπαιδευόταν στο Πήλιο από τον Κένταυρο Χείρωνα.

στ. 161 σκυλοπρόσωπος: αναιδής, θρασύς. Συχνά στους ανατολικούς λαούς ο σκύλος συμβόλιζε την αναίδεια. Πρβ. στ. 150 και 226.

θα στείλω – και το δώρον σου την κόρην
του Βρισέως, **185**
εις την σκηνήν σου θα ἴθω, εγώ να πάρω,
για να μάθεις,
πόσο σου είμαι ανώτερος εγώ και να τρομάζει
και άλλος μ' εμέ να συγκριθεί και όμοιος να γίνει
εμπρός μου».

Επέμβαση της Αθηνάς την κρίσιμη στιγμή

Τα λόγια τούτα επλήγωσαν τα σπλάχνα του Αχιλλέως
κι έστρεψε δύο στοχασμούς μες στα δασιά του
στήθη· **190**
ή θε να σύρει απ' το πλευρό το ακονισμένο ξίφος
και αφού σκορπίσει όλους εκεί, να σφάξει τον Ατρείδην,
ή να σιγάσει την οργήν κρατώντας την ψυχήν του·
κι αυτά ως διαλογίζονταν στον νουν και από την θήκην
το μέγα ξίφος έσερνε, κατέβηκε ουρανόθεν **195**
η Αθηνά, την έστειλνεν η Ήρα η λευκοχέρα,
οπού αγαπούσε ολόψυχα παρόμοια και τους δύο·

στ. 185 την κόρην του Βρισέως: τη Βρισηίδα, την οποία πήρε αιχμάλωτη ο Αχιλλέας, όταν κυρίευσε την πατρίδα της τη Λυρνησσό, μια μικρή πόλη της Τρωάδας. Την ιστορία της τη διηγείται η ίδια, όταν θρηνεί το νεκρό Πάτροκλο (Τ 286-299).

στ. 190 έστρεψε δυο στοχασμούς: ο Αχιλλέας είναι για μια στιγμή διχασμένος· ταλαντεύεται ανάμεσα σε δυο σκέψεις: να τραβήξει το ξίφος του ή όχι;

στ. 195 ουρανόθεν: οι θεοί άλλοτε εμφανίζονται από τον Όλυμπο, όπου βρίσκεται και η κατοικία τους, και άλλοτε από τον ουρανό. Άλλωστε, οι πιο ψηλές κορφές του Ολύμπου χάνονται μέσα στα σύννεφα, σαν να αγγίζουν τον ουρανό.

του εστήθη οπίσω κι έπιασε τα ολόξανθα μαλλιά του,
σ' εκείνον μόνον φανερή και αθώρητη στους άλλους.
Ξιπάσθη αυτός, εστράφηκε κι εγνώρισεν αμέσως **200**
την Αθηνά που φοβερήν στα μάτια λάμψιν είχε·
και ομίλησε προς την θεάν με λόγια φτερωμένα:
«Τ' ήλθες και συ, ω του Διός του αιγιδοφόρου κόρη;
Του Ατρείδη Αγαμέμνονος να ιδείς την αδικίαν;
Αλλά σου λέγω καθαρά και πίστευσε· με τούτες **205**
τες έπαρσές του γρήγορα θα χάσει την ζωήν του».
Και η γλαυκόφθαλμη θεά σ' εκείνον απεκρίθη:
«Κατέβηκ' απ' τον ουρανόν να παύσω την οργήν σου,
εάν μ' ακούσεις· μ' έστειλεν η Ήρα η λευκοχέρα,

στ. 200 ξιπάσθη αυτός: βρέθηκε σε αμηχανία, τα' χασε, ξαφνιασθηκε.

στ. 202 φτερωμένα λόγια: τα λόγια χαρακτηρίζονται φτερωμένα (πρβ. έπεα πτερόεντα), επειδή διασχίζουν γρήγορα τον αέρα σαν πουλιά και κατευθύνονται από τον ομιλητή στον ακροατή.

στ. 203 αιγιδοφόρος: σταθερό επίθετο του Δία, επειδή κρατούσε («έφερε») την αιγίδα, δηλαδή την ασπίδα του, που ήταν φτιαγμένη από δέρμα αίγας (= γίδας, κασίκας) και φιλοτεχνημένη από τον Ήφαιστο. Όταν ο Δίας την έσειε, προκαλούσε πανικό (αστραπές και βροντές: καταιγίδα).

στ. 207 γλαυκόφθαλμη (γλαυκῶπις στο πρωτότυπο): μια πρώτη ερμηνεία είναι «αυτή που έχει μάτια γλαύκας» (= κουκουβάγιας), το πτηνό-σύμβολο της θεάς της σοφίας, κατάλοιπο ίσως ενός παλαιότερου ζωομορφισμού (πρβ. βοῶπις η Ήρα). Μια δεύτερη σημασία είναι «η θεά με τα γαλανά (γλαυκά) μάτια». Και στις δυο περιπτώσεις πάντως, αυτό που θέλει να δηλώσει ο ποιητής είναι ότι τα φοβερά μάτια της θεάς άστραφταν, καθώς βρισκόταν σε υπερένταση.

που ολόψυχα σας αγαπά παρόμοια και τους δύο· 210
έλα, την μάχην άφησε, το ξίφος σου μη σύρεις,
μόνον με λόγια τ' όνειδος που αυτός θα πάθει ειπέ του.
Ότι να γίνει θέλ' ιδείς αυτό που σου προλέγω·
τρίδιπλα δώρ' ατίμητα θα λάβεις μιαν ημέρα
γι' αυτήν την ύβριν· τώρα συ κρατήσου

και άκουσέ μας». 215

Κι ο φτεροπόδης προς αυτήν Πηλείδης αποκρίθη:
«Πρέπει, ω θεά, των δύο σας να σεβασθώ τον λόγον,
αν κι είν' η οργή μου φοβερή· και όμως αυτό συμφέρει,
όπου υπακούει στους θεούς κι αυτοί τον εισακούουν».

Είπε και από την αργυρήν λαβήν με το βαρύ του 220

χέρι στην θήκην άμπωσε πάλι το μέγα ξίφος
πειθόμενος στην Αθηνά· κι εκείνη πάλι ανέβη
στον Όλυμπον μες στους θεούς, στα δώματα του Δία.
Με βαρείς λόγους έπειτα και πάλιν ο Πηλείδης
προς τον Ατρείδη εστράφηκεν,

ουδ' έπαυε η χολή του: 225

«Ω μέθυσε, σκυλόματε, και με καρδιάν ελάφου!
μήτε ποτέ με τον λαόν ν' αρματωθείς για μάχην,
μήτε εις καρτέρι να οδηγείς

τους πρώτους πολεμάρχους

ετόλμησες· σου φαίνονται τρόμος θανάτου εκείνα·
καλύτερα στο στράτευμα των Αχαιών σ' αρέσει 230

στ. 214-215 δώρ' ατίμητα... την ύβριν: συγκράτησε το
θυμό σου σήμερα και δε θα αργήσει η μέρα που θα
λάβεις ανεκτίμητα, πολύτιμα δώρα για την τωρινή
προσβολή.

στ. 220-221 άμπωσε πάλι το μέγα ξίφος: έσπρωξε πάλι
το ξίφος στη θήκη του.

στ. 226 σκυλόματε, και με καρδιάν ελάφου: αναιδή
(βλ. σχόλ. στ. 161) και δειλέ.

όποιος σ' εσένα αντιλογά, να του αφαιρείς τα δώρα·
τωνόντι αχρείους κυβερνάς, λαοφάγε βασιλέα!
αλλιώς αυτό το αδίκημα θα ήταν το ύστερό σου·
αλλ' έναν λόγον θα σου ειπώ, και ομόνω μέγαν όρκον·
ναι, μα το σκήπτρο τούτ' οπού κλαδί δεν βγάζ'

ή φύλλα, **235**

καθώς αφήκε τον κορμόν στα όρη εκεί που εκόπη,
και δεν θ' αναχλωράνει, αφού τα φύλλα και το φλούδι
γύρω του ελέπισε ο χαλκός, και το φορούν στο χέρι
οι δικαιοκρίτες Αχαιοί τους νόμους να φυλάγουν,
όπως τους έδωκεν ο Ζευς, και θα 'ναι μέγας όρκος· **240**
θ' αποζητήσουν οι Αχαιοί μια μέρα τον Πηλείδη
όλοι και συ περίλυπος την δύναμιν δεν θα 'χεις
να τους βοηθείς, όταν πολλούς θα στρώσει χάμω
η λόγχη

στ. 232 αχρείους κυβερνάς: το νόημα της φράσης ολοκληρώνεται στον επόμενο στίχο: αν δεν ήταν αχρείοι αυτοί που κυβερνάς, θα ξεσηκώνονταν εναντίον σου, ώστε η τωρινή αδικία που διαπράττεις να ήταν η τελευταία πράξη σου.

λαοφάγος (στο πρωτότυπο δημοβόρος): αυτός που ιδιοποιείται τα αγαθά που ανήκουν σε όλο το στράτευμα (λαός = στρατός).

στ. 234 ομόνω (< ὄμνυμι): ορκίζομαι (βλ. σχόλ.στ.78-79).

στ. 238 ελέπισε ο χαλκός: το χάλκινο μαχαίρι ή γενικά κάποιο κοπτικό εργαλείο τού αφαίρεσε το φλοιό. Τα έπη περιγράφουν την Εποχή του Χαλκού, δηλαδή την περίοδο πριν από την Εποχή του Σιδήρου (περίπου 1100 π.Χ.), όταν τα εργαλεία κατασκευάζονταν από ορείχαλκο.

στ. 238-239 το φορούν... οι δικαιοκρίτες: το κρατούν όσοι ασκούν δικαστική εξουσία, όπως οι βασιλιάδες (πρβ. σχόλ. στ. 14 και εικόνα 8).

του ανθρωποφόνου Έκτορος και σε θα τρώγει ο πόνος,
που αφήφησες των Αχαιών

τον πρώτον πολεμάρχον». 245

Είπε και χάμω επέταξε το χρυσοκαρφωμένο
σκήπτρο και πάλι εκάθισε· και από το άλλο μέρος

Μεσολάβηση του Νέστορα

του Ατρείδη έβραζε η χολή· τότε εσηκώθη ο Νέστωρ,
ο γλυκολόγος, λιγυρός ομιλητής της Πύλου

που ωσάν το μέλι η λαλιά του εκύλ' από τα χείλη· 250

δυο γενεές είχαν σβησθεί των πρόσκαιρων ανθρώπων,

στην Πύλον, συνομήλικοι και συνανάστροφοί του,

τώρα εις την τρίτην γενεάν βασίλευεν ο γέρος·

αυτός τότε καλόγνωμα σ' εκείνους ομιλούσε:

«Ωιμέ! στην γην των Αχαιών μεγάλη θλίψις ήλθε! 255

πόσην θα είχε ο Πρίαμος χαρά και τα παιδιά του

και πόσον όλος ο λαός θα ευφραίνονταν της Τροίας,

στ. 244 του ανθρωποφόνου Έκτορος: ο Έκτορας, γιος του Πρίαμου και της Εκάβης, είναι ο αρχηγός των Τρώων και ο πιο ισχυρός πολέμαρχός τους, γι' αυτό χαρακτηρίζεται ανθρωποφόνος ή ανδροφόνος.

στ. 246 χρυσοκαρφωμένο: στολισμένο με χρυσά καρφιά.

στ. 248-249 ο Νέστωρ... λιγυρός ομιλητής: ο Νέστορας, βασιλιάς της Πύλου, ήταν ο γηραιότερος ήρωας της τρωικής εκστρατείας. Τώρα είναι η τρίτη γενιά στην οποία βασιλεύει (στ. 251-253), και αν υπολογίσουμε κάθε γενιά από 30 χρόνια, πρέπει να βρισκόταν ήδη στην ηλικία των 70-75 χρόνων. Επειδή οι λόγοι του ήταν πάντα συμβιβαστικοί και χαρακτηρίζονταν από σοφία, του αποδίδεται από τον ποιητή η ιδιότητα του γλυκολόγου και του λιγυρού, δηλαδή αυτού που είχε καθαρή και διαπεραστική φωνή, όπως κάθε ικανός ρήτορας.

που μάχεσθε αν εμάθαιναν οι δύο σεις που είσθε
οι κορυφές των Δαναών στην γνώση και στα όπλα.
Και ακούσετέ με, ότ' είσθε σεις

κι οι δύο νεώτεροί μου, **260**

ότι με άνδρες έσμιξα πολύ καλύτερους σας,
σ' άλλους καιρούς και αυτοί ποσώς

δεν μ' εκαταφρονούσαν.

Άνδρες δεν είδα ή θα ιδώ ποτέ μου ωσάν εκείνους,
Πειρίθοον και Δρύαντα, καλόν λαών ποιμένα,
Καινέα και Εξάδιον, Πολύφημον τον θείον
και ακόμα τον ισόθεον Θησέα τον Αιγείδην,
ωσάν αυτούς ανίκητοι θνητοί δεν γεννηθήκαν,
σφόδρ' ανδρειωμένοι εμάχονταν

265

με σφόδρ' ανδρειωμένους,

μ' άγρια θεριά βουνίσια, και, ω θαύμα, τ' αφανίσαν·
και εγώ με κείνους έσμιγα φερμένος απ' την Πύλον
μέσ' από μέρη μακρινά, και αυτοί με προσκαλέσαν

270

στ. 259 Ο ιδανικός τύπος του ομηρικού ήρωα συνδύαζε
ικανότητες στη γνώση και στη μάχη (πρβ. «ώστε να
γίνεις έξοχος στον λόγον και στην πράξιν», 1443).

στ. 263 κ.εξ. Ο Νέστορας συνηθίζει να χρησιμοποιεί
παραδείγματα ως μέσα πειθούς. Εδώ αναφέρεται στην
Κενταυρομαχία, τη μυθική σύγκρουση μεταξύ των
Κενταύρων (μυθικού ιππικού λαού του Πηλίου που
τους φαντάζονταν από τη μέση και πάνω ανθρώπους
και από τη μέση και κάτω άλογα) και Λαπιθών
(ρωμαλέου λαού της Θεσσαλίας με βασιλιά τον
Πειρίθοο). Όταν ο Πειρίθοος γιόρταζε τους γάμους του
με την Ιπποδάμεια, κάλεσε στη γιορτή και τους
Κενταύρους, οι οποίοι όμως μεθυσμένοι όρμησαν να
ατιμάσουν τις γυναίκες των Λαπιθών. Έτσι ξέσπασε η
Κενταυρομαχία, στην οποία νίκησαν τελικά οι Λαπίθες
(στ. 269).

κι έκαμνα εγώ το μέρος μου στες μάχες, πλην κανέννας
απ'όσους τώρα τρέφ' η γη μ' αυτούς δεν θα μετριόνταν
και όμως εκείνοι πρόθυμοι στες συμβουλές μου

εκκλίναν·

αλλά και σεις ακούτε με για το καλύτερό σας·
μήτε συ, μεγαλόψυχε, την κόρην του αφαιρέσεις

275

Εικόνα 7. Η Βρισηίδα, το γέρας του Αχιλλέα. Ερυθρόμορφος αμφορέας, περίπου 510 π.Χ. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο (αντίγραφο).

στ. 272 έκαμνα εγώ το μέρος μου στες μάχες: ο Νέστορας πολεμούσε μόνος του, ίσως χωρίς άρμα και ηνίοχο να τον βοηθήσει, όπως αναφέρει επίσης στο στ.Α 720.

στ. 273 Συχνά στον Όμηρο οι άνθρωποι παλαιότερων εποχών εξιδανικεύονται και παρουσιάζονται ανώτεροι από τους συγχρόνους του ποιητή.

στ. 274 στες συμβουλές μου εκκλίναν: η ουσία του μυθολογικού παραδείγματος του Νέστορα: ακόμα και οι πιο δυνατοί μαχητές άλλων εποχών υπάκουαν στις συμβουλές μου.

στ. 276 μεγαλόψυχε: δυνατέ. Το επίθετο μάλλον αναφέρεται στη δύναμη που έχει ο Αγαμέμνονας λόγω του αξιώματος του αρχιστράτηγου, σε αντιδιαστολή προς τη δύναμη της παλικαριάς που αντιπροσωπεύει ο Αχιλλέας.

που του εδωρήσαν οι Αχαιοί, και μήτε συ, Πηλείδη,
θελήσεις ν' αντιμάχεσαι στον μέγαν βασιλέα,
διότι κάτι ανώτερα τιμάται ο σκηπτροφόρος
εκείνος οπού ευδόκησε να τον δοξάσει ο Δίας· 280
δυνατός είσαι και θεά σ' εγέννησε μητέρα,
αλλ' είναι αυτός ανώτερος για τους πολλούς που ορίζει·
και συ να σβήσεις τον θυμόν, Ατρείδη, σ' εξορκίζω·
μη του Πηλείδη οργίζεσαι, που ασάλευτ' είναι σ' όλους
τους Αχαιούς προφυλακή του φθαρτικού πολέμου». 285
Και προς αυτόν απάντησεν ο μέγας Αγαμέμνων:
« Όλα τα είπες, γέροντα, καλά και μετρημένα·
αλλ' αυτός θέλει ανώτερος να είναι και όλων πρώτος
να 'χει όλους αποκάτω του, να βασιλεύει σ' όλους,
όλους να ορίζει· αυτό κανείς δεν θα δεχθεί, πιστεύω· 290
κι εάν οι αθάνατοι θεοί πολεμιστήν τον κάμαν
με τούτο και τον έβαλαν ονειδισμούς να λέγει;»
Εκεί τον λόγον του 'κοψεν ο ισόθεος Πηλείδης:
«Αληθινά δειλόψυχον θα μ' έλεγαν και αχρείον,
αν σ' ό,τ' ειπείς θα έστεργα την κεφαλήν να κλίνω· 295
αυτά στους άλλους πρόσταζε, και διαταγές εμένα
μη δίδεις, ότι στο εξής ποτέ δεν θα σ' ακούσω·
κι έν' άλλο ακόμα θα σου ειπώ, και ας το φυλάξει
ο νους σου·
με σε ή μ' άλλους πόλεμον να στήσω για την κόρην
δεν θέλω, σεις την δώσατε, σεις μου την αφαιρείτε· 300
αλλ' από τ' άλλα όσα 'χω εγώ σιμά στο μαύρο πλοίον
τίποτε δεν θα δυνηθείς να πάρεις άβουλά μου.

στ. 284-285 Ο Αχιλλέας είναι το ακλόνητο προπύργιο των Αχαιών απέναντι στους Τρώες. Αυτό δεν θα αργήσει να φανεί: η αποχώρησή του από τη μάχη θα φέρει ήττες στους Αχαιούς, ενώ η επάνοδος του μετά το θάνατο του Πάτροκλου θα προκαλέσει το θάνατο του Έκτορα, γεγονός που θα σημάνει το τέλος της Τροίας.

Και αν αγαπάς, δοκίμασε, για να ιδούν και τούτοι·
ευθύς το μαύρο αίμα σου στην λόγχην μου θα τρέξει». 305
Και αφού ελογομάχησαν, εκείνοι εσηκωθήκαν
και διάλυσαν την σύνοδον στων Αχαιών τα πλοία.

«ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὐ ποτε φύλλα καὶ ὄζους
φύσει, ἐπεὶ δὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν, οὐδ’
ἀναθηλήσει· περὶ γάρ ῥά ἐ χαλκὸς ἔλεψε φύλλα τε καὶ
φλοιὸν· νῦν αὐτὴ μιν υἴες Ἀχαιῶν ἐν παλάμῃς φορέουσι
δικασπόλοι, οἳ τε δέμιστας πρὸς Διὸς εἰρύαται· ὁ δὲ τοι
μέγας ἔσσεται ὄρκος.»

(Α 233-239)

Εικόνα 8. Ο Αχιλλέας παίρνει πρώτος το λόγο στην αγορά των Αχαιών, στ. 59 κ.εξ. Ερυθρόμορφος αμφορέας, περίπου 510 π.Χ. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

**Στη δημοτική ποίηση συναντάμε μεγάλη ποικιλία
«αδυνάτων»:**

Α. Ο νεκρός είναι αδύνατο να επιστρέψει στη ζωή:
«Όταν ανθίσει ο ξέρακας και βγάλει νια κλωνάρια [...] τότε κι εγώ, αδελφούλα μου, πάλι θα σ' ανταμώσω».

Β. Μια κόρη αρνείται την αγάπη ενός βοσκού:

«- Βλαχούλα μ', πούθεν έρχεσαι και πούθε κατεβαίνεις;

- Από τα πρόβατα έρχομαι, στο σπίτι μου πηγαίνω.

- Βλαχούλα μ', δεν παντρεύεσαι, τσοπάνη άντρα να πάρεις;

- Δύνεσαι, άγουρε, δύνεσαι ό,τι σου πω να κάνεις;

Να φκιάσεις τ' αλωνάκι σου στη μέση τον πελάγου

Κι ουδ' άχυρο να μη βραχεί, μηδέ σπυρί σιτάρι,

Να δεματιάσεις και τ' αυγά μ' ένα κλωνί μετάξι!»

(Βλ. Στάθης Ε. Αναστασιάδης,

Η διδασκαλία των ομηρικών επών με τη βοήθεια των δημοτικών τραγουδιών και των νεοελληνικών παραδόσεων,

Θεσσαλονίκη² 1977, σελ. 85-87,

και Ν.Γ. Πολίτης, Δημοτικά τραγούδια, εκδ. «γράμματα»,

Αθήνα 1991 [1η έκδοση 1866], αρ. 106)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Κεντρικό θέμα της σκηνής των στ. 54-101 είναι η αποκάλυψη της αιτίας του λοιμού. Η αποκάλυψη, ωστόσο, καθυστερεί να γίνει με σαφήνεια. Ποια μέσα χρησιμοποιεί ο ποιητής για να πετύχει την καθυστέρηση και τι επιδιώκει με την τεχνική της επιβράδυνσης;

2. Ο Αγαμέμνωνας, δικαιολογώντας την άρνησή του να ελευθερώσει τη Χρυσήίδα, διατυπώνει τα χαρακτηριστικά του ιδανικού τύπου γυναίκας στην ομηρική κοινωνία. Ποια ήταν αυτά; Να στηρίξετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.

3. Αφού δείξετε με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο ότι η έννοια της τιμής κυριαρχεί στη σκέψη τόσο του Αχιλλέα όσο και του Αγαμέμνονα, να συζητήσετε στην τάξη τι εννοούσε ο ομηρικός ήρωας στο άκουσμα της λέξης τιμή, τι σήμαινε στην Αθήνα του 5ου αι. π.Χ.

(άτιμος = κυρίως αυτός που έχανε τα πολιτικά του δικαιώματα) και τι σημαίνει στην καταναλωτική κοινωνία της εποχής μας. Τι συμπεραίνετε σχετικά με την αλλαγή στο σημασιολογικό φορτίο των λέξεων; Πόσο αυτή η εξέλιξη εξαρτάται από τις μεταβολές που συμβαίνουν στον κώδικα αξιών κάθε κοινωνίας; [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Κώδικας, Μεταβολή, Χώρος – Χρόνος]

4. Οι αρχαίοι είχαν μια ανθρωπομορφική αντίληψη για τους θεούς τους: πίστευαν ότι μπορούσαν να εμφανιστούν σ' ένα θνητό, παίρνοντας τη μορφή ανθρώπου, κι ακόμη πως είχαν ανθρώπινη συμπεριφορά, συνήθειες ή ελαττώματα. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης ανήκουν και οι εμφανίσεις θεών στα ομηρικά έπη είτε με ενανθρώπιση είτε με επιφάνεια. Σε ποια από τις δυο περιπτώσεις ανήκει η εμφάνιση της Αθηνάς στον Αχιλλέα; Θυμηθείτε επίσης την εμφάνιση της ίδιας θεάς στον Τηλέμαχο (Οδύσσεια, α 188 κ.εξ.) και συζητήστε γιατί ο ποιητής επέλεξε σε κάθε σκηνή διαφορετικό τρόπο παρουσίασης της θεάς.

5. Ένας χαρακτηριστικός τρόπος για να δείξουμε πως κάτι δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί είναι να ισχυριστούμε ότι αυτό θα γίνει μόνον αν αλλάξει η φυσική τάξη του κόσμου. Αυτός ο τρόπος έκφρασης λέγεται «σχήμα του αδυνάτου» και τον συναντάμε στο όρκο του Αχιλλέα (στ. 234-245). Μπορείτε να πείτε με δικά σας λόγια το νόημα αυτού του όρκου;

6. Το «σχήμα του αδυνάτου» χρησιμοποιείται συχνά και στη νεοελληνική μας παράδοση. Αφού διαβάσετε τα Παράλληλα Κείμενα, να επισημάνετε αυτόν τον τρόπο έκφρασης, να συγκρίνετε τα συγκεκριμένα χωρία με τον όρκο του Αχιλλέα και να τα αναλύσετε με λίγα λόγια.

[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Παράδοση].

7. Προοικονομία είναι η αφηγηματική τεχνική με την οποία ο ποιητής προετοιμάζει συστηματικά τα επεισόδια που θα ακολουθήσουν στην εξέλιξη της πλοκής του έργου. Αφού θυμηθείτε παραδείγματα προοικονομίας από την Οδύσσεια και τα συζητήσετε στην τάξη, να επισημάνετε ανάλογα παραδείγματα στους στ. 213-242.

8. Να επισημάνετε στο λόγο του Νέστορα (στ. 255-285) με ποιους τρόπους ο σεβάσμιος γέροντας προσπαθεί να κατευνάσει τα οξυμμένα πνεύματα των δύο αντιπάλων.

ραψωδία Α 307-349

Η Χρυσήδα επιστρέφει στην πατρίδα της και
η Βρισηίδα οδηγείται στον Αγαμέμνονα
(ανάγνωση)

Η ιστορία της Χρυσήδας τελειώνει

Στες πρύμνες του και στες σκηνές εγύρισ' ο Πηλείδης
και οι σύντροφοί του οπίσω του με τον Μενoitιάδη·
κι έριξ' ο Ατρείδης γρήγορο στην θάλασσαν καράβι
με κουπηλάτες είκοσι κι επάνω εκατόμβην **310**
προς τον θεόν και ανέβασε την κόρην Χρυσήδα·
και αρχηγός ο συνετός ανέβηκε Οδυσσέας.

Καθαρμοί στο αχαιϊκό στρατόπεδο

Κι ενώ στα πλάτη αρμένιζαν εκείνοι της θαλάσσης,
ο Ατρείδης να καθαρισθούν παράγγειλε τα πλήθη·
κι εκείνοι εκαθαρίζονταν και τ' αποπλύματ' όλα **315**
έριχναν μες στην θάλασσαν, και τέλειες εκατόμβες
ταύρων κι ερίφων έκαιαν ακρόγιαλα του Φοίβου
και ανέβαιν' ως τον ουρανόν καπνός ευωδιασμένος.

Η Βρισηίδα

Τούτα ενεργούσαν στον στρατόν, και ασάλευτος
ο Ατρείδης
σ' ό,τι εφοβέρισε απ' αρχής να κάμει του Αχιλλέως **320**
είπε προς τον Ταλθύβιον και προς τον Ευρυβάτην,
που ήσαν αυτοί κήρυκες και ακόλουθοι δικοί του:
«Εις του Πηλείδη την σκηνήν αμέτε, του Αχιλλέως,
και από το χέρι πάρετε την κόρην Βρισηίδα,
και αν δεν την δώσει, με πολλούς θα έλθω
να την πάρω **325**
εγώ· μ' αυτό χειρότερα θα ταραχθεί η ψυχή του».
Είπε και τους ξαπόστειλε με δυνατές φοβέρες·
άθελα εκείνοι παίρνοντας την άκραν της θαλάσσης

στων Μυρμιδόνων τες σκηνές και τα καράβια φθάσαν.
Καθήμενον εις την σκηνήν σιμά και στο καράβι 330
τον ήβραν και να τους ιδεί δεν χάρηκε ο Πηλείδης.
Τότε από φόβον κι εντροπήν εμπρός στον βασιλέα
εκείνοι εμέναν άφωνοι και δεν τον ερωτούσαν·
τους νόησε και «χαίρετε, ω κήρυκες», τους είπε,
«αγγελιοφόροι του Διός και των θνητών ανθρώπων· 335
ελάτ' εμπρός, δεν φταίτε σεις, ο Αγαμέμνων φταίει
πόστειλε σας να πάρετε την κόρην του Βρισέως.
Πάτροκλε διογέννητε, την κόρην έξω βγάλε
και να την πάρουν δώσε την· και ας είναι αυτοί
μαρτύροι
προς τους θεούς, προς τους θνητούς
και προς τον βασιλέα 340
εκείνον τον σκληρόψυχον, αν ποτέ φθάσει ανάγκη
από αχρείον όλεθρον να σώσω εγώ τους άλλους·
τώντι αυτός λυσομανεί με λογικά χαμένα
και δεν γνωρίζει τα εμπρός να ιδεί και τα κατόπι,
πώς να του μάχοντ' οι Αχαιοί γεροί σιμά στα πλοία». 345
Και απ' την σκηνήν ο Πάτροκλος την κόρην Βρισηίδα
έβγαλε και την έδωκε στα χέρια των κηρύκων,
κι ευθύς εκείνοι γύρισαν στων Αχαιών τα πλοία,
κι η ωραία κόρη εβάδιζε κατόπι λυπημένη·

ραψωδία Α 350-431α

Η συνάντηση Αχιλλέα – Θέτιδας

- Ο Αχιλλέας ετοιμάζει την εκδίκησή του
- Το αίτημα του Αχιλλέα στη μητέρα του
- Η υπόσχεση της Θέτιδας

«τέκνον, τί κλαίεις; τί δέ σε φρένας ίκετο πένθος;
έξαύδα, μη κεϋθε νόω, ίνα είδομεν άμφω.»

(Α στ. 363-364)

Εικόνα 9. Η Θέτιδα παρηγορεί τον Αχιλλέα. Σχέδιο του B.Genelli, 1840/1844 (αντίγραφο).

Δέηση του Αχιλλέα και εμφάνιση της μητέρας του
τότε ο Πηλείδης έκλαιγε και στ' ακρογιάλι μόνος **350**
καθήμενος εκοίταζε τα' απέραντα πελάγη και
θερμοευχήθη της μητρός απλώνοντας τα χέρια:
«Μητέρ', αφού κοντόχρονον με έχεις γεννημένον,
έπρεπε καν ο βροντητής να μου χαρίσει ο Δίας
τιμήν και αντίς ολότελα δεν μ' έχει αυτός τιμήσει» **355**

στ. 350-352 Μετά την αποχώρηση της Βρισηίδας ο Αχιλλέας απομακρύνεται μόνος στην άκρη της θάλασσας, όπου θρηνώντας επικαλείται τη μητέρα του.

στ. 353 κοντόχρονον: σύμφωνα με το μύθο, ο Αχιλλέας θα πέθαινε νέος, πριν από τη λήξη του Τρωικού πολέμου. Αντιστάθμισμα για τον πρόωρο θάνατο ήταν η τιμή που θα κέρδιζε ο ήρωας (βλ. στ. 354-355).

στ. 354 βροντητής: παραδοσιακό επίθετο του Δία, του θεού που κρατούσε τον κεραυνό. Πρβ. Βροντοφόρος (στ. 590), όπου το επίθετο χρησιμοποιείται ουσιαστικοποιημένο.

στ. 355 αντίς: η πρόθεση αντί, που συντάσσεται με όνομα, έχει μετατραπεί από το μεταφραστή σε επίρρημα (= αντίθετα) και συντάσσεται με ρήμα: «τώρα όμως, αντίθετα, αυτός δε με έχει τιμήσει καθόλου».

ιδού τώρα με ατίμασεν ο μέγας Αγαμέμνων,
ότι μου άρπαξεν αυτός το δώρο μου και το 'χει». 360
Είπε με δάκρυα και η σεπτή τον άκουσε μητέρα
στα βάθη όπ' έμενε σιμά στον γέροντα γονέα
σαν ομίχλη ανέβηκε μέσ' από τ' άσπρο κύμα.
Στο πλάγι αυτού που έκλαιεν εκάθισεν η θεία,
τον χάιδεψε, κατ' όνομα τον έκραξε και του 'πε:
«Τι κλαις, παιδί μου, στην καρδιά ποια λύπη σ' ήβρε;
Ειπέ μου
ευθύς, μην το 'χεις μυστικό, κι εγώ να το γνωρίσω».

Ο Αχιλλέας παραπονείται

Κι ο Αχιλλεύς στενάζοντας της είπε: «Τα γνωρίζεις, 365
τι απ' αρχής να σου τα ειπώ; Την πόλιν την αγίαν

στ. 359 Η Θέτιδα ήταν μια από τις Νηρηίδες, τις
θυγατέρες του Νηρέα, του γέροντα της θάλασσας. Η θεά
μετά τη γέννηση του Αχιλλέα εγκατέλειψε το θνητό
σύζυγο της, τον Πηλέα, και ζούσε με τη θεϊκή υπόστασή
της στα βάθη της θάλασσας. Όταν όμως η ποιητική
ανάγκη το απαιτεί (π.χ. στ. 397) ο ποιητής τοποθετεί τη
Θέτιδα στο παλάτι του Πηλέα στη Φθία.

στ. 360 σαν ομίχλη: παραμυθικό μοτίβο. Οι μορφές των
παραμυθιών έρχονται στον πραγματικό κόσμο σαν
ομίχλη και σιγά σιγά παίρνουν ανθρώπινη μορφή. Το
ίδιο συμβαίνει και στα παραμύθια της Ανατολής (π.χ.
στο λυχνάρι του Αλαντίν). Εδώ χρησιμοποιείται η
ομίχλη για τον πρόσθετο λόγο ότι πρόκειται για
θεότητα της θάλασσας και επειδή οι υδρατμοί που
ανεβαίνουν από τη θάλασσα δίνουν την εντύπωση
ανθρώπινης μορφής σε κάποιον που βρίσκεται σε
απόσταση.

την Θήβην, που εβασίλευσεν ο μέγας Ηετίων,
πατήσαμε, κι εφέραμεν εδώ τα λάφυρά της·
κι ως έπρεπεν οι Αχαιοί τα μοιρασθήκαν όλα
και του Ατρείδη εδιάλεξαν την κόρην Χρυσηίδα· **370**
ο ιερέας έπειτα του μακροβόλου Φοίβου
ο Χρύσης ήλθε στα γοργά των Αχαιών καράβια
με λύτρα πλουσιοπάροχα την κόρην του να λύσει,
και του θεού στο χέρι του τα στέφανα κρατώντας
στο σκήπτρο επάνω το χρυσό επρόσπεσεν
εις όλους **375**
τους Αχαιούς, αλλ' έξοχα στους βασιλείς Ατρείδες·
τότ' είπαν όλοι οι Αχαιοί τον γέροντ' ιερέα
να σεβασθούν και τα λαμπρά λύτρα δεκτά να γίνουν·
αλλά τούτο δεν έστερξεν ο Ατρείδης Αγαμέμνων,
και τον απόδιωξε κακά με δυνατές φοβέρες· **380**
έφυγε ο γέρος με χολήν και τες ευχές του ο Φοίβος
άκουσ' ευθύς, ότι ο θεός πολύ τον αγαπούσε·
και στους Αργείους έριξε βέλος κακό, κι επέφταν
σωρός τα πλήθη, ως του θεού τα βέλη ολού πετούσαν

στ. 367 Θήβη: πόλη της Μυσίας κοντά στην Τροία. Βασιλιάς της ήταν ο Ηετίωνας, ο πατέρας της Ανδρομάχης, γυναίκας του Έκτορα. Την πόλη κυρίευσε ο Αχιλλέας, σκοτώνοντας το βασιλιά και τους εφτά γιους του (βλ. Z 395 κ.εξ. και Z 413 κ.εξ.). Τότε αιχμαλωτίστηκε και η Χρυσηίδα, που ήταν σε επίσκεψη στη Θήβα (πρβ. σχόλ. στ. 185).

στ. 376 έξοχα: κυρίως, πιο πολύ.

στ. 383-384 βέλος κακό... τα βέλη ολού πετούσαν: ο λοιμός, που τον προκαλούσαν τα βέλη του θεού, απλωνόταν παντού, σε όλες τις κατευθύνσεις του στρατοπέδου.

στο απέραντο στρατόπεδο των Αχαιών, και ο μάντις **385**
ο γνώστης μάς φανέρωσεν ό,τι του είπε ο Φοίβος·
τότε ο θεός να ιλεωθεί συμβούλευσα εγώ πρώτος·
με τούτο σφόδρα εθύμωσεν ο Ατρείδης κ' εσηκώθη
και λόγον είπε φοβερόν, που είναι τελειωμένος.
Κι οι Αχαιοί προβόδησαν με γρήγορο καράβι **390**
και προσφορές για τον θεόν την κόρην εις την Χρύσην,
αλλ' από τώρ' απ' την σκηνήν την κόρην του Βρισέως,
δώρο σ' εμέ των Αχαιών, οι κήρυκες μου επήραν·
και, αν δύνασαι, προστάτευσε συ το καλό παιδί σου·
ανέβα ευθύς στον Όλυμπον και πρόσπεσε στον Δία, **395**
αν χάριν του 'καμες ποτέ με λόγον ή με έργον·
συχνά στο σπίτι του πατρός σ' άκουσα να καυχάσαι
ότι τον μαυροσύννεφον Κρονίδην εσύ μόνη
των αθανάτων έσωσες απ' όλεθρον αχρείον,
όταν οι άλλοι Ολύμπιοι επήγαν να τον δέσουν, **400**
η Ήρα με την Αθηνάν και ο Ποσειδών ακόμη,
και συ, θεά, τον λύτρωσες που φώναξες αμέσως
τον μέγαν εκατόγχειρον στες κορυφές του Ολύμπου·

στ. 385-386 ο μάντις... ό,τι του είπε ο Φοίβος: ο ομηρικός άνθρωπος πίστευε ότι ο θεός αποκάλυπτε στο μάντη το θέλημά του και εκείνος το εξηγούσε στη συνέχεια με το χρησμό του. στ. 387 να ιλεωθεί: να εξευμενιστεί ο θεός (πρβ. σχόλ. στ. 101)

στ. 397 κ.εξ. Η Ήρα, η Αθηνά και ο Ποσειδώνας, οι οποίοι είναι τώρα με το μέρος των Αχαιών, είχαν συνωμοτήσει κάποτε εναντίον του Δία. Ο μύθος αυτός δεν παραδίδεται από άλλη πηγή και μάλλον δημιουργείται εδώ από τον ποιητή, ώστε ο Δίας να χρωστά ευγνωμοσύνη στη Θέτιδα.

στ. 398 μαυροσύννεφον: επίθετο του Δία (= αυτός που τον καλύπτουν μαύρα σύννεφα). Αλλού νεφελοσυνάκτης (στ. 512, 561 κ.α., πρβ. σχόλ. στ. 354).

Άλυτος καν και αδάκρυτος να κάθοσσουν στες πρύμνες,
αφού δεν θέλ' η μοίρα σου πολύν καιρόν να ζήσεις·
αλλ' είσαι και ολιγόζωος και πίκρες ποτισμένος
σαν κανείς άλλος· άμοιρα στο σπίτι σ' εγεννούσα·
κι εγώ τον λόγον σου να ειπώ του βροντοφόρου Δία, **420**
στον χιονισμένον Όλυμπον θα υπάγω,
αν θα μ' ακούσει·
συ ωστόσο από τον πόλεμον τραβήξου
και στες πρύμνες
ησύχαζε, των Αχαιών να δείξεις τον θυμόν σου·
και ο Δίας στον Ωκεανόν, που τον καλούν οι θείοι
Αιθίοπες κατέβη χθες και όλ' οι θεοί μαζί του· **425**
και μετά ημέρες δώδεκα στον Όλυμπον θα γύρει,

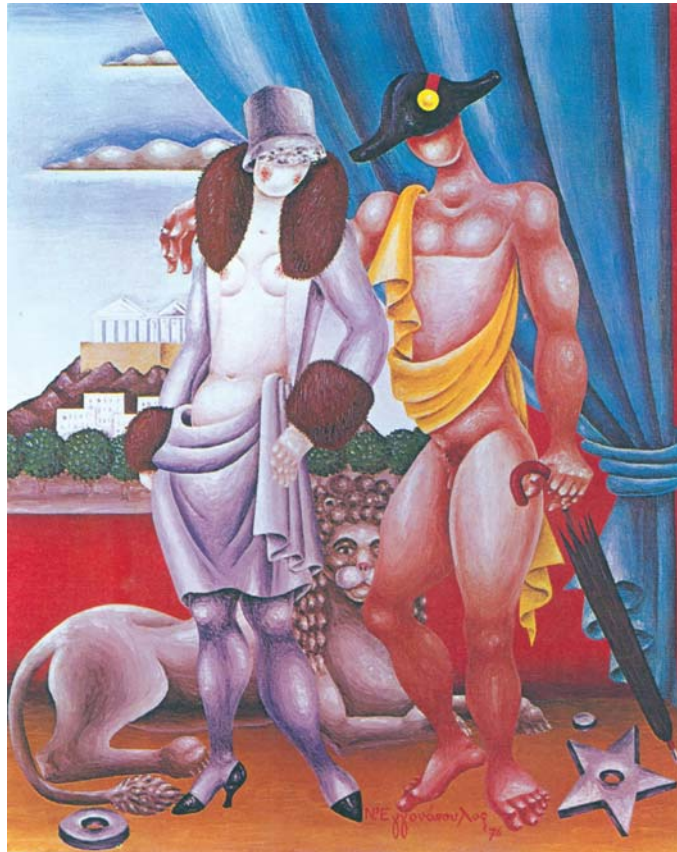
στ. 420 βροντοφόρος: στο πρωτότυπο τερπικέρανος = αυτός που τέρπεται, που χαίρεται με τους κεραυνούς (πρβ. σχόλ. στ. 354).

στ. 425 Αιθίοπες: οι Αιθίοπες ήταν μυθικός λαός που, όπως μαρτυρεί και το όνομά τους, (αΐθω = καίω + ὄψ, ὀπός = πρόσωπο) ήταν μελαψοί. Κατοικούσαν στα δύο άκρα της γης (βλ. Οδύσσεια, α 27 κ.εξ.), κοντά στον Ωκεανό, αφού σύμφωνα με την ομηρική αντίληψη η γη ήταν επίπεδη και την περιέβαλλε ο ποταμός Ωκεανός. Οι Αιθίοπες ήταν ευσεβείς και αγαπητοί στους θεούς, γι' αυτό χαρακτηρίζονται θείοι (στ. 424).

στ. 426 ημέρες δώδεκα: υπολογίζονται από τη μέρα που μιλάει η Θέτιδα. Ο αριθμός είναι τυπικός (βλ. σχόλ. στ. 54).

και τότε στα χαλκόστρωτα θ' ανέβω δώματά του,
να του προσπέσω ταπεινά κι ελπίζω να μ' ακούσει.
Είπε κι εκεί τον άφησε περίσσια χολωμένον,
οπού την ομορφόζωνην του επήραν κορασίδα
δυναστικώς.

430

Εικόνα 10. Πηλεύς και Θέτις,
του Ν. Εγγονόπουλου, 1976. Συλλογή Ε. Εγγονοπούλου.

στ. 427 χαλκόστρωτα: στο παλάτι του Δία το πάτωμα είχε επένδυση από χαλκό, όπως και το ανάκτορο του Αλκίνοου (Οδύσσεια, η 38 κ.εξ.). Το επίθετο είναι κοσμητικό και θέλει να δηλώσει τον πλούτο και την πολύτιμη κατασκευή.

στ. 431 δυναστικώς: με τη βία, χωρίς τη θέλησή του.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Η προσευχή του Τηλέμαχου

«Τράβηξε κι ο Τηλέμαχος αλάργα στ' ακρογιάλι
κι αφού στο κύμα νίφτηκε στην Αθηνά δεόνταν «Άκου με,
αθάνατη θεά, που χτες στο σπίτι μου ήρθες
και μου 'πες στο θαμπό γιαλό να τρέξω με καράβι,
να μάθω του πατέρα μου το γυρισμό, που λείπει
χρόνια στα ξένα. Κι οι Αχαιοί μου φέρνουν όλο εμπόδια
κι οι φαντασμένοι πιο πολύ μνηστήρες απ' τους άλλους».
Έτσι δεήθη κι ήρθε ευτύς η Αθηνά κοντά του
μοιάζοντας με το Μέντορα σ' όλα, φωνή και σώμα,
κι έτσι με λόγια πεταχτά του 'δωσε θάρρος κι είπε».

(Οδύσσεια β 260-269, μτφρ. Ζ. Σίδερης,
εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα χ.χ.)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Ποιο είναι το αίτημα του Αχιλλέα και γιατί η Θέτιδα είναι η πιο κατάλληλη θεότητα για να το μεταφέρει στον Δία; Πώς αντιδρά η Θέτιδα στο αίτημα του γιου της, τι του υπόσχεται και τι τον προτρέπει να κάνει; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.
- 2.** Συγκρίνοντας την εικόνα που παρουσιάζει ο Αχιλλέας στη συνάντηση με τη μητέρα του (στ. 350-430) με την εικόνα που σχηματίσατε γι' αυτόν κατά τη φιλονικία του με τον Αγαμέμνονα στη συνέλευση των Αχαιών (στ. 122 κ.εξ.), ποιες διαφορές παρατηρείτε; Να στηρίξετε την απάντησή σας με χωρία του κειμένου.

- 3.** Μελετώντας τους λόγους του Αχιλλέα (στ. 353-357 και 365-413), τι συμπεραίνετε για την αξία της τιμής στην ομηρική κοινωνία; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.
- 4.** Προσέξτε την παρουσία της Θέτιδας στο πλαίσιο της αντίληψης περί ανθρωπομορφισμού των θεών (βλ. ερώτηση 4 στην προηγούμενη ενότητα) και σημειώστε ποια στοιχεία της συμπεριφοράς της είναι ανθρώπινα και ποιες ιδιότητές της παραμένουν θεϊκές. Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
- 5.** Σε ποια σημεία της ενότητας ο ποιητής χρησιμοποιεί τις αφηγηματικές τεχνικές της προοικονομίας (τι προοικονομείται κάθε φορά;) και της επιβράδυνσης; Τι πετυχαίνει με τη χρήση τους απέναντι στον Αχιλλέα και απέναντι στον ακροατή του έπους;
- 6.** Να συγκρίνετε τις προσευχές του Αχιλλέα (στ. 353-357), του Χρύση (στ. 37-42) και του Τηλέμαχου (βλ. Παράλληλο κείμενο). Προσέξτε επίσης το σκηνικό χώρο όπου γίνονται οι προσευχές και τι ακολουθεί αμέσως μετά. Να σημειώσετε τις ομοιότητες και να δικαιολογήσετε τις διαφορές. Τι παρατηρείτε;

ραψωδία Α 431β-493

Η Χρυσήδα παραδίδεται στον πατέρα της
Επιστροφή της αποστολής με επικεφαλής τον
Οδυσσέα στο στρατόπεδο των Αχαιών
(ανάγνωση)

Άφιξη της πρεσβείας στη Χρύσα

Αλλ' έφθανεν ο ισόθεος Οδυσσέας
στην Χρύσην όπου έφερνε την θείαν εκατόμβην·
κι όταν εμπήκε στο βαθύ λιμάνι το καράβι,
μάζωξαν όλα τα πανιά και τ' αποθέσαν κάτω,
τα ξάρτια λύσαν κι έβαλαν στην θήκην το κατάρτι, 435
έφεραν μέσα στ' άρασμα με τα κουπιά το πλοίον,
και τα πρυμνόσχοιν' έδεσαν κι ερίξαν τες αγκύρες,
και εβγήκαν έξω στην στεριά και μέσ' απ' το καράβι
την εκατόμβην έβγαλαν του μακροβόλου Φοίβου,
και απ' όλους βγήκεν ύστερη του Χρύση η θυγατέρα. 440
Την κόρην ο πολύγνωμος οδήγησε Οδυσσέας
εις τον βωμόν και του πατρός την έδωσε και του 'πε:
«Ω Χρύση, ο μέγας μ' έστειλεν Ατρείδης Αγαμέμνων
την κόρην να σου φέρω εδώ και θείαν εκατόμβην,
να τον εξιλεώσομε, του Φοίβου να προσφέρω, 445
πο 'βαλε εις πολυστένακτες οδύνες τους Αργείους».

Θυσίες και προσευχές στον Απόλλωνα

Είπε και του την έδωσε την ακριβή του κόρην·
εδέχθη αυτός και χάρηκε· κι ευθύς την εκατόμβην
εις τον καλόκτιστον βωμόν ολόγυρ' αραδιάσαν
και αφού εχερονίφθηκαν κι επήραν το κριθάρι, 450
ψηλά τα χέρια σήκωσεν ο Χρύσης κι εδεήθη:
«Άκουσέ με, αργυρότοξε, της Χρύσης και της θείας
Κίλλας υπέρμαχε θεέ, ω κύριε της Τενέδου,
ως έδωκας ακρόασιν εις τες ευχές
κι επλήγωσες τους Αχαιούς κι ετίμησες εμένα, 455

αυτή μου πάλι ευδόκησε να γίν' η επιθυμία,
απ' το κακό θανατικό τους Δαναούς ω σώσε!».
Είπε, και ο Φοίβος άκουσε, κι εδέχθη την ευχή του.
Τότε αφού κάμαν τες ευχές κι ερίξαν το κριθάρι,
των σφακτών στρέψαν τους λαιμούς, τα έσφαξαν,
τα γδάραν, 460

τα μεριά κόψαν, με διπλό κνισάρι τα σκεπάσαν
κι επάνω τους ωμά 'βαλαν κομμάτια και στες σχίζες
λαμπρό κρασί τα εράντιζε και τα 'καιεν ο γέρος
και τα πεντόσουβλα σιμά τ' αγόρια τού κρατούσαν·
και αφού καήκαν τα μεριά κι εγεύθηκαν τα σπλάχνα, 465
ελιάνισαν τα επίλοιπα, τα πέρασαν στες σούβλες,
και αφού με τέχνην τα 'ψησαν, απ' την φωτιά τα επήραν
και άμ' απ' τον κόπον έπαυσαν κι ετοίμασαν το γεύμα,
ετρώγαν κι όλ' ισόμοιρα χαρήκαν το τραπέζι·

και άμα εφάγαν κι έπιαν όσ' ήθελε η ψυχή τους, 470
ξέχειλο εβάλαν το κρασί τ' αγόρια στους κρατήρες
κι έδωκαν σ' όλους απαρχές στα ολόγεμα ποτήρια,
κι εξελεώναν τους θεούς με άσματα ολημέρα
καλόν παιάνα ψάλλοντας των Αχαιών τ' αγόρια
και ο μακροβόλος άκουε κι ευφραίνετο η ψυχή του· 475
και ο ήλιος άμα εβύθισε και ήλθε το σκοτάδι,
στου πλοίου τα πρυμνόσχοινα κοιμήθηκαν πλησίον·

Επιστροφή από τη Χρύσα

και άμα ερόδιζ' η αυγή, αφήκαν το λιμάνι
στων Αχαιών το απέραντο στρατόπεδο να γύρουν·
και πρίμον τους απόστειλε ο μακροβόλος Φοίβος· 480
τότ' άπλωσαν τα κάτασπρα πανιά τους στο κατάρτι,
κι ο άνεμος τα φούσκωνε, κι ως πήγαινε το πλοίον
εις την καρίνα ολόγυρα το μαύρο κύμα ηχούσε
κι έκοβε δρόμον γρήγορο στο κύμα το καράβι·
στων Αχαιών το απέραντο

στρατόπεδο άμα εφθάσαν, 485
ετράβηξαν εις την στεριά τ' ολόμαυρο καράβι

ψηλά στην άμμον κι έβαλαν στυλώματα αποκάτω
και στες σκηνές εσκόρπισαν εκείθε και στες πρύμνες.
Ωστόσο εκείνος θύμωνε σιμά στα γοργά πλοία
ο φτεροπόδης διογενής Πηλείδης Αχιλλέας· **490**
δεν πήγαινε στην σύνοδον, όπου δοξάζοντ' άνδρες,
ούτε στον πόλεμον, και αυτού βαρύλυπ' η καρδιά του
ελαχταρούσε την βοήν, την φλόγα του πολέμου.

ραψωδία Α 494-612 Σκηνές από τον Όλυμπο

- Η Θέτιδα πραγματοποιεί την υπόσχεσή της
- Ο Δίας συγκατανεύει. Η «βουλή» του Δία
- Η αντίδραση της Ήρας
- Οι σχέσεις των θεών

Ο Δίας υπόσχεται στη Θέτιδα

«Ή και κϋανέησιν έπ' όφρύσι νεϋσε Κρονίων·
άμβρόσια δ' άρα χαΐται έπερρώσαντο άνακτος κρατός
άπ' άθανάτοιο· μέγαν δ' έλέλιξεν Όλυμπον.»

(Α 528-530)

Η ικεσία της Θέτιδας

Έφεξε η δωδέκατη αυγή, και οι θεοί γυρίζουν
στον Όλυμπον κι εβάδιζεν εμπρός τους ο Κρονίδης **495**
και η Θέτις το παράγγελμα δεν ξέχανε του υιού της
και της θαλάσσης έσχισε τα κύματα κι εβγήκε
και ανέβη τα χαράματα στ' Ολύμπου τον αιθέρα.

Εύρηκε τον βροντόφωνον Κρονίδαην καθισμένον
μόνον στην άκραν κορυφήν του πολυλόφου
Ολύμπου, 500
εμπρός του εκάθισε η θεά και με τ' αριστερό της
του έπιασε τα γόνατα, με τ' άλλο το πηγούνι,
κι έλεγεν ικετεύοντας στον ύψιστον Κρονίδαην:
«Δία πατέρ', αν κάποτε με λόγον ή με έργον
σ' έχω ωφελήσει, ευδόκησε σ' αυτό
να με εισακούσεις· 505
τον ολιγοημερότατον υιόν, αχ! τίμησέ μου·
ιδέ πώς τον ατίμασεν ο μέγας Αγαμέμνων,
οπού του άρπαξεν αυτός το δώρο του και το 'χει.
Δικαίωσέ τον καν εσύ, πάνσοφε Ολύμπιε Δία,
στους Τρώας νίκες δώρησε ωσότου το παιδί μου, 510
να δικαιώσουν οι Αχαιοί να τον υπερδοξάσουν».
Και απάντησιν δεν έδωκεν ο νεφελοσυνάκτης
κι ώραν πολλήν εσώπαινε· και η Θέτις του κρατούσε
ως απ' αρχής τα γόνατα και πάλιν τον ερώτα:
«Άσφαλτην δώσ' μου υπόσχεσιν
μ' εκείνο σου το νεύμα 515

στ. 499 βροντόφωνος: επίθετο του Δία, όχι μόνο γιατί είχε βροντώδη φωνή αλλά και επειδή είχε σχέση με τη βροντή, ως κύριος του κεραυνού (πρβ. σχόλ. στ. 354, 398 και 420).

στ. 501 κ.εξ. Πρβ. σχόλ. στ. 408.

στ. 506 ολιγοημερότατον: βλ. σχόλ. στ. 353 και στ. 354-355.

στ. 511 υπερδοξάσουν: να τον ικανοποιήσουν αποδίδοντάς του πολλές τιμές.

στ. 515 άσφαλτην... νεύμα: δώσε μου σίγουρη υπόσχεση και επιβεβαίωσέ τη με ένα σου νεύμα (βλ. στ. 525-528).

ή αρνήσου· τι θα φοβηθείς; Θέλω να μάθω μόνον, αν είμαι το εξουθένωμα των αθανάτων όλων».

Η απάντηση του Δία

Με βάρος της απάντησεν ο νεφελοσυνάκτης:
«Ω! τι κακό! να οργισθώ της Ήρας θα με βάλεις,
όταν με λόγια υβριστικά πικρά θα με κεντήσει» **520**
και χωρίς λόγον πάντοτε μου κλαίεται και λέγει
εμπρός εις όλους τους θεούς πως βοηθώ τους Τρώας,
αλλά συ φύγε ευθύς μη σε νοήσ' η Ήρα
και άφες σ' εμέ την μέριμναν σ' αυτό να δώσω τέλος·
και ιδού, για να βεβαιωθείς την κεφαλήν θα σκύψω» **525**
σημάδι τούτο αλάθευτο στους αθανάτους έχω·
τι ό,τι με της κεφαλής το σκύψιμο κηρύξω
δεν απατά, δεν παίρνεται οπίσω και θα γίνει».
Είπε, τα μαύρα φρύδια του χαμήλωσε ο Κρονίδης· **530**
έκλινε από τ' αθάνατο κεφάλι του κυρίου
η θεία κόμη και ο μανός ο Όλυμπος εσείσθη.
Αυτά 'παν κι εχωρίσθησαν· απ' τον ακτινοβόλον
Όλυμπον κείνη επήδησε στης θάλασσας τα βάθη,
και ο Δίας προς το δώμα του· κι εμπρός εις τον πατέρα

-
- στ. 517** το εξουθένωμα των αθανάτων όλων: η πιο περιφρονημένη ανάμεσα στους θεούς. Η Θέτιδα, σε περίπτωση που δεν ικανοποιηθεί το αίτημά της, θα το θεωρήσει δείγμα περιφρόνησης προς το πρόσωπο της.
- στ. 525-528** Η επίσημη επιβεβαίωση της υπόσχεσης του Δία δίνεται με το κούνημα της κεφαλής του θεού προς τα κάτω.
- στ. 531** ο μανός: ο σταθερός, αυτός που δεν κουνιέται εύκολα.
- στ. 534** και ο Δίας προς το δώμα του: εννοείται επήγε.

ὄλ' οἱ θεοὶ σηκώθηκαν· οὐδέ να προχωρήσει 535
κανεῖς ἐπρόσμενε ἀλλ' ὀρθοὶ τον προὔπαντήσαν ὅλοι·

Φιλονικία Δία και Ἥρας

κι ἐκάθισε στον θρόνον του· και ὅτι πρῶτα ἡ Θέτις
ἡ κόρ' ἡ ἀργυρόποδη του γέρου τῆς θαλάσσης,
εἶχε μ' αὐτόν συνακουσθεῖ, δὲν ξέφυγε τῆς Ἥρας,
και ἀρχισε πειραχτικὰ να λέγει προς τον Δία: 540

«Ποια θεά πάλι, ὦ δολερé, με σένα εσυνακούσθη;
Σ' ἀρέσει πάντοτε μακρὰν ἀπὸ ἐμέ να κρίνεις,
Ν' ἀποφασίζεις μυστικὰ· δὲν σου 'ἔδωσε ἡ καρδιά σου
τίποτε ἀπ' ὅσα σκέπτεσαι σ' ἐμέ να φανερώσεις».
Σ' αὐτὴν ἀντεῖπε των θεῶν και ἀνθρώπων

ὁ πατέρας: 545

«Ἥρα, μὴ ἐλπῖσεις ὅλους μου τους στοχασμοὺς
να μάθεις,

δὲν θα τους ἐβρεις εὐκόλα, και ἀς εἶσαι ὀμόκλινή μου,
ἀλλ' ὅ,τι ἀρμόζει ν' ἀκουσθεῖ, κανεῖς δὲν θα γνωρίσει
ἢ των θεῶν ἢ των θνητῶν, πρὶν συ το μάθεις πρῶτα·
ἀλλ' ὅ,τι ἐγὼ ἀνάμερα των ἀθανάτων θέλω 550

στ. 535-536 Ἡ ἐκδήλωση σεβασμοῦ προς τον Δία διατυπώνεται με ἔμφαση, θετικὰ και ἀρνητικὰ: «οὐδέ... ἐπρόσμενε, ἀλλ' ὀρθοὶ... προὔπαντήσαν ὅλοι» (σχῆμα παραλληλίας).

στ. 538 ἀργυρόποδη: που ἔχει τα πόδια κάτασπρα, λαμπερά, ὅπως το ἀσήμι.

στ. 539 συνακούγομαι: συμφωνῶ με κάποιον για κάτι.

στ. 543 δὲν σου 'ἔδωσε ἡ καρδιά σου: δὲ θέλησες.

στ. 548 ὅ,τι ἀρμόζει ν' ἀκουσθεῖ: ἡ Ἥρα μπορεῖ να μάθει πρῶτη ὅ,τι μπορεῖ να πληροφορηθεῖ ὀποιοσδήποτε ἄλλος, ἀθάνατος ἢ θνητός. Ὀ Δίας, ὠστόσο, ἔχει το δικαίωμα να κρατᾶει κάποιες σκέψεις του κρυφές, χωριστὰ (ἀνάμερα, στ. 550) ἀπὸ τους ἄλλους θεοὺς.

να στοχασθώ, μη το ερωτάς, μη θέλεις να εξετάζεις». Και η μεγαλόφθαλμη θεά του απάντησεν, η Ήρα: «Οποῖον λόγον, πρόφερεις, σκληρότατε Κρονίδη; Ἐχω καιρόν π' οὔτε ρωτῶ, οὔτ' εξετάζω πλέον, 555
ἀλλ' ὅσα θέλεις ἤσυχος ο νους σου κρίνει μόνος· ἀλλά φοβούμαι τώρα μη του γέρου της θαλάσσης ἡ κόρη σε ξεπλάνεσε, ὅτι πρῶί την εἶδα σιμά σου ἐκεῖ τα γόνατα κλιτή να σου ἀγκαλιάζει, και θα της ἔστερξες τιμὴν να δώσεις του Ἀχιλλέως και ν' ἀφανίσεις Ἀχαιοὺς πολλοὺς ἐκεῖ στα πλοία». 560
Και ο Δίας της απάντησε ο νεφελοσυνάκτης: «Στιγμὴ δεν παύεις, ὦ κακὴ, να με παραμονεύεις· ἀλλὰ δεν βγάζεις τίποτε και πλέον μισητὴ μου θα γίνεις και θα λυπηθεῖς χειρότερα· κι αν εἶναι το πράγμα ὡς ἔλεγες, θα πει που αὐτό σ' ἐμένα 565
ἀρέσει.

Ἀλλὰ κάθου και σώπαινε, στον λόγον μου υποτάξου, δεν θα σε σώσουν, πίστευσε, ὅλ' οἱ θεοὶ του Ολύμπου, αν τούτ' ἀπλώσω ἐγὼ σ' ἐσέ τ' ἀνίκητὰ μου χέρια». Εἶπε και ἡ μεγαλόφθαλμη φοβήθηκεν ἡ Ήρα και την καρδιά της σφίγγοντας καθήμενη ἐβουβάθη· 570
κι ὅλ' οἱ θεοὶ λυπήθηκαν στο δῶμα του Κρονίδη·

Παρέμβαση του Ἡφαιστου

τότε βοηθός εἰς την γλυκιά μητέρα του την Ἥραν ο Ἡφαιστος, ο ἐνδοξος τεχνίτης, σ' ὅλους εἶπε: «Κακό θα εἶναι ἀβάστακτο τῶντι σεις οἱ δύο να ἐρίζετε για τους θνητοὺς και μες στους ἀθανάτους 575
να οχλοβοεῖτε φοβερά· και της καλῆς τραπέζης ὅλ' ἡ ευφροσύνη ἐχάθηκεν, ἀφού νικάν τ' ἀχρεία, και της μητρός μου θα ἴλεγα, που το ἐννοεῖ και μόνη,

---

στ. 558 κλιτή: σκυμμένη, γονατιστή.

στ. 577 νικάν τ' ἀχρεία: επικρατεῖ το κακό, δηλαδή οἱ καβγάδες και ἡ ἀναταραχὴ.

εις τον γλυκόν πατέρα μου να είναι καλή, μη πάλιν
θυμώσει και την τράπεζαν μας βάλει επάνω-κάτω· 580
να θέλει μας κατρακυλά απ' το θρονί μας όλους
ο Βροντητής, στην δύναμιν περίσσι' ανώτερος μας.
Αλλά με λόγια μαλακά να τον καταπραΰνεις
κι ο Βροντοφόρος ίλεως, θαρρώ, σ' εμάς θα γίνει».
Είπ' επετάχθη κι έβαλε το δίκουπο ποτήρι, 585
στο χέρι της αγαπητής μητρός του και της είπε:
«Υπόμεινε, μητέρα μου, και βάστα αν και θλιμμένη,
μήπως εμπρός στα μάτια μου δαρθείς, γλυκιά μητέρα·
και τότε δεν θα δυνηθώ προσώς να σε βοηθήσω
ο θλιβερός· αντίσταση δεν έχει ο Βροντοφόρος· 590
άλλη φορά το ετόλμησα, και αυτός από τον πόδα
μ' έπιασε και μ' απόλυσε του Ολύμπου απ' το κατώφλι.
Ολημερίς εγύριζα, και ο ήλιος είχε δύσει
όταν στην Λήμνον έπεσα κοντά να βγει η ψυχή μου·
και άνθρωποι Σίντιες εκεί με περιποιήθηκαν». 595

Αποκατάσταση της ηρεμίας. Συμπόσιο των θεών

Και χαμογέλασε η θεά, η Ήρα η λευκοχέρα
και απ' το παιδί της έλαβε γελώντας το ποτήρι

στ. 581 μας κατρακυλά: ο Ήφαιστος έχει γνωρίσει τη βίαιη συμπεριφορά του Δία (στ. 591 κ.εξ.). Κάποτε ο πατέρας των θεών τον πέταξε από τον Όλυμπο και έπειτα από εναέρια τροχιά έπεσε στη Λήμνο, της οποίας οι κάτοικοι ονομάζονταν Σίντιες. Εκεί υπήρχε ηφαίστειο στο όρος Μόσυχλος, κέντρο λατρείας του θεού της φωτιάς.

στ. 585 δίκουπο ποτηρι: ποτήρι που ήταν κοίλο και από τις δύο πλευρές και είχε τον πυθμένα στη μέση, σαν δυο ποτήρια κολλημένα πάτο με πάτο. Τέτοια ποτήρια έχουν βρεθεί στην Κύπρο, στην Κρήτη και σε άλλα μέρη της Ελλάδας.

και γλυκό νέκταρ παίρνοντας απ' τον κρατήρα εκείνος
δεξιά κερνούσε ολόγυρα τους άλλους αθανάτους·
τότε οι μακάριοι θεοί τα γέλια δεν κρατούσαν **600**
να βλέπουν κει τον Ήφαιστον να υπηρετεί το δώμα·
αυτού ετρώγαν κι έπιναν ολήμερα ως το δείλι,
κι όλες χαρήκαν οι καρδιές το ισόμοιρο τραπέζι,
του Φοίβου ακόμη την λαμπράν κιθάραν και τες Μούσες
ως έψαλναν καλόφωνα με την σειράν τους όλες· **605**
κι άμα του ήλιου βύθισε το φως, καθείς επήγε
να κοιμηθεί στο δώμα του, που ο ξακουστός τεχνίτης
του εποίησεν ο Ήφαιστος με την σοφήν του γνώση.
Εκίνησε και ο βροντητής Ολύμπιος κι ανέβη
στην κλίνην που αναπαύονταν όσες φορές ο ύπνος **610**
τον εκυρίευε ο γλυκός· αυτού κοιμήθη ο Δίας
και η χρυσόθρονη θεά, η Ήρα στο πλευρό του.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μια παλιά ιστορία για τον Δία και τη Θέτιδα

«[...] Σαν ο Αίας κι ο λαμπρός ο Ποσειδώνας
ποιος θα σμίξει με τη Θέτη συνορίσαν,
θέλοντάς την ο καθένας για γυναίκα
να την έχει πανώρια· κι ο καημός τους
είχε αφώσει· μα τ' αθάνατα τα φρένα
των θεών δεν τους αφήσαν να τη σμίξουν,
το προφήτεμα σαν άκουσαν. Η Θέμη,
η σωστή τους ορμηνεύτρα, ανάμεσά τους

στ. 604 του Φοίβου: η ραψωδία άρχισε με την εικόνα του Απόλλωνα ως θεού τιμωρού με φαρέτρα και βέλη. Εδώ έχουμε την εντελώς αντίθετη εικόνα του: είναι ο θεός της μουσικής, που συνοδεύει με την κιθάρα του το τραγούδι των Μουσών.

ριζικόγραφο τους λάλησε πως ήταν
η θεά να κάμει γιον η πελαγίσια
πιο μεγάλο βασιλιά από τον πατέρα. [...]
“[...] Μ’ αφήστε τα πια τούτα·
και θνητώνε στρώμα ας λάχει και το γιο της
να πεθαίνει ας δει στους χτύπους του πολέμου,
του Άρη εκείνον στων χεριών τη μπόρεση όμοιον
κι αστραπής στων ποδαριών του τη γοργάδα” [...]».

(Πίνδαρος, Ισθμιόνικος 8, 45-55, μτφρ. Π. Λεκατσάς,
εκδ. Δίφρος, Αθήνα χ.χ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Στην ενότητα αυτή ο ποιητής παρουσιάζει σκηνές από την κατοικία των θεών στον Όλυμπο.

Με κριτήριο το χώρο και το σκηνικό, να χωρίσετε την ενότητα σε σκηνές και στη συνέχεια κάθε σκηνή, αν είναι δυνατόν, να τη χωρίσετε σε επεισόδια με κριτήριο τα πρόσωπα που συμμετέχουν. Πιο συγκεκριμένα, να σημειώσετε: α) τους στίχους κάθε σκηνής και επεισοδίου, β) τα πρόσωπα που δρούν κάθε φορά και γ) να δώσετε από έναν τίτλο σε κάθε σκηνή ή επεισόδιο.

2. Ποια υπόσχεση έδωσε ο Δίας στη Θέτιδα και με ποιον τρόπο την καθυσύχασε ότι η υπόσχεσή του θα πραγματοποιηθεί οπωσδήποτε;

3. Η σκηνή στο παλάτι του Δία (συνέλευση των θεών, σύγκρουση Δία και Ήρας) παρουσιάζει κάποιες αντιστοιχίες με την αγορά των Αχαιών και τη σύγκρουση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα που μελετήσατε στις προηγούμενες ενότητες της ραψωδίας Α. Να συγκρίνετε τις δύο σκηνές και να σημειώσετε τις

ομοιότητες και τις διαφορές τους, κάνοντας συγκεκριμένες αναφορές σε χωρία του κειμένου.

4. Η συμφιλιωτική παρέμβαση του Ήφαιστου (στ. 573 κ.εξ.), ενώ είναι σοβαρή, δίνει στη σκηνή και έναν κωμικό τόνο. **α)** Να σημειώσετε τα σοβαρά και τα κωμικά στοιχεία του ρόλου του Ήφαιστου. **β)** Τι συμβουλεύει τη μητέρα του ο θεός της φωτιάς και ποια ιστορία της διηγείται; **γ)** Τέλος, να δείξετε πόσο αποτελεσματική ήταν η παρέμβασή του στην αλλαγή της ατμόσφαιρας.

5. Σε όλη την ενότητα είναι έντονος ο ανθρωπομορφισμός των θεών. Αφού μελετήσετε προσεκτικά τη σκηνή, να σημειώσετε: **α)** ποια ανθρώπινα χαρακτηριστικά (ιδιότητες, αντιδράσεις, συμπεριφορές, τρόπος ζωής κτλ.) παρατηρείτε στον κόσμο των θεών και **β)** ποια χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής τους ή ποιες ιδιότητες τους διαφοροποιούν από τους ανθρώπους; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με στοιχεία από το κείμενο.

6. Οι πληροφορίες του Παράλληλου κειμένου παρουσιάζουν μια άλλη εκδοχή του μύθου για τις σχέσεις Δία και Θέτιδας. Δικαιολογούν αυτές τη στάση του Δία απέναντι στη μητέρα του Αχιλλέα αλλά και την αντίδραση της Ήρας;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Σε ποια σημεία της ενότητας Α 54-306 οι ενέργειες και οι λόγοι τόσο του Αχιλλέα όσο και του Αγαμέμνονα έχουν θετικές συνέπειες για το σύνολο του στρατού και ανταποκρίνονται στους κανόνες αρμονικής και υγιούς συνύπαρξης ατόμου και κοινωνίας; Σε ποιες περιπτώσεις συμβαίνει το αντίθετο; Στη δεύτερη περίπτωση

υπάρχουν στιγμές που κάθε ήρωας νιώθει την ανάγκη να δικαιολογήσει την αρνητική στάση του; Να επισημάνετε τα σχετικά χωρία.

2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να ασχοληθείτε με τα εξής θέματα: **α)** Όταν οι θεοί εισβάλλουν στον ανθρώπινο χώρο, με ποιον τρόπο εμφανίζονται και πώς κάνουν αισθητή την παρουσία τους στους θνητούς; **β)** Από τη νεοελληνική ιστορία και παράδοση ή από άλλα διαβάσματά σας μπορείτε να θυμηθείτε περιπτώσεις εμφάνισης υπερφυσικών δυνάμεων (διάφορα καλά ή κακά πνεύματα στα παραμύθια) ή Αγίων, ιδιαίτερα σε στιγμές δύσκολες (π.χ. μάχες με επιδρομείς κτλ.) και να τις περιγράψετε; **γ)** Προσέξτε ιδιαίτερα τον τρόπο εμφάνισης της Θέτιδας («σαν ομίχλη» στ. 360): σκεφτείτε άλλα παρόμοια φαινόμενα (Δροσουλίτες στην Κρήτη, αντικατοπτρισμός στην έρημο κτλ.) και προσπαθήστε να τα εξηγήσετε με τις γνώσεις που έχετε από τη Φυσική. **δ)** Διαλέξτε μια σκηνή που σας εντυπωσίασε ή σας άρεσε από τον κόσμο των θεών και να την αποδώσετε με όποιον τρόπο καλλιτεχνικής έκφρασης προτιμάτε.

[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Μεταβολή, Ομοιότητα – Διαφορά, Πολιτισμός]

3. Αφού μελετήσετε το εικονογραφικό υλικό που πλαισιώνει τις ενότητες της Α ραψωδίας: **α)** Να επισημάνετε τις λεπτομέρειες του ομηρικού κειμένου που τονίζει ο κάθε καλλιτέχνης στο έργο του. **β)** Να διαλέξετε μία σκηνή της ίδιας ραψωδίας που σας εντυπωσίασε ιδιαίτερα και να την αποδώσετε με τον καλλιτεχνικό τρόπο που προτιμάτε (εικαστικό, λογοτεχνικό ή άλλο).

γ) Μερικοί από σας φανταστείτε ότι είστε δημοσιογράφοι και καλύπτετε κάποια γεγονότα της Α ραψωδίας: πώς θα συντάσσατε το άρθρο της ανταπόκρισής σας και τι θα προβάλλατε περισσότερο; Όλοι να παρουσιά-

σετε την εργασία σας στην τάξη και να τη συζητήσετε με τους συμμαθητές σας. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Τέχνη, Επίδραση, Πληροφόρηση]

ραψωδία Β

Όνειρος. Διάπειρα. Κατάλογος νεῶν
(Η επίσκεψη του Ονείρου – Η δοκιμασία του στρατού – Ο κατάλογος των πλοίων)

Περιληπτική αναδιήγηση

Το αίτημα της Θέτιδας δεν αφήνει τον Δία να κοιμηθεί. Σκέφτεται με ποιον τρόπο θα οδηγηθούν οι Αχαιοί στην ήττα, ώστε να ζητήσουν τη βοήθεια του Αχιλλέα. Κι αμέσως βάζει σε εφαρμογή τη βουλή (= απόφαση, σχέδιο) που του φάνηκε καλύτερη. Στέλνει στον Αγαμέμνονα τον ολέθριο Όνειρο με τη μορφή του Νέστορα και τον προτρέπει να επιτεθεί στους Τρώες, γιατί τάχα ήρθε η ώρα να τους νικήσει. Ο Ατρείδης, που δεν αντιλαμβάνεται την παγίδα, διηγείται το όνειρο στους άλλους αρχηγούς και τους ανακοινώνει την πρόθεσή του να εξαπολύσει γενική επίθεση. Όμως σκοπεύει, όταν συγκεντρωθούν οι στρατιώτες, να δοκιμάσει το ηθικό τους: θα τους προτείνει να σταματήσουν τον πόλεμο και να επιστρέψουν στα σπίτια τους.

Πράγματι, στη συνέλευση του στρατού ο Αγαμέμνονας ανακοινώνει την απόφασή του να γυρίσουν στην πατρίδα, αφού πολεμούν εννιά ολόκληρα χρόνια χωρίς αποτέλεσμα. Οι Αχαιοί δεν περιμένουν να ακούσουν περισσότερα και ορμούν με αλαλαγμούς χαράς στα καράβια. Τότε ο Οδυσσέας, παρακινημένος από την Αθηνά, προσπαθεί να τους συγκρατήσει και τους πείθει

να επιστρέψουν στη συνέλευση. Στη νέα συγκέντρωση ένας στρατιώτης, ο Θερσίτης, στρέφεται εναντίον του Αγαμέμνονα και υπονομεύει την πειθαρχία του στρατού. Ο βασιλιάς της Ιθάκης, όμως, του δίνει την κατάλληλη απάντηση, πρώτα με το λόγο και ύστερα χτυπώντας τον με το σκήπτρο, και σώζει και πάλι την κατάσταση. Ακολουθούν ενθαρρυντικοί λόγοι του Οδυσσέα, του Νέστορα και του Αγαμέμνονα· το ηθικό του στρατού αποκαθίσταται και όλοι ετοιμάζονται για τη μάχη.

Στη διάρκεια των ετοιμασιών, ο ποιητής επικαλείται τη βοήθεια των Μουσών για να παραθέσει το μακρύ κατάλογο των εμπολέμων. Πρώτα απαριθμεί τα πλοία, τους αρχηγούς, τις πόλεις και τους συμμάχους των Ελλήνων και μετά των Τρώων και των συμμάχων τους. Αυτοί οι «κατάλογοι» άρεσαν πολύ στους αρχαίους, γιατί εκτός από τις γεωγραφικές, ιστορικές, μυθολογικές και άλλου είδους πληροφορίες που περιείχαν, τους έδιναν και την ευκαιρία να υπερηφανευτούν για την πόλη τους, αν αναφερόταν το όνομά της σ' αυτούς. Ωστόσο, οι «κατάλογοι» των αντιπάλων στο σημείο αυτό του έπους έχουν μια επιπλέον λειτουργία: η απαρίθμηση των δυνάμεων Ελλήνων και Τρώων δίνει στον ακροατή την εντύπωση ότι ο πόλεμος μόλις αρχίζει. Κι όμως, βρισκόμαστε ήδη στο ένατο έτος του πολέμου!

ραψωδία Γ

Όρκοι. Τειχοσκοπία.

Άλεξάνδρου και Μενελάου μονομαχία

(Όρκοι – Θέα από τα τείχη – Μονομαχία
Αλέξανδρου και Μενέλαου)

Περιληπτική αναδιήγηση

Έχοντας σχηματίσει με τη βοήθεια των «καταλόγων» την εικόνα των δυνάμεων των εμπολέμων, εύκολα μπορεί ο ακροατής να φανταστεί τους δύο στρατούς παραταγμένους σε θέση μάχης. Μπροστά στο τρωικό στράτευμα προβάλλει προκλητικός ο Αλέξανδρος (Πάρης) και ο Μενέλαος σπεύδει να τον αντιμετωπίσει. Εκείνος όμως τρέπεται φοβισμένος σε φυγή και ο Έκτορας τον κατηγορεί τόσο για τη δειλία του όσο και για την αρπαγή της Ελένης, που υπήρξε η αιτία όλων των συμφορών. Ο Αλέξανδρος, μετανιωμένος, προτείνει να μονομαχήσει με τον Μενέλαο. Ο νικητής, λέει, θα πάρει την Ελένη και τους κλεμμένους θησαυρούς της Σπάρτης και ο πόλεμος θα τελειώσει. Ο Μενέλαος δέχεται, ζητάει όμως η συμφωνία να διασφαλιστεί με όρκους που θα δώσει από την πλευρά των Τρώων ο ίδιος ο Πρίαμος.

Ενώ ετοιμάζεται η μονομαχία, η Ελένη, που υφαίνει στα διαμερίσματά της, προσκαλείται από την αγγελιαφόρο των θεών, την Ίριδα, να πάει στα τείχη. Εκείνη αφήνει το υφαντό της, που απεικόνιζε τον πόλεμο που γίνεται για χάρη της, και με τις θεραπαινίδες της εμφανίζεται στα τρωικά τείχη, μπροστά στους γέροντες της πόλης. Όλοι θαυμάζουν την ομορφιά της και ο Πρίαμος την καλεί κοντά του και της ζητάει πληροφορίες για τους αρχηγούς που βλέπει κάτω από τα τείχη. Ο ποιητής βρίσκει την ευκαιρία να μας παρου-

σιάσει τους ήρωες των Αχαιών. Στο μεταξύ φτάνει ο κήρυκας Ιδαίος και ειδοποιεί τον Πρίαμο να κατέβει στην πεδιάδα για τους όρκους.

Ο Πρίαμος σπεύδει στο πεδίο της μάχης, όπου τελούνται οι καθιερωμένες θυσίες και επικυρώνονται οι όρκοι. Πρώτος κληρώνεται να ρίξει το ακόντιο του ο Αλέξανδρος, αλλά ο Μενέλαος αποκρούει το χτύπημα και με μια επιδέξια κονταριά πληγώνει τον αντίπαλο του χωρίς, ωστόσο, να τον σκοτώσει. Και όταν ο Μενέλαος χτυπά με το ξίφος του το κράνος του Πάρη, πάλι ο τελευταίος γλιτώνει. Είναι πλέον ολοφάνερο ότι νικητής θα είναι ο βασιλιάς της Σπάρτης, αλλά την κρίσιμη στιγμή η Αφροδίτη, προστάτισσα του Πάρη, τυλίγει τον ευνοούμενο της με ένα σύννεφο και τον μεταφέρει στο θάλαμο της Ελένης, την οποία επίσης έχει οδηγήσει εκεί με απειλές. Στο πεδίο της μάχης ο Αγαμέμνονας ανακηρύσσει τον αδελφό του νικητή και απαιτεί να τηρηθεί η συμφωνία.

Εικόνα 11. Μονομαχία Μενέλαου και Πάρη (Αλέξανδρου). Ο Μενέλαος καταδιώκει με γυμνό ξίφος τον Πάρη, που φεύγει κοιτάζοντας πίσω. Ερυθρόμορφη κύλικα, γύρω στο 485 π.Χ. Παρίσι, Μουσείο Λούβρου (αντίγραφο).

ραψωδία Γ121-244

Η τειχοσκοπία

- Γνωριμία με την Ελένη, την πρωταρχική αιτία του πολέμου
- Η Ελένη και ο Πρίαμος πάνω στα τρωικά τείχη
- Ας δούμε το πεδίο της μάχης ψηλά από τα τείχη της Τροίας

Οι γέροντες θαυμάζουν την Ελένη

«οὐ νέμεσις Τρῶας καί ἔϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς τοιῆδ' ἀμφὶ
γυναικί πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν αἰνῶς ἀθανάτησι
δεῆς εἰς ὧπα ἔοικεν ἀλλὰ καὶ ὧς τοίη περ ἑοὔσ' ἐν
νηυσί νεέσθω, μηδ' ἡμῖν τεκέεσσι τ' ὀπίσσω πῆμα
λίποιο.»

(Γ 156-160)

Η Ελένη ειδοποιείται και σπεύδει στα τείχη

Μηνύτρα στην λευκόχερην Ελένην ἦλθ' ἡ Ἴρις **121**
και ομοιώθη με την αδελφήν του ανδρός της Λαοδίκην,
που ἔχε τον Ελικάωνα Αντηνορίδην ἄνδρα
απ' ὅλες ωραιότερη τες κόρες του Πριάμου.
Την ἤβρεν οπού ὑφαίνε διπλό μεγάλο υφάδι **125**

στ. 121 ἡ Ἴρις: ἡ ἀγγελιαφόρος των θεών.

στ. 125-128 ὅπου ὑφαίνε: ἐνῶ προετοιμάζεται ἡ
μονομαχία, ἡ Ελένη υφαίνει. Ἡ υφαντική εἶναι εἰκαστική
τέχνη καὶ αποτελοῦσε μέρος των ἀσχολιών των
γυναικῶν τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξης. Ἡ περιγραφή ενός
ἔργου των εἰκαστικῶν τεχνῶν (πραγματικῆς ἢ
φανταστικῆς) εἶναι γνωστή με τὸν ὄρο «ἐκφραση».
Φανταστικὴ «ἐκφραση» εἶναι, π.χ., ἡ περιγραφή τῆς
περόνης του Ὀδυσσεῆα στὴν Ὀδύσσεια (τ 243-247).

πορφύριο κι επάνω του κεντούσε τους πολέμους των χαλκοφόρων Αχαιών, των ιπποδάμων Τρώων που εξ αφορμής της απαρχής εκείνοι επολεμούσαν. Εστάθηκ' η γοργόποδη θεά εμπρός της κι είπε: «Έλα, γλυκιά μου, πράγματα να ιδείς

και να θαυμάσεις **130**

των χαλκοφόρων Αχαιών, των ιπποδάμων Τρώων, αυτοί που τον πολύθρηνον αγώνα του πολέμου ν' αρχίσουν ήσαν πρόθυμοι, τώρα ησυχάζουν όλοι· έπαυσ' ο πόλεμος και αυτού γυρμένοι στες ασπίδες κάθονται κι έστησαν ορθά σιμά τους τα κοντάρια, **135** κι ο ψυχερός Μενέλαος κι ο Πάρις εκεί κάτω με τα μακριά κοντάρια τους για σε θα πολεμήσουν· και ο νικητής ομόκλινην θα σ' έχει αγαπημένην». Είπε η θεά και τρυφερήν της βάζει επιθυμίαν

στ. 126 Κι επάνω του κεντούσε: τα σχέδια συνυφαίνονταν και δεν τα κεντούσαν εκ των υστέρων πάνω στο υφαντό.

στ. 127 Οι δύο αντίπαλοι τοποθετούνται στον ίδιο στίχο με επιθετικούς προσδιορισμούς που αποδίδουν τη δύναμή τους: οι Αχαιοί είχαν χάλκινους θώρακες, ενώ οι Τρώες ήταν ονομαστοί για το εξημέρωμα των αλόγων. Η Τρωάδα ονομαζόταν «εΰιππη», επειδή είχε ωραία άλογα. Το επίθετο ιππόδαμος (: δαμάζω τους ίππους) χαρακτήριζε περιοχές, λαούς ή μεμονωμένους ήρωες (π.χ. τον Διομήδη, *E* 849).

στ. 131 Η επανάληψη του στ. 127 υπογραμμίζει την απόλυτη αντιστοιχία της πραγματικότητας με το υφαντό της Ελένης.

στ. 136 ψυχερός: γενναίος.

του πρώτου ανδρός, της χώρας της
και των γλυκών γονέων. **140**

Κι ευθύς από τον θάλαμον μ' ένα λευκό μαγνάδι
η Ελένη εχύθη και θερμά τα δάκρυα της κυλούσαν.
Και δύο της θεράπαινες, η κόρη του Πιθέως
Αίθρα και η μεγαλόφθαλμη Κλυμένη ακολουθούσαν.
Και των Σκaiών Πυλών ευθύς τον πύργον ανεβήκαν. **145**
Και ο Πρίαμος, ο Πάνθοος, ο Λάμπρος, ο Θυμοίτης,
ο Ικετάων, βλάστημα του Άρη, και ο Κλυτίος,

στ. 140 γονέων: ο Τυνδάρεως και η Λήδα, που πρέπει να ζούσαν ακόμη. Βέβαια, σύμφωνα με το μύθο, πατέρας της Ελένης ήταν ο Δίας, όπως δηλώνεται ρητά παρακάτω (Γ 199 και 426).

στ. 141-142 Κι ευθύς... μαγνάδι... εχύθη: η Ελένη, αφού καλύπτει το κεφάλι της με ένα λεπτό λινό κάλυμμα, βγαίνει βιαστικά από το δωμάτιο της.

στ. 143 θεράπαινες: υπηρέτριες. Στα ομηρικά έπη μια γυναίκα αριστοκρατικής γενιάς συνοδεύοταν συνήθως από (δύο) υπηρέτριες, όταν συναντούσε άντρες: θυμηθείτε την πρώτη εμφάνιση της Πηνελόπης στην Οδύσσεια (α 368 κ.εξ., πρβ. Χ449).

στ. 145 των Σκaiών Πυλών τον πύργον: στο οχυρό οικοδόμημα που βρισκόταν ακριβώς πάνω από τις Σκaiές Πύλες. Οι πύλες αυτές, που ταυτίζονταν ίσως με τις Δαρδάνιες πύλες (Ε 789), βρίσκονταν στο βόρειο ή βορειοδυτικό τμήμα των τειχών και αποτελούσαν την κύρια έξοδο των Τρώων προς το πεδίο της μάχης.

στ. 146-148 Πάνθοος, Λάμπρος, Θυμοίτης, Ικετάων, Κλυτίος, Αντηνωρ και Ουκαλέγων: συνομήλικοι του Πριάμου σύμβουλοι των Τρώων (στ. 149). Ειδικότερα οι Λάμπρος, Ικετάων και Κλυτίος ήταν οι τρεις από τους τέσσερις αδελφούς του Πριάμου· ο τέταρτος ήταν ο Τιθωνός, σύζυγος της Αυγής (Οδύσσεια, ε 1).

και δύο φρονιμότατοι Αντήνωρ και Ουκαλέγων,
όλοι των Τρώων αρχηγοί και σύμβουλοι εκαθόνταν
στον πύργον των Σκαιών Πυλών, που γέροντες
ως ήσαν **150**

είχαν αφήσει τ' άρματα, αλλ' ήσαν δημηγόροι
εξαίρετοι και ομοιάζαν τους τσίτσικες που χύνουν
από το πυκνό φύλλωμα την ιλαρή λαλιά τους.
Κι άμ' είδαν ως εσίμωνε στον πύργον την Ελένην,
συνομιλούσαν σιγανά με λόγια πτερωμένα: **155**
«Κρίμα δεν έχουν οι Αχαιοί, δεν έχουν κρίμα οι Τρώες
χάριν ομοίας γυναικός τόσον καιρόν να πάσχουν·
τώόντι ομοιάζει ωσάν θεάς η τρομερή θωριά της
αλλά και ως είναι ασύγκριτη καλύτερα να φύγει
παρά να μείνει συμφορά σ' εμάς και στα παιδιά μας».**160**

Ο Πρίαμος ζητάει πληροφορίες

Και ο Πρίαμος εκάλεσε σιμά του την Ελένην:
«Προχώρησε, παιδί μου, εδώ κοντά μου να καθίσεις
τον πρώτον άνδρα σου να ιδείς, τους συγγενείς
και φίλους·

στ. 151 δημηγόροι: οι γέροντες, λόγω της ηλικίας τους, δε συμμετείχαν πλέον σε μάχες, αλλά ήταν δεινοί ομιλητές στις συνελεύσεις.

στ. 152-153 ομοιάζαν τους τσίτσικες: η παρομοίωση με τα τζιτζίκια που «τερετίζουν γλυκά» πάνω στα δέντρα δηλώνει τις ατελείωτες συζητήσεις των γερόντων.

στ. 155 Μόλις αντιλαμβάνονται την παρουσία της Ελένης, οι γέροντες χαμηλώνουν τον τόνο της φωνής τους και ψιθυρίζουν μεταξύ τους τα σχόλιά τους γι' αυτήν.

στ. 156 κρίμα: φταίξιμο, κατηγορία, μομφή.

στ. 158 ομοιάζει ωσάν θεάς η τρομερή θωριά της: η παροιμιώδης ομορφιά της Ελένης εξαίρεται λίγο πριν μονομαχήσουν γι' αυτήν ο Μενέλαος με τον Πάρη. Γιατί;

συ δεν μου πταίεις, οι θεοί μου πταίουν, οπού εκείνοι
μ' έριξαν στον πολύθρηνον των Αχαιών αγώνα· 165

κι εκείνον τον θεόρατον να μου ονομάσεις άνδρα
που ανάμεσα των Αχαιών τόσο λαμπρά φαντάζει.
Αλήθεια, στο ανάστημα τον υπερβαίνουν κι άλλοι,
αλλ' άνδρα ως αυτόν καλόν και σεβαστόν δεν είδα
εις την ζωήν μου· φαίνεται τωόντι βασιλέας». 170

Και προς αυτόν απάντησεν η Ελένη γυνή θεία:
«Σέβας και φόβον, ω γλυκέ, σου έχω, πεθερέ μου·
κάλλιο να είχα σκοτωθεί, παρά να φύγ', οϊμένα,
με τον υιόν σου, αφήνοντας τον θάλαμον, τους φίλους,
τες τρυφερές ομήλικες, την μόνην θυγατέρα· 175
αλλ' έζησα· να φθείρεται στα κλάυματα η ζωή μου.
Αλλά σ' αυτό που μ' ερωτάς εγώ θα σου απαντήσω.

Αγαμέμνονας

Εκείνος είναι ο κραταιός Ατρείδης Αγαμέμνων,
συνάμα βασιλιάς καλός και ανδρείος πολεμάρχος
και ανδράδελφον, έναν καιρόν, εγώ τον είχα
η σκύλα!» 180

στ. 169 άνδρα καλόν: άντρα ωραίο.

στ. 172 σέβας και φόβον: το δεύτερο ουσιαστικό
ενισχύει τη σημασία του πρώτου, επιτείνει δηλαδή την
έννοια του σεβασμού, χωρίς να δηλώνει τίποτα
φοβερό.

στ. 174 αφήνοντας τον θάλαμον: (κατά λέξη)
εγκαταλείποντας το συζυγικό κοιτώνα· εννοεί, βέβαια,
την εγκατάλειψη του συζύγου της.

στ. 180 ανδράδελφος: αδελφός του συζύγου,
κουνιάδος.

η σκύλα: «σκυλοπρόσωπο» αποκάλεσε υβριστικά ο
Αχιλλέας τον Αγαμέμνονα (Α 161, πρβ. Α 226). Ίσως ο
χαρακτηρισμός δεν ήταν τόσο βαρύς για τους αρχαίους
Έλληνες όταν αφορούσε γυναίκα.

Και ο γέρος τον εθαύμασε και είπε: «Ευτυχισμένε Ατρείδη, θεαγάπητε, καλόμοιρε, τwόντι σου πρέπει τόσων Αχαιών εσύ να βασιλεύεις· και στης Φρυγίας μια φορά τ' αμπελοφόρα μέρη επήγα κι είδα πληθυσμόν Φρυγών των ιππομάχων, 185 που τότε' εστρατοπέδευσαν στες όχθες του Σαγγάρου, του θείου Μύγδονος λαοί συνάμα και του Οτρέως, ότι βοηθός τους έφθασα κι εγώ να πολεμήσω, όταν αυτοί τες ίσανδρες κτυπούσαν Αμαζόνες· αλλ' ήσαν ολιγότεροι των Αχαιών εκείνοι». 190

Εικόνα 12. Μενέλαος και Ελένη. Μελανόμορφος αμφορέας, περίπου 540 π.Χ. Μεγ. Βρετανία, ιδιωτική συλλογή (αντίγραφο).

στ. 184 κ.εξ. στης Φρυγίας. Φρυγών των ιππομάχων: οι Φρύγες ζούσαν γύρω από τον ποταμό Σαγγάριο και, όπως φαίνεται από αυτή την παρέκβαση (πρβ. Β 861 και Π 716-719), ήταν σύμμαχοι των Τρώων και ικανότατοι ιππείς.

Οδυσσέας και Μενέλαος

Είδε κατόπι ο Πρίαμος τον Οδυσσέα κι είπε:
«Παιδί μου, τώρα λέγε μου ποιος είναι πάλι εκείνος·
του Ατρείδη Αγαμέμνωνος στ' ανάστημα δεν φθάνει,
αλλ'έχει αυτός πλατύτερα τα στήθη και τους ώμους.
Άφησε κάτω τ' άρματα στην γήν την πολυθρέπτραν, **195**
και μόνος περιφέρεται στες τάξεις των ανδρείων·
τον παρομοιάζω με τρανό δασύμαλλο κριάρι,
οπού διαβαίνει απέραντην κοπήν λευκών προβάτων».
Η Ελένη κόρη του Διός σ' εκείνον απαντούσε:
«Αυτός είναι ο πολύβουλος Λαερτιάδης Οδυσσέας **200**
όπου ανετράφη στο νησί της πετρωτής Ιθάκης
και πολλούς δόλους και άπειρα σοφίσματα γνωρίζει».
Και προς αυτήν απάντησεν ο συνετός Αντήνωρ:
«Λόγον τωόντι αληθινόν, ω δέσποινα, μας είπες·
γιατ' ήλθ' εκείνος άλλοτε για Σέν' αποσταλμένος **205**
εδώ με τον Μενέλαον και φιλικά στο σπίτι
τους δέχθηκα κι εγνώρισα την πλάση και των δύο
και την μεγάλην σύνεσιν αλλ' όταν εσταθήκαν
των Τρώων εις την σύνοδον, ο Ατρείδης τον περνούσε
με τους μεγάλους ώμους του και ότ' ήσαν
καθισμένοι, **210**

στ. 198 κοπήν: κοπάδι.

στ. 200 πολύβουλος (πολύμητις στο πρωτότυπο):
πολυμήχανος.

στ. 202 σοφίσματα: τεχνάσματα.

στ. 205 κ.εξ. Το επεισόδιο στο οποίο αναφέρεται ο
Αντήνωρας τοποθετείται χρονικά πριν από την έναρξη
του πολέμου. Πρόκειται για απόπειρα των Αχαιών να
λύσουν τις διαφορές τους με τους Τρώες με
διαπραγματεύσεις.

εφάνη σεβαστότερος ο θείος Οδυσσέας·
αλλ' όταν λόγους συνετούς να ειπούν στα πλήθη
αρχίσαν,
γοργότατα ο Μενέλαος και σύντομα ομιλούσε,
αλλά κοφτά, γλυκά πολύ, χωρίς στιγμήν να φύγει
απ' τον σκοπόν, νεώτερος αν κι ήταν του Οδυσσέα· 215
αλλ' όταν ο πολύβουλος σηκώθηκε Οδυσσέας,
στέκονταν με τα μάτια του στη γη προσηλωμένα,
και μητ' εμπρός το σκήπτρο του κινούσε μητ' οπίσω
και το βαστούσε ασάλευτο σαν πράξη να μην είχε,
θα 'λεγες που 'ναι ένας μωρός κι από χολήν γεμάτος. 220
Αλλ' άμ' από τα στήθη του βγήκε η φωνή η μεγάλη
και ωσάν πυκνές χιονόψιχες οι λόγοι του πετιόνταν,
θνητός δεν ήταν άξιος να μετρηθεί μ' εκείνον
και τότε δεν μας ξίπασεν η όψις του ωσάν πρώτα».

στ. 211 σεβαστότερος: επιβλητικότερος. Ο Οδυσσέας δεν ήταν ψηλός, αλλά ήταν γεροδεμένος (στ. 193-194), με αποτέλεσμα να φαίνεται επιβλητικότερος καθιστός, γιατί τότε δεν γινόταν αντιληπτή η διαφορά του ύψους.

στ. 218-220 Γενικά, το σκήπτρο συμβόλιζε κάθε δημόσια υπηρεσία (πρβ. σχόλ. στ. Α 14). Όποιος το κρατούσε σε δημόσια συνέλευση είχε και το δικαίωμα του λόγου.

στ. 222 ωσάν πυκνές χιονόψιχες: η παρομοίωση αποδίδει ίσως την πυκνότητα και την ταχύτητα του λόγου (= σαν τις νιφάδες του χιονιού στη χιονοθύελλα). Ποια παρομοίωση φυσικού φαινομένου χρησιμοποιούμε στα νεοελληνικά σε παρόμοιες περιπτώσεις;

στ. 224 δεν μας ξίπασεν: δεν μας προκάλεσε έκπληξη η εντύπωση.

Αίαντας και Ιδομενέας

Και τρίτον είδ' ο γέροντας τον Αίαντα κι ερώτα: **225**
«Και αυτός ποιος είν' ο εξαίσιος, που τους μεγάλους
ώμους

υψώνει και την κεφαλην επάνω των Αργείων;»

Απάντησε η μακρόπεπλη Ελένη γυνή θεία:

«Ο Αίας ο γιγάντιος των Αχαιών ο στύλος·
πλησίον στέκει ωσάν θεός μες στων Κρητών

τα πλήθη **230**

ο Ιδομενεύς και ολόγυρα οι Κρήτες πολεμάρχοι·
συχνά τον φιλοξένησε στο σπίτι μας ο ανδρείος
Μενέλαος, ότ' έρχονταν εκείνος απ' την Κρήτην·
κι όλους τους άλλους Αχαιούς και βλέπω και γνωρίζω
και θα ημπορούσ' αλάθευτα να ειπώ

τα ονόματά τους, **235**

Κάστορας και Πολυδεύκης

και δύο μόνον βασιλείς να ιδώ δεν κατορθώνω
τον Κάστορα ιπποδαμαστήν, τον πύκτην Πολυδεύκην·
κι είναι αδελφοί μου από μια μητέρα γεννημένοι·
μήπως στην Λακεδαίμονα την ποθητήν εμείναν,
ή με τους άλλους έφθασαν κι εκείνοι στην Τρωάδα, **240**

στ. 226 εξαίσιος: τονίζεται εδώ η επιβλητική κορμοστασιά του Αίαντα του Τελαμώνιου (πρβ. στ. Γ168 και 194). Γι' αυτό στο πρωτότυπο χαρακτηρίζεται έρκος Άχαιών, δηλαδή κάστρο (στ. 229).

στ. 237 πύκτης: πυγμαχός.

στ. 238 από μια μητέρα γεννημένοι: ο Κάστορας, ο Πολυδεύκης (Διόσκουροι), η Ελένη και η Κλυταιμνήστρα παιδιά της Λήδας. Ο Πολυδεύκης και η Ελένη είχαν πατέρα τον Δία, ενώ ο Κάστορας και η Κλυταιμνήστρα ήταν παιδιά του θνητού συζύγου της Λήδας, του Τυνδάρεω (πρβ. σχόλιο Γ 140).

αλλά δεν θέλουν να φανούν στες μάχες των ανδρείων,
μην πάρουν από τ' όνειδος και από την εντροπή μου;»
Αυτά 'λεγε και από καιρόν τους είχε η γη σκεπάσει
εκεί στην Λακεδαίμονα, στην ποθητήν πατρίδα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Η Ελένη και οι αναμνήσεις της

Το παρακάτω απόσπασμα από το ποίημα «Ελένη» του
Γιάννη Ρίτσου παρουσιάζει την ηρωίδα να θυμάται
έπειτα από χρόνια εκείνη την ημέρα πάνω στα τείχη της
Τροίας, όταν στο πεδίο της μάχης ο Μενέλαος
ετοιμαζόταν να αντιμετωπίσει τον Πάρη σε μονομαχία:

«Όχι πως δε θυμάμαι πια, - θυμάμαι ακόμα' μονάχα
που οι αναμνήσεις
δεν είναι πια συγκινημένες, δε μας συγκινούν -
απρόσωπες, γαλήνιες,
καθαρές ως τις πιο ματωμένες γωνιές τους. Μόνο μία
κρατάει ακόμη έναν αγέρα γύρω της, ανασαίνει.
Κείνο το δείλι, τριγυρισμένη απ' τις ατελείωτες κραυγές
των πληγωμένων,
απ' τις ψιθυριστές κατάρες των γερόντων
και το θαυμασμό τους, μέσα
στη μυρωδιά ενός γενικού θανάτου που, στιγμές στιγμές,
λαμπύριζε
πάνω σε μian ασπίδα ή στην αιχμή ενός δόρατος
ή στη μετόπη
ενός αμελημένου ναού ή στον τροχό ενός άρματος,
- ανέβηκα μόνη
στα ψηλά τείχη και σεργιάνισσα. Μόνη, ολομόναχη,
ανάμεσα σε Τρώες και Αχαιούς. [...]

Την ώρα που μονομαχούσαν οι δυο αντεραστές μου
και κρινόταν η τύχη
του πολυχρόνιου πολέμου.
Μήτε που είδα να κόβεται ο ιμάντας
από την περικεφαλαία του Πάρη, μάλλον μια λάμψη
απ' το χαλκό της είδα,
μια λάμψη κυκλική, καθώς ο άλλος την περιέστρεφε
οργισμένος
επάνω απ' το κεφάλι του - ένα ολόφωτο μηδέν.
Δεν άξιζε διόλου να κοιτάξεις -
την έκβαση την είχαν απ' τα πριν ρυθμίσει οι θεϊκές
βουλές· κι ο Πάρης
δίχως τα σκονισμένα του σαντάλια, θα βρισκόταν σε λίγο
στην κλίνη,
λουσμένος απ' τα χέρια της θεάς, να με προσμένει
μειδιώντας,
κρύβοντας τάχα μ' ένα ρόδινο τσιρότο μια ψεύτικη ουλή
στο πλευρό του».

(Γ. Ρίτσος, «Ελένη»,
Τέταρτη διάσταση, εκδ. Κέδρος, Αθήνα ²³2001, σελ. 282)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Ποιος ειδοποιεί την Ελένη να τρέξει στα τείχη και γιατί η παρουσία της εκεί κρίνεται απαραίτητη;
- 2.** Να συγκρίνετε το υφαντό της Ελένης με τους στ. 1-17 του ποιήματος «Το κέντημα του μαντιλιού» του Κ. Κρυστάλλη (βλ. ραψωδία Σ, σελ. 127-128). Ποιες διαφορές παρατηρείτε και πώς τις δικαιολογείτε; Η περιγραφή του μαντιλιού μπορεί να θεωρηθεί παράδειγμα φανταστικής «έκφρασης» (βλ. σχόλ. στους στ. Γ125-128); Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

3. Αφού θυμηθείτε πώς εμφανίζεται η Πηνελόπη μπροστά στους μνηστήρες (Οδύσσεια α 368-372) και λάβετε υπόψη σας τους στ. Γ141-144, τι συμπεραίνετε για τους κανόνες σεμνότητας και εμφάνισης των γυναικών της αριστοκρατίας ενώπιον των αντρών στην ομηρική κοινωνία; Στην ιδιαίτερη πατρίδα σας και στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες έχουν θέση τέτοιοι κανόνες; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Μεταβολή, Τοπική Κοινωνία]

4. Ο ποιητής δεν περιγράφει την ομορφιά της Ελένης, αλλά μας αφήνει να φανταστούμε την εντυπωσιακή παρουσία της μέσα από τις αντιδράσεις των γερόντων της Τροίας. Ποιοι στίχοι, κατά τη γνώμη σας, αποτελούν το μεγαλύτερο εγκώμιο για την ομορφιά της;

5. Η ηθογράφηση των ηρώων του έπους, όπως και κάθε λογοτεχνικού κειμένου, δηλαδή η περιγραφή και αξιολόγηση της συμπεριφοράς και της δράσης τους, προκύπτει τόσο από τις σκέψεις, τα συναισθήματα, τα λόγια και τις πράξεις των ίδιων όσο και από τις κρίσεις και τα συναισθήματα των άλλων ηρώων ή του ποιητή/αφηγητή.

Αφού λάβετε υπόψη σας αυτά τα κριτήρια, να ηθογραφήσετε την Ελένη με τα στοιχεία που παρέχει η ενότητα της «Τειχοσκοπίας».

6. «Επική ειρωνεία έχουμε, όταν ο ακροατής/αναγνώστης του έπους γνωρίζει κάτι που όμως τα πρόσωπα του έπους το αγνοούν» (Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, Π.Ι. - ΟΕΔΒ, Αθήνα 2000). Σε ποιους στίχους της ενότητας εντοπίζετε επική ειρωνεία στην πλοκή του μύθου; Θυμάστε ανάλογα παραδείγματα από την Οδύσσεια;

7. Αφού διαβάσετε το Παράλληλο κείμενο και την Περιληπτική αναδιήγηση της Γ ραψωδίας, να επισημάνετε διαφορές ανάμεσα στην ιλιαδική

περιγραφή της σκηνής, και ειδικότερα της Ελένης, και στη μεταγενέστερη αναφορά στην ηρωίδα από τον ποιητή Γιάννη Ρίτσο. Ποια στοιχεία της ομηρικής σκηνής εκμεταλλεύεται ο Ρίτσος και ποια εντύπωση σχηματίζουμε για τη δική του Ελένη; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας με συγκεκριμένες αναφορές στα κείμενα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να ασχοληθείτε με τις επόμενες δραστηριότητες: α) Πληροφορίες για την τέχνη της υφαντικής και τη θέση της στην οικιακή οικονομία παλαιότερων μορφών κοινωνικής ζωής και οργάνωσης. β) Αντικείμενα-εργαλεία και χρήση τους στην οικιακή υφαντική. γ) Δείγματα έργων (φωτογραφίες). δ) Συνεντεύξεις (π.χ. μιας γιαγιάς που έχει ασχοληθεί με την τέχνη αυτή). ε) Περιγραφή έργων («εκφράσεις») από κάποιο λαογραφικό μουσείο ή από την ιδιαίτερη πατρίδα σας. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Παράδοση, Οικονομικό Σύστημα, Κοινωνική Οργάνωση, Τέχνη]

2. Η επίσκεψη του Οδυσσέα και του Μενέλαου στην Τροία πριν από τον Τρωικό πόλεμο (Γ 204 κ.εξ.) αποτελεί μαρτυρία χρήσης της διπλωματίας στις διακρατικές σχέσεις. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να συγκεντρώσετε υλικό σχετικά με την ιστορία της διπλωματίας και το ρόλο της στην επίλυση διαφορών και την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των λαών και να παρουσιάσετε το αποτέλεσμα της έρευνάς σας στην τάξη. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Σύγκρουση, Διάλογος, Συνύπαρξη, Πολιτισμός]

ραψωδία Δ

“Όρκίων σύγχυσις. Άγαμέμνωνος έπιπώλησις
(Οι Τρώες παραβαίνουν τις συμφωνίες– Ο
Άγαμέμνωνας επιθεωρεί το στράτευμα πριν από
τη μάχη

Περιληπτική αναδιήγηση

Οι πρώτοι στίχοι της Δ ραψωδίας μας μεταφέρουν στον Όλυμπο, όπου οι θεοί συζητούν για το αποτέλεσμα της μονομαχίας. Ο Δίας υποστηρίζει ότι νικητής είναι ο Μενέλαος και προτείνει να του δοθεί, σύμφωνα με τους όρκους, η Ελένη. Βέβαια, μια τέτοια έκβαση δεν εξυπηρετεί τη βουλή του: η τιμή του Αχιλλέα μπορεί να αποκατασταθεί μόνο αν ο πόλεμος συνεχιστεί. Ελπίζει όμως στην αντίδραση της Ήρας και της Αθηνάς· οι δυο θεές εχθρεύονταν θανάσιμα τους Τρώες και επιθυμούσαν την ολοσχερή κατάστροφή τους. Πράγματι, η Ήρα αντιδρά με οργή σε μια τέτοια λύση· προτείνει μάλιστα κι έναν εύσχημο τρόπο παραβίασης των όρκων, ώστε ο πόλεμος να ξαναρχίσει. Ο Δίας υποχωρεί και στέλνει την Αθηνά στο πεδίο της μάχης, να θέσει σε εφαρμογή το σχέδιο της Ήρας.

Η Αθηνά σπεύδει και με τη μορφή του Λαόδοκου, γιού του Αντήνορα, προσπαθεί να παρασύρει με λόγια δελεαστικά τον Τρώα Πάνδαρο να τοξεύσει τον Μενέλαο κι έτσι να παραβιαστούν οι συνθήκες. Το σχέδιο των θεών, βέβαια, στέφεται με επιτυχία και η δόλια ενέργεια του Πάνδαρου εξαγριώνει τους Αχαιοούς. Σαν να μην έφτανε αυτό, και ενώ οι Αχαιοί ασχολούνται με τη θεραπεία του επιπόλαιου τραύματος του Μενέλαου, οι Τρώες επιτίθενται και έτσι η παραβίαση των όρκων δεν περιορίζεται μόνο στην ενέργεια του Πάνδαρου. Σε μια γρήγορη επιθεώρηση του στρατού από τον

Αγαμέμνονα πριν από τη μάχη, ο ποιητής μάς γνωρίζει καλύτερα τους αρχηγούς του στρατού, ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζει ο Διομήδης, ο γιος του Τυδέα, και ο ηνίοχός του ο Σθένελος. Σε λίγο η μάχη γενικεύεται και η σύγκρουση είναι φοβερή. Στο πλευρό των Τρώων στέκουν ο Άρης και ο Απόλλωνας, ενώ η Αθηνά ενθαρρύνει τους Αχαιούς.

Εικόνα 13. Σκληρή μάχη ανάμεσα σε Τρώες και Αχαιούς. Ζωγραφική σε αρχαϊκό τυρρηνικό μελανόμορφο αμφορέα. Μουσείο Βόννης (αντίγραφο).

ραψωδία Δ 422-544

Και να που η μάχη επιτέλους αρχίζει!
(ανάγνωση)

Οι φάλαγγες των Αχαιών και η τρωική παράταξη
Πώς σε γιαλό μπροστά πολύβογγο της θάλασσας
το κύμα
ασκώνει ο Ζέφυρος, και χύνεται ξοπίσω το 'να στ' άλλο·
βαθιά στο πέλαο πρώτα υψώνεται, μετά στην ξέρα
απάνω
σπάζει με ορμή και με άγριο βρούχισμα, κι ολόγυρα
στους κάβους **425**
δοξαρωτό κορφοσηκώνεται ξερνώντας αλισάχνη·

όμοια κι οι φάλαγγες οι αργίτικες απανωτές τραβούσαν
δίχως σωμό στη μάχη· φώναζε στο ασκέρι το δικό του
κάθε ρηγάρχης· οι άλλοι αμίλητοι τραβούσαν

(τόσα πλήθη

πως ακλουθούν ποτέ δε θα'λεγες κι έχουν φωνή
στο στήθος) 430

βουβοί, από φόβο στους ρηγάρχες τους μπροστά·
κι ολόγουρά τους

οι πλουμιστές αρμάτες έλαμπαν, που ως όδευαν
φορούσαν.

Κι οι Τρώες, ως πρόβατα σε τσέλιγκα τρανού τη μάντρα
στέκουν

μύρια, ν' αρμέξουν το άσπρο γάλα τους
κι ως καρτερούν, βελάζουν

χωρίς αναπαμό, τ' αρνάκια τους γρικώντας· όμοια
τότε 435

των Τρώων ο αλαλητός ασκώνουνταν μες στο φαρδύ
τ' ασκέρι.

Ίδια λαλιά δεν είχαν όλοι τους μηδέ μιλούσαν όμοια,
τι ήταν το ασκέρι χιλιομάζωχτο κι οι γλώσσες
μπερδεμένες.

Και οι θεοί παίρνουν μέρος στη μάχη

Και τούτους ο Άρης τους ξεσήκωνε, τους άλλους
η Παλλάδα,

κι ο Φόβος κι η Τρομάρα κι η άπαυτα ξεφρενιασμένη
Αμάχη, 440

του Άρη του αντροφονιά η συντρόφισσα κι αντάμα
κι αδελφή του·

που λίγο λίγο πρώτα ασκώνεται, μα γρήγορα στυλώνει
ψηλά στα ουράνια το κεφάλι της και περπατάει

στο χώμα.

Αυτή και τότε πηγαινόρχουνταν αναμεσός στ' ασκέρια,
την άγρια αμάχη τους κεντρίζοντας κι αυξαίνοντας

το βόγγο. 445

Γενικευμένη μάχη

Κι όπως τα δυο τ' ασκέρια τρέχοντας σμίξαν μαζί,
σκουντρήξαν το 'να με τ' άλλο τα κοντάρια τους
σκουντρήξαν τα σκουτάρια
και των αντρών των χαλκοθώρακων η αντρεία,
κι αντιχτυπούσαν
οι αφαλωτές ασπίδες, κι έβραζεν ο σάλαγος περίσσιος·
και γρίκαες καυκησιές και γόσματα μαζί
την ίδιαν ώρα, **450**
αυτών που εσφάζαν και που εσφάζουνταν κι η γης
πλημμύριζε αίμα.
Καθώς φουσκώνουν ξεροπόταμα κι απ' τα βουνά
κυλούνε
και σμίγουν κάτω στο συλλάγκαδο τα ξέχειλα νερά τους,
που από κρουούς τρανούς ξεχύνονται μες σε βαθιά
χαράδρα,
κι ακούει το βρουχισμό τους ξέμακρα πα στο βουνό
ο τσοπάνος, **455**
όμοια κι αυτοί, σα σμίξαν, έβγαζαν αλαλαγμούς
και βόγγους.

Αντίλοχος και Εχέπωλος – Αγήνορας και Ελεφήνορας

Πρώτος ο Αντίλοχος εσκότωσε μέσα στους Τρώες
προμάχους
τρανό αντρειωμένο, τον Εχέπωλο, το γιο του Θαλυσίου·
πρώτος του χτύπησε το κέρατο στο αλογουρίσιο
κράνος.
Τρυπάει το μέτωπο και πέρασε το κόκαλο
ως τα μέσα **460**
ο χάλκινος χαλός· κι εσκέπασε τα μάτια του σκοτάδι,
κι ως πύργος καταγής γκρεμίστηκε στην άγρια μέσα
μάχη.

Κι ευτύς, ως έπεσε, ο Ελεφήνορας τον άρπαξε
απ' τα πόδια,
ο γιος ο γαύρος του Χαλκώδοντα, των Άβαντων
ο ρήγας,
κι απ' τις ριζιές σκυφτός τον έσερνε, ποθώντας
να του γδύσει 465
με βιάση τ' άρματα· μα η φόρα του
δε βάσταξε πολλήωρα·
τι ως ο λιοντόκαρδος Αγήνορας τον είδε να τον σέρνει
και στο σκουτάρι δίπλα, ως έγερνε, να δείχνει
το πλευρό του,
με το χαλκό κοντάρι του 'ριξε και τη ζωή του παίρνει.
Έτσι η ζωή του εκόπη, κι άναψε στους Τρώες
και στους Αργίτες 470
τότε τρανό κακό από πάνω του, τι κι απ' τα δυο τα μέρη
χιμούσαν σαν τους λύκους κι έριχναν ο ένας τον άλλο
κάτω.

Αίαντας και Σιμοείσιος, Άντιφος και Λεύκος, Οδυσσέας και Δημοκόωντας

Κι ο τελαμώνιος Αίας ένα άγουρο, το Σιμοείσιο, ρίχνει,
που του Ανθεμίωνα γιος εκράζονταν· η μάνα του
μια μέρα
στους όχτους του Σιμόη τον γέννησε γυρνώντας
απ' την Ίδα, 475
όπου είχε πάει να ιδεί τα πρόβατα μαζί
με τους γονιούς της.
Γι' αυτό και Σιμοείσιος κράζονταν, μα να γεροκομήσει
γραφτό του τους γονιούς δεν ήτανε. Λιγόχρονος
εστάθη,
καθώς με το κοντάρι ο αντρόκαρδος τον χτύπησε
Αίαντας τότε·
τι ως πρώτος πρόβαινε, τον πέτυχε στο στήθος,
στο δεξιό του 480

δίπλα βυζί, κι αντίκρα επέρασε το χάλκινο κοντάρι
μέσα απ' τον ώμο· και κυλίστηκε στον κουρνιαχτό,
σα λεύκα
που σε φαρδύ, βαθύ βαλτότοπο φυτρώνει, κι ίσια πάνω
τραβάει, και μονάχα κατάκορφα φυτρώνουν
τα κλαριά της·
αμαξομάστορας την έκοψε με αστραφτερό τσεκούρι, **485**
να τη λυγίσει και τροχόγυρος να γίνει σε ώριο αμάξι·
κι αυτή κοιτάμενη ξεραίνεται στου ποταμού τον όχτο·
παρόμοια ο Σιμοείσιος κοίτουσαν, σαν πήρε
να τον γδύνει
ο γαύρος Αίας· και τότες ο Άντιφος,
ο στραφτοθωρακάτος
του Πρίαμου ο γιος, μες στο αντρομάζωμα του ρίχνει
το κοντάρι **490**
το μυτερό, μα δεν τον πέτυχε, μόν' βρίσκει
στ' αχαμνά του
το Λεύκο, του Οδυσσέα το σύντροφο, που το νεκρό
τραβούσε·
και το κορμί απ' τα χέρια του 'φυγε κι απάνω του
εσωριάστη.
Τότε ο Οδυσσέας βαριά αραθύμησε θωρώντας τον
να πέφτει·
γοργά περνάει μέσ' απ' τους προμάχους
με αστραποβόλο κράνος **495**
κι ήρθε, κοντά του εστάθη κι έριξε το λιόφωτο κοντάρι,
με προσοχή κοιτώντας γύρα του· κι οι Τρώες εκάμαν
πίσω,
καθώς κοντάριζε· κι ουδ' έφυγε στ' ανώφελα η ριξιά του·
το νόθο υγιό του Πρίαμου πέτυχε, το Δημοκόωντα,
μόλις
από την Άβυδο, από τ' άλογα του κύρη του,
φτασμένο. **500**

Αυτόν, χολιώντας για το σύντροφο, κοντάρεψε
ο Οδυσσέας
δίπλα στο μέτωπο, κι ο χάλκινος χαλός περνά
από τ' άλλο
μελίγγι ως πέρα, και του σκέπασε τα μάτια το σκοτάδι.
Βαρύς σωριάστη, κι από πάνω του βροντήξαν
τ' άρματά του.
Πισωδρομίζει ο γαύρος Έχτορας κι οι μπροστομάχοι
τότε, **505**
κι οι Αργίτες όλοι αμέσως χούγιαξαν και τους νεκρούς
τραβήξαν

Απόλλωνας και Αθηνά

και πήραν δρόμο ομπρός. Μα θύμωσεν ο Απόλλωνας,
που εθώρειε
ψηλά απ' τα Πέργαμα, και φώναξε στους Τρώες
γκαρδιώνοντάς τους:
«Αλογατάδες Τρώες, απάνω τους, κρατήστε
την αντρεία σας
μπρος στους Αργίτες, τι από σίδηρο κρατήστε
τα κορμιά τους **510**
δεν είναι, στου χαλκού το χτύπημα του σαρκοφά
ν' αντέξουν.
Κι ουδ' ο Αχιλλέας, της ωριοπλέξουδης θεάς ο γιος,
στη μάχη
βρίσκεται εδώ μόν' στα πλεούμενα κλωσάει
τη μάνητά του».
Έτσι ο θεός μιλούσε ο ανήμερος, κι ωστόσο
τους Αργίτες
ξεσήκωνε η Αθηνά η περίλαμπρη, του Δία
η θυγατέρα, **515**
γυρνώντας δώθε κείθε, όπου 'βλεπε να παρατούν
τη μάχη.

[...]

Επίλογος της μάχης: ο θάνατος εξομοιώνει θύτες και θύματα

Με τέτοια μάχη πια παράπνοο κανείς δε θα 'χε, φτάνει να μπόρεια, αδόξευτος κι αλάβωτος από χαλκό,
να τρέχει **540**
στη μέση εκεί, με παραστάτισσα την Αθηνά Παλλάδα,
να τον κρατά απ' το χέρι, διώχνοντας κάθε ριξιά
από μπρος του·
τι πλήθος Τρώες κι Αργίτες πίστομα μαθές τη μέρα
εκείνη
στη σκόνη ξαπλωμένοι εκοίτουσαν ο ένας στον άλλον
πλάι.

(Μτφρ. Ν. Καζαντζάκης – Ι.Θ. Κακριδής, ΟΕΔΒ 1983)

ραψωδία Ε

Διομήδους ἀριστεία

(Τα κατορθώματα του Διομήδη)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ο Διομήδης αναδεικνύεται σε κυρίαρχη μορφή της μάχης και όλα δείχνουν ότι η Αθηνά ετοιμάζει την αριστεία του: τον περιβάλλει με φως, τον γεμίζει δύναμη και αυτοπεποίθηση και εκείνος ρίχνεται ακάθεκτος στη μάχη. Μάταια ο Πάνδαρος προσπαθεί με το τόξο του να ανακόψει την ορμή του Τυδείδη· κατάφέρνει μόνο να τον τραυματίσει ελαφρά στον ώμο. Και καυχιέται γι' αυτό! Ο Διομήδης ζητάει τη συνδρομή της Αθηνάς κι εκείνη σπεύδει κοντά του. Τον ενδυναμώνει με την ανδρεία του πατέρα του και του δίνει τη δυνατότητα να αναγνωρίζει τους θεούς, για να τους αποφεύγει. Μόνο την Αφροδίτη του επιτρέπει να χτυπήσει, αν βρεθεί μπροστά του.

Με ορμή λιονταριού ο Διομήδης ξαναρίχνεται στη μάχη. Βλέποντάς τον ο Αινείας να σκορπά το θάνατο στις φάλαγγες των Τρώων, πείθει τον Πάνδαρο ν' ανεβεί στο άρμα του και να τον αντιμετωπίσουν μαζί. Ο Διομήδης ειδοποιείται από τον Σθένελο για τους Τρωαδίτες που πλησιάζουν απειλητικοί και αποφασίζει να τους αντιμετωπίσει πεζός. Δίνει μόνο οδηγίες στον ηνίοχο του να προσπαθήσει να πάρει τα περίφημα άλογα του Αινεία. Στη σκληρή σύγκρουση που ακολουθεί, ο Διομήδης σκοτώνει τον Πάνδαρο και τραυματίζει τον Αινεία, τον οποίο σπεύδει να απομακρύνει από τη μάχη η μητέρα του Αφροδίτη. Ενώ ο Σθένελος έχει ήδη κερδίσει τα άλογα του Αινεία, ο Τυδείδης καταδιώκει τη θεά της ομορφιάς και την τραυματίζει στο χέρι. Εκείνη εγκαταλείπει τον Αινεία, που τον αρπάζει αμέσως ο Απόλλωνας για να τον σώσει, και φεύγει κλαίγοντας στον Όλυμπο, όπου βρίσκει παρηγοριά στην αγκαλιά της μητέρας της, της Διώνης.

Στο μεταξύ, στο πεδίο της μάχης οι τρωικές φάλαγγες, με τη συμπαράσταση του Άρη, ασκούν έντονη πίεση στους Αργίτες και πολλοί επώνυμοι Αχαιοί πέφτουν νεκροί. Την κρίσιμη στιγμή επεμβαίνουν η Ήρα και η Αθηνά. Η σύζυγος του Δία με «στεντόρεια» φωνή επιπλήττει τους Αχαιούς και τους θυμίζει τα κατορθώματα του Αχιλλέα, ενώ η Αθηνά παίρνει θέση ηνίοχου πλάι στον Διομήδη και τον παρακινεί να ρίξει το ακόντιό του εναντίον του Άρη. Η θεά φροντίζει, ώστε η βολή να είναι εύστοχη και η αριστεία του ήρωα να συμπεριλάβει και δεύτερο τραυματισμό θεού. Σφαδάζοντας από τους πόνους, ο θεός του πολέμου καταφεύγει στον Όλυμπο, όπου δέχεται τις φροντίδες του Δία. Τέλος, επιστρέφουν στην κατοικία των θεών και η Ήρα με την Αθηνά.

ραψωδία E 274-430

Ο Διομήδης σκοτώνει τον Πάνδαρο και τραυματίζει την Αφροδίτη

- Η θριαμβευτική πορεία (αριστεία) του Διομήδη
- Η τιμωρία του επίορκου καυχησιάρη στρατιώτη Πάνδαρου
- Στην ομηρική μάχη τραυματίζονται ακόμα και οι θεοί!

Αϊδώς, Ἀργεῖοι

«ἔνθα στᾶσ' ἤϋσε θεά λευκώλενος Ἥρη, Στέντορι
εἴσαμένη μεγαλήτορι χαλκεοφώνω, ὅς τόσον
αὐδήσασχ' ὅσον ἄλλοι πεντήκοντα· “αἰδώς, Ἀργεῖοι,
κάκ' ἐλέγχεα, εἶδος ἀγητοί” .»

(E 784-787)

Συμπλοκή Πάνδαρου και Αινεία με τον Διομήδη

Τους λόγους τούτους ἔλεγαν εκείνοι ανάμεσόν τους
κι ευθύς με τα γοργ' ἄλογα πλησίασαν οι δύο. **275**

Και πρώτος του Λυκάονος ο λαμπρός γόνος εἶπε:

«Ω γόνε σιδηρόκαρδε του θαυμαστού Τυδέως,
το γοργό βέλος το πικρό δεν σ' ἔριξε· και τώρα
με το κοντάρι δοκιμήν θα κάμω, αν σ' επιτύχω».

Εἶπε και το μακρόσκιον κοντάρι σφενδονίζει **280**

στ. 274 **εκείνοι:** ο Διομήδης (= ο γόνος του θαυμαστού Τυδέως, στ. 277) και ο Σθένελος (= ο υἱός του Καπανέως, στ. 319).

στ. 275 **οι δύο:** ο Αινείας και ο Πάνδαρος (= του Λυκάονος ο λαμπρός γόνος, στ. 276).

στ. 280 **μακρόσκιον:** το επίθετο δηλώνει το μήκος του δόρατος, το οποίο ήταν τουλάχιστον 1,80 μ. Το δόρυ του Έκτορα ήταν ενδεκάπηχυ (Z 319).

και την ασπίδα τρύπησε του Διομήδη πέρα
η χάλκιν' άκρη κι έφθασε τον θώρακα να εγγίξει
κι εφώναξεν ο Πάνδαρος μακράν να τον ακούσουν:
«Εις το λαγγόνι περαστά σε λάβωσα· και ολίγην
έχεις ζωήν· και καύχημα σ' εμέ έδωκες μεγάλο». **285**
Και ατρόμητος του απάντησεν ο δυνατός Διομήδης:
«Έσφαλές, δεν μ' επέτυχες· αλλά δεν θα ησυχάστε,
πριν πέσει από τους δύο σας ο ένας και χορτάσω
στο αίμα τον αδάμαστον πολεμιστήν τον Άρη».

Ο Πάνδαρος φονεύεται

Ρίχνει τα' ακόντι· κι η Αθηνά τ' οδήγησε στην μύτην, **290**
σιμά στο μάτι· και ο σκληρός χαλκός τα λευκά δόντια
τού πέρασε και του 'κοψε τη γλώσσαν εις την ρίζα,

στ. 284 λαγγόνι: το μαλακό μέρος του σώματος μεταξύ
του ισχίου και των πλευρών, στο πλάι της κοιλιάς.

περαστά: από τη μια άκρη έως την άλλη, πέρα για
πέρα.

στ. 290 η Αθηνά τ' οδήγησε: η θεά κατευθύνει το δόρυ
και τιμωρεί τον επίορκο, ο οποίος δεν απαλλάσσεται
της ευθύνης του, έστω κι αν η ίδια τον είχε παρασύρει
(βλ. Περιληπτική αναδιήγηση ραψ. Δ). Η παρέμβαση
της θεάς δε μειώνει επίσης τη νίκη του Διομήδη·
αντίθετα, η βοήθεια μιας θεότητας τονίζει τη δύναμη και
το θρίαμβο του ήρωα. Όσον αφορά την περιγραφή του
τραύματος: ο Πάνδαρος βρισκόταν πάνω στο άρμα, σε
υψηλότερο δηλαδή επίπεδο από τον Διομήδη, πώς
ήταν δυνατόν το δόρυ να τον χτυπήσει δίπλα στο μάτι,
στη μύτη, με φορά προς τα κάτω, ώστε να διαπεράσει
τα δόντια, να αποκόψει τη βάση της γλώσσας και να
προβάλει στο κάτω μέρος της σιαγόνας; Ίσως ο
ποιητής θέλησε να τονίσει την τιμωρία του καυχησιάρη,
αποκόπτοντας τη γλώσσα του στη βάση της,
αδιαφορώντας για την έλλειψη ρεαλισμού.

κι η χάλκιν' άκρη κάτωθεν εφάνη απ' το πηγούνι.
Πέφτει απ' τ' αμάξι και βροντούν επάνω τα' άρματά του
τα εύμορφα και ολόλαμπρα και ανάμερα από φόβον **295**
σύρθηκαν τα γοργ' άλογα· κι εκείνος ενεκρώθη.

Με την ασπίδα επήδησε και το μακρύ κοντάρι
ο Αινείας, μήπως οι Αχαιοί του πάρουν τον νεκρόν του·
και ως θαρρετό στην ρώμην του λιοντάρι διασκελούσε
γύρω του με τ' ακόντι εμπρός και την γλιστρήν
ασπίδα, **300**

έτοιμος να φονεύσει αυτόν που στον νεκρόν σιμώσει
κι εφώναζε τρομακτικά· κι εσηκωσε ο Τυδείδης
πέτραν τρανην, θεόρατην· δεν θα την παίρναν δύο
των τωρινών θνητών και αυτός την έπαιζε και μόνος.

στ. 299-300 διασκελούσε με τ' ακόντι... ασπίδα:

στεκόταν πάνω από τον νεκρό και τον υπερασπιζόταν, βάζοντας μπροστά του το ακόντιο και καλύπτοντάς τον με την ασπίδα. Τυπικό μοτίβο της ομηρικής μάχης: ο Διομήδης, όπως κάθε ομηρικός ήρωας, για να ολοκληρώσει τη νίκη του, προσπαθεί να γίνει κύριος των όπλων και, αν μπορέσει, του ίδιου του νεκρού σώματος του αντιπάλου που μόλις έχει σκοτώσει, ενώ ο σύντροφος του νεκρού Πάνδαρου, ο Αινείας, κάνει ό,τι μπορεί για να τον σώσει από μια τέτοια ταπείνωση.

γλιστρή: γυαλιστερή (στο πρωτότυπο *είσην* = ολοστρόγγυλη, σύμμετρη).

στ. 303-304 Η λαϊκή πίστη πάντοτε θεωρούσε τους ανθρώπους παλαιότερων εποχών πιο δυνατούς από τους συγχρόνους (βλ. και σχόλ. στ. Α 273).

Και τον Αινείαν κτύπησε μ' αυτήν στο μέρος, όπου **305**
στρέφεται ο γόφος στο μερί και λέγεται κουτάλα·
και την κουτάλα σύντριψε και τα δυο νεύρ' ακόμη·
ο τραχύς λίθος του 'γδαρε το δέρμα· πέφτει ο ήρωσ
στα γόνατά του και στην γήν με το παχύ του χέρι
στηρίχθη και τα μάτια του μαύρη σκεπάζει νύκτα. **310**

Η Αφροδίτη σώζει τον τραυματισμένο Αινεία

Κι έχανε τότε την ζωήν ο βασιλεύς Αινείας,
αλλ' η Αφροδίτη του Διός η κόρη ευθύς τον είδε,
οπού στων μόσχων τες βοσκές τον γέννησε
του Αγχίση·
έζωσε αυτή με τες λευκές αγκάλες το παιδί της
και ο φωτοβόλος πέπλος της στες δίπλες του
τον κρύβει, **315**

φράγμα στα βέλη, μη κανέν' ακόντι χαλκοφόρο
των ταχυίππων Δαναών τον εύρει μες στο στηθος.
Κι ενώ απ' την μάχην έπαιρνε τον ποθητόν υιόν της

στ. 305-306 στο μέρος... στο μερί: στο κοίλωμα του ισχίου, εκεί όπου μπαίνει η κεφαλή του μηρού, ο γοφός. Πρόκειται για την «κλείδωση», κοτύλη στο πρωτότυπο, ή κουτάλα, όπως μεταφράζεται στο κείμενο (βλ. εικόνα 14).

στ. 309 παχύ: στιβαρό, δυνατό, γερό.

στ. 313 όπου στων μόσχων... του Αγχίση: ο Αινείας ήταν γιος της Αφροδίτης και του Αγχίση και είχε γεννηθεί στα λιβάδια, όπου ο πατέρας του έβοσκε τα βόδια του.

στ. 316 φράγμα στα βέλη: η θεά τύλιξε το γιο της με τον πέπλο της, για να τον προστατέψει από τα βέλη των Ελλήνων.

εκείνη, δεν λησμόνησεν ο υιός του Καπανέως
αυτά που του παράγγειλεν ο ανδρείος Διομήδης·
και τα δικά του άλογα μακράν από τον κρότον
έστησε και τους χαλινούς προσέδεσε στ' αμάξι.

320

Εικόνα 14. Σύγκρουση Διομήδη και Αινεία· παραστέκουν η Αθηνά και η Αφροδίτη. Ερυθρόμορφος κρατήρας, 490-480 π.Χ. Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών (αντίγραφο).

Ο Σθένελος αρπάζει τα άλογα του Αινεία

Και τα καλότριχ' άλογα του Αινεία παίρνει αμέσως
προς τους γενναίους Αχαιοούς απ' τον στρατόν

των Τρώων·

τα 'δωκε στον Δηίπυλον, τον σύντροφον απ' όλους **325**
προτίμα τους ομήλικες, ότ' είχαν μίαν γνώμην,
να τα οδηγήσει στα βαθιά καράβια· τότε' ο ήρωσ

στ. 319-320 δεν λησμόνησεν... Διομήδης: ο Διομήδης είχε δώσει εντολή στον Σθένελο να προσπαθήσει να πάρει τα περίφημα άλογα του Αινεία (E 260-273).

στ. 327 βαθιά: αυτά που έχουν βάθος, βαθουλωτά (πρβ. σχόλ. στ. Α 12).

στ' αμάξι ανέβη κι έπιασε τα ολόλαμπρα λουρία
και τα στερεόποδ' άλογα προς τον Τυδείδην σπρώχνει.

Ο Διομήδης τραυματίζει την Αφροδίτη

Τούτος την Κύπριν μ' άπονο κοντάρι εκυνηγούσε, **330**
ότ' ήξευρε που 'ν' άνανδρη θεά και δεν ομοιάζει
με τες θεές, οπού αρχηγούν στην μάχην των ανδρείων,
ούτε η πορθήτρα Ενωώ, ούτε η Παλλάς Αθήνη.

Αλλ' ότε την επρόφθασε στο μέγα πλήθος μέσα
τινάχθη, επήδησ' ο υιός του θαυμαστού Τυδέως **335**
και με τα' ακόντι εσκάρφισε το τρυφερό της χέρι·

στ. 328 τα ολόλαμπρα λουρία: η φράση έχει
κυριολεκτική σημασία· τα χαλινάρια γυάλιζαν, είτε γιατί
τα άλειφαν με κάποια λιπαρή ουσία (π.χ. λάδι η λίπος)
είτε γιατί ήταν στολισμένα με στιλπνά κοσμήματα (π.χ.
από ελεφαντόδοντο, βλ. *E* 583).

στ. 330 την Κύπριν: την Αφροδίτη. Η θεά καταγόταν
από την Κύπρο· στην Πάφο είχε βωμό και ιερό
(βλ. Οδύσσεια, θ 429-431).

στ. 333 πορθήτρα Ενωώ: η Ενωώ, που κυριεύει τα
κάστρα· θεά του πολέμου και σύμμαχος του Άρη, ο
οποίος λεγόταν και Ενωάλιος, δηλαδή φονικός.
Πολεμική θεά θεωρούνταν και η Αθηνά, της οποίας
άλλωστε η προσωνυμία Παλλάδα προέρχεται
ετυμολογικά από το ρ. πάλλω, δηλαδή η θεά που πάλλει
(= ρίχνει με ορμή) το δόρυ.

στ. 335-336 τινάχθη, επήδησε... εσκάρφισε: όρμησε
εναντίον της και πηδώντας την πλήγωσε.

τον πέπλον της, αμβρόσιον υφάδι των Χαρίτων,
πέρασ' η λόγχη κι εύρηκε την άκρη της παλάμης·
ρέει το αίμα της θεάς και άφθαρτον είν' εκείνο, 340
το έχουν μόν' οι μάκαρες θεοί και ιχώρ το λέγουν·
οίνον δεν πίνουν οι θεοί, μήτε σιτάρι τρώγουν,
κι είναι διά τούτο αναίματοι και αθάνατοι καλούνται.
Φώναξ' εκείνη θλιβερά και αφήνει τον υιόν της·
στα χέρια του τον σήκωσεν ο Απόλλων και με νέφος 345
μαύρο τον ζώνει, μη κανέν' ακόντι χαλκοφόρο
των ταχυίππων Δαναών τον εύρει μες στο στήθος.
Μακράν τότε έσυρε κραυγήν ο ανδρείος Διομήδης:
«Φεύγε, ω κόρη του Διός, της μάχης τους αγώνες.
Ή δεν σου αρκεί που ξεπλανάς τες άνανδρες γυναίκες;
Θαρρώ πως αν εις πόλεμον και πάλιν λάβεις μέρος, 350
θ' ανατριχιάς κι εάν μακράν διά πόλεμον ακούσεις».
Αυτά 'πε κι έφευγε η θεά με ζάλην και με πόνους
σκληρούς κι εγίνη μελανό το ρόδινο της σώμα·

στ. 337 αμβρόσιος: θεϊκός, ιερός, αθάνατος (πρβ. αμβροσία = η τροφή των θεών).

Χάριτες: θεότητες που χαρίζουν νιάτα και ομορφιά. Ο Ησίοδος αναφέρει την Αγλαΐα, την Ευφροσύνη και τη Θάλεια· ήταν κόρες του Δία και της Ευρυνόμης, κόρης του Ωκεανού, και ανήκαν στην ακολουθία της Αφροδίτης.

στ. 340 ιχώρ: μια ιδιαίτερη ουσία που είχαν αντί για αίμα στις φλέβες τους οι θεοί.

στ. 343 φώναξ' εκείνη θλιβερά: η ύπαρξη του ιχώρος δεν αποκλείει την αίσθηση του πόνου.

στ. 344-346 και με νέφος... στο στήθος: ο Απόλλωνας παίρνει τη θέση της Αφροδίτης (πρβ. στ. 315-317) και σώζει τον Αινεία.

κι η Ίρις η ανεμόποδη την πήρε από το πλήθος
τον άγριον Άρη αριστερά της μάχης καθισμένον **355**
ήβρε· και ομίχλη σκέπαζε την λόγχην και τους ίππους.
Τότ' εγονάτισε η θεά και από τον αδελφόν της
τα χρυσοστέφαν' άλογα πολύ θερμά ζητούσε:
«Γλυκέ, βοήθα με, αδελφέ, και δώσ' μου τ' άλογά σου
να μεταβώ στον Όλυμπον, έδραν των αθανάτων· **360**
πληγή με σφάζει οπού θνητός μου έκαμε, ο Τυδείδης,
που τώρα μάχην θα 'καμνε και στον πατέρα Δία».
Τα χρυσοστέφαν' άλογα της έδωκεν ο Άρης·
στ' αμάξι ανέβ' η θλιβερή· στο πλάγι της η Ίρις
κάθισε και τους χαλινούς στα χέρια της επήρε· **365**

Η Αφροδίτη αποσύρεται στον Όλυμπο

κτυπά κι εκείνα πρόθυμα πετούν και γοργά φθάνουν
εις τον υψηλόν Όλυμπον, των αθανάτων έδραν·
τ' άλογ' αυτού σταμάτησεν η ανεμόποδ' Ίρις
και αφού τα ξέζεψε, τροφήν τους έβαλε αμβροσίαν· **370**
κι η Αφροδίτη έπεσε στον κόλπον της μητρός της
Διώνης· τούτη αγκάλιασε την ποθητήν της κόρην,
με το χέρι την χάιδευσε κι είπε σ' αυτήν: «Παιδί μου,
ποιος των θεών τόσ' άπρεπα σου'καμε αυτά
που βλέπω,
ως να 'χε σ' έβρει φανερά κάποιο κακό να κάμνεις;»

στ. 354 ανεμόποδη: η Ίρις, ως αγγελιαφόρος των θεών, ήταν γρήγορη σαν τον άνεμο.

στ. 358 και 363 χρυσοστέφανα: τα άλογα είχαν στο μέτωπο τους πολύτιμα στολίδια.

στ. 371 Διώνη: μητέρα της Αφροδίτης και άλλοτε σύζυγος του Δία, σύμφωνα με την προομηρική παράδοση.

Σ' εκείνην η φιλόγελη απάντησε Αφροδίτη: 375
«Εμένα ο μεγαλόψυχος ελάβωσε Τυδείδης,
διότι από τον πόλεμον έπαιρνα τον υιόν μου
Αινείαν, που υπεραγατώ, καθώς κανέναν άλλον.
Διότι Τρώων και Αχαιών δεν είναι μάχη πλέον·
πολεμούν ήδ' οι Δαναοί και με τους αθανάτους». 380

Η Διώνη παρηγορεί και θεραπεύει την Αφροδίτη

Και προς αυτήν απάντησεν η σεβαστή Διώνη:
«Με υπομονήν το πάθος σου, παιδί μου, να βαστάσεις·
απ' τους ανθρώπους πάθαμε πολλοί των Ολυμπίων,
ως εμείς δίδομε αφορμήν κακών ανάμεσόν μας.
Βάσταξ' ο Άρης π' άλυτα τον έδεσεν ο Ώτος 385
και ο Εφιάλτης ο δεινός, τα τέκνα του Αλωέως·
κι έμεινε μήνες δεκατρείς στο χάλκινον αγγείον·
και τότε ο πολεμόδιψος ο Άρης θα εχανόνταν,
η μητριά του αν του Ερμή δεν το 'λεγεν, η ωραία
Ηεριβοίη· κι έκλεπεν αυτός τον Άρη, οπτόταν 390

στ. 375 φιλόγελη: το επίθετο (φιλομμειδής) δεν εκφράζει τη διάθεση της θεάς αυτή τη στιγμή, αλλά τονίζει τη σχέση της με τη χαρά και την απειρία της στον πόλεμο (πρβ. *E* 428-430).

στ. 376 μεγαλόψυχος: (με αρνητική χροιά) υπερόπτης, αλαζονικός.

στ. 385 κ.εξ. ο Ώτος και ο Εφιάλτης: γίγαντες τεράστιοι, οι οποίοι είχαν στενή σχέση με τη γεωργία και την ειρηνική ζωή· θεωρήθηκαν εχθροί του θεού του πολέμου (Άρη), τον οποίον κράτησαν αιχμάλωτο για δεκατρείς μήνες. Η μητριά τους όμως, η Ηεριβοίη, αποκάλυψε στον Ερμή το σημείο όπου ήταν κρυμμένο το πιθάρι με τον Άρη, κι αυτός, με τη θρυλική του δεξιοτεχνία ως θεός της κλοπής, κατόρθωσε να τον απελευθερώσει.

εκόντευε ο σκληρός δεσμός να πάρει την πνοή του.
Βάσταξ' η Ήρα, ότε ο δεινός Αμφιτρυωνιάδης,
μ' ακόντι τρίγωνο έπληξε τον δεξιόν μαστόν της
και την θεάν αγιάτρευτος βασάνιζεν ο πόνος.

395

Βάσταξε και ο θεόρατος ο Άδης πικρό βέλος·
ο ίδιος άνδρας, ο υιός του αιγιδοφόρου Δία,
οδυνηρά τον πλήγωσε εις των νεκρών την πύλην·
κίνησε προς τον Όλυμπον στο δώμα του Κρονίδη
περίλυπος και στην καρδιά τον έπιαναν οι πόνοι,
ότι τον μέγαν ώμον του τα' ακόντ' είχε περάσει.

400

Με βότανα παυσίπονα, που του 'βαλε ο Παιήων,
τον γιάτρευσεν, ότι θνητός δεν ήτο αυτός πλασμένος·
ο άθλιος, ο αυθαδέστατος εργάτης ασεβείας,
που τους θεούς που κατοικούν στον Όλυμπο

κτυπούσε,

και αυτόν τώρα εναντίον σου η Αθήνη τον Τυδείδην
έβαλε και δεν σκέπτεται ο μωρός που ολίγες έχει
ημέρες όποιος πόλεμον κινεί των αθανάτων,
και οπίσω από τον πόλεμον δεν θα 'λθει να του πέσουν
στα γόνατά του τα παιδιά, παπά να του ψελλίζουν.

στ. 392 ο δεινός Αμφιτρυωνιάδης: ο Ηρακλής θεωρείται εδώ γιος του Αμφιτρύωνα, ενώ παρακάτω αναφέρεται ρητά ως πατέρας του ο Δίας (στ. 396). Συνήθως στους μεγάλους ήρωες αναφερόταν ένας θνητός πατέρας και ένας θεός· έτσι τα ηρωικά γένη περηφανεύονταν ότι είχαν θεϊκή καταγωγή.

στ. 393 ακόντι τρίγωνο: βέλος με τρεις αιχμές.

στ. 401 ο Παιήων: γιατρός των θεών, ο οποίος λεγόταν και Παιάνας.

στ. 403-404 ο άθλιος... κτυπούσε: ο Ηρακλής.

στ. 405 και αυτόν: τον Διομήδη.

Διά τούτο, αν κι έχει δύναμιν μεγάλην ο Τυδείδης, 410
ας συλλογιέται αντίμαχον μην έβρει ανώτερόν σου·
μην η Αιγιάλεια ποτέ, η φρόνιμη Αδρηστίνη,
ξυπνήσει τους ανθρώπους της θρηνώντας

που της λείπει

ο νυμφευτός της σύντροφος των Αχαιών ο πρώτος,
του ιπποδάμου η θαυμαστή γυνή, του Διομήδη». 415

Είπε· και με τα χέρια της σφογγίζει τον ιχώρα
απ' την παλάμην κι έκλεισ' η πληγή κι οι πόνοι

επαύσαν.

Η Ήρα και η Αθηνά σχολιάζουν ειρωνικά τον τραυματισμό της Αφροδίτης

Κι απ' τ' άλλο μέρος η Αθηνά κι η Ήρα, ενώ τηράζουν,
με λόγια μετωριστικά κεντούσαν τον Κρονίδην.

Και πρώτη τότε' ομίλησεν η γλαυκομάτ' Αθήνη: 420

«Δία πατέρα, ό,τι θα ειπώ μη σε θυμώσει τάχα;

Άσφαλτα η Κύπρις ήθελε καμίαν Αχαιίδα

των Τρώων που υπεραγαπά να φέρει στες αγκάλες·

στ. 409 παπά: μπαμπά. Τόσο η σκηνή όσο και η
έκφραση είναι ξένες με το ηρωικό έπος, αλλά
ταιριάζουν απόλυτα με τα συμφραζόμενα της τρυφερής
σκηνής όπου μια μητέρα παρηγορεί την κόρη της.

στ. 412 Αδρηστίνη: γυναίκα του Διομήδη, κόρη του
Άδραστου, βασιλιά του Άργους.

στ. 415 ιππόδαμος: βλ. σχόλ. στο στ. Γ127.

στ. 418 τηράζω: κοιτάζω.

στ. 419 μετωριστικά: δηκτικά, σκωπτικά, πειραχτικά
(από το ρ. μετωρίζομαι = αστειεύομαι, χωρατεύω).

κεντώ: ερεθίζω, πειράζω.

στ. 420 γλαυκομάτα: βλ. σχόλ. στ. Α 207.

στ. 422 άσφαλτα: ασφαλώς, χωρίς αμφιβολία. Ποιοι
υπαινιγμοί κρύβονται πίσω από τα λόγια της Αθηνάς;

κι εκεί που την λαμπρόπεπλον εχάιδευσεν ωραίαν,
χρυσή βελόνη εσκάρφισε το τρυφερό της χέρι». **425**
Εις τούτο εγλυκογέλασεν ο ύψιστος πατέρας
και την χρυσήν προσκάλεσ' Αφροδίτην και της είπε:
«Τα έργα τα πολεμικά, παιδί μου, δεν σου ανήκουν·
στου γάμου συ τες ζηλευτές φροντίδες καταγίνου
και τ' άλλα έχ' η Αθηνά και ο μανιωμένος Ἄρης». **430**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Βατραχομομαχία

Η Βατραχομομαχία, έργο άγνωστου ποιητή πιθανόν του 6ου/5ου αι. π.Χ., περιγράφει τον πόλεμο μεταξύ των βατράχων και των μυών (= ποντικών). Οι «εχθροπραξίες» άρχισαν όταν ο βασιλιάς των βατράχων Φουσκομάγουλος (Φυσίγναθος) έγινε, χωρίς να το θέλει, αιτία να πνιγεί στη λίμνη ο βασιλιάς των ποντικών Ψιχουλαρπάχτης (Ψιχάρπαξ). Στους στίχους που ακολουθούν περιγράφεται μέρος της φονικής μάχης μεταξύ των δύο αντιπάλων:

«Με δόρυ πρώτος ο Βροντόλαλος χτυπάει
τον Αντρογλύφτη
μες στους προμάχους στο κατώκοιλο και του τρυπάει
το σκώτι.
Μπρούμυτα αυτός σωριάστη, γέμισε η λεπτή του χείτη
σκόνη.

στ. 425 βελόνη: πόρπη, καρφίτσα με την οποία στερέωναν το φόρεμα στον ώμο. Πώς εξηγείται το μίσος της Αθηνάς και της Ἡρας για τους Τρώες;
στ. 427 χρυσή: το επίθετο αποδίδει την ομορφιά της θεάς.

Με βρόντο πέφτει κι από πάνω του βροντήξαν
τ' άρματά του.
Κι ο Τρυποφράκτης τότε χτύπησε και το βαρύ κοντάρι
στο στήθος του Λασπίδη κάρφωσε· σωριάστη αυτός
και μαύρος
χάρος τον βρήκε, κι απ' το σώμα του μακριά πετάει
η ψυχή του.
Τον Παντζαρά χτυπάει κατάστηθα, σκοτώνει
ο Χυτροβούτας.
Τον Φωνακλά στο κατωκοίλι του χτυπάει ο Ψωμοψάχτης,
σωριάστη 'πίστομα, απ' τα μέλη του μακριά πετάει
η ψυχή του».

(Βατραχομουμαχία, μτφρ. Ν. Κοτσελίδης, έκδοση ΟΕΔΒ)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Για να προσδιορίσουμε τις «σκηνές» μιας ευρύτερης ενότητας χρησιμοποιούμε ως κριτήρια τις εξής αλλαγές: α) τόπου, β) προσώπων ή εισαγωγή νέου προσώπου και γ) τόπου και προσώπων. Με τη βοήθεια αυτών των κριτηρίων, να διακρίνετε τις σκηνές της ενότητας και να τις εντάξετε στον ακόλουθο πίνακα, συμπληρώνοντας όλα τα απαραίτητα στοιχεία:

σκηνή	σκηνικό	πρόσωπα	τίτλος
1η: στ.			
2η: στ.			
3η: στ.			
4η: στ. κτλ.			

- 2.** Αφού συζητήσετε στην τάξη και προσδιορίσετε τα χαρακτηριστικά της αριστείας στην ομηρική μάχη, να επισημάνετε τα στοιχεία της ενότητας (στ. 274-430) που δικαιολογούν τον τίτλο της *Ε* ραψωδίας «Διομήδους αριστεία».
- 3.** Τι ακριβώς προσπαθούν να πετύχουν με τις ενέργειές τους ο Αινείας και ο Διομήδης στους στ. 297-306; Ποιους κανόνες της ομηρικής μάχης αναγνωρίζετε στο συγκεκριμένο χωρίο;
- 4.** Στις σκηνές μάχης των στ. 274-365 αναφέρονται κάποιοι τραυματισμοί (θανατηφόροι ή όχι). Αφού συγκεντρώσετε τα χωρία αυτά, να επισημάνετε τις λεπτομέρειες που δίνει ο ποιητής και να γράψετε τα συμπεράσματά σας σχετικά με: **α)** την ακρίβεια των περιγραφών του και **β)** τις γνώσεις ανατομίας που είχε. Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας με στοιχεία από το κείμενο.
- 5.** Στα αρχαία ελληνικά κείμενα που έχετε διδαχθεί (Οδύσσεια, Ηρόδοτος) γνωρίσατε την ηθική αντίληψη που εκφράζει το σχήμα «ύβρις – νέμεσις – τίσις»: όταν κάποιος ξεπερνά το μέτρο, τα επιτρεπτά όρια της ανθρώπινης φύσης, και συμπεριφέρεται προσβλητικά απέναντι σε θεούς και ανθρώπους, τότε λέμε ότι διαπράττει «ύβρη», η οποία προκαλεί τη «νέμεση», την οργή δηλαδή των θεών, και επέρχεται η «τίση», η τιμωρία του. Έχοντας υπόψη σας αυτά, να επισημάνετε ποιος διατυπώνει αυτή την αντίληψη στην ενότητα και να συζητήσετε στην τάξη αν ο τραυματισμός της Αφροδίτης από τον Διομήδη αποτελεί «ύβρη», για την οποία πρέπει να περιμένουμε την τιμωρία του ηρωα. Να στηρίξετε τις απόψεις σας στο κείμενο (θα σας βοηθήσει και η Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας *Ε*).

6. Η ενότητα, αν και αποτελεί τμήμα της περιγραφής μιας σκληρής μάχης, δε στερείται γεγονότων που έχουν κωμική διάσταση. Ποια είναι αυτά και πώς εξηγείτε την ύπαρξη τους μέσα σε ένα ηρωικό έπος;

7. Αφού διαβάσετε με προσοχή το απόσπασμα από τη Βατραχομομαχία (βλ. Παράλληλο κείμενο), να σημειώσετε τα σημεία εκείνα που θυμίζουν έντονα ιλιαδική μάχη, αλλά και τα στοιχεία που μετατρέπουν αυτό το επικό ποίημα σε «ειρωνική παρωδία» της Ιλιάδας. Να στηρίξετε τις απόψεις σας με χωρία από την ενότητα της Ε ραψωδίας που διδαχθήκατε.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Στις σκηνές της ενότητας που διδαχθήκατε είναι έντονη η παρουσία των θεών. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να ασχοληθείτε με τα εξής θέματα αναφέροντας και τους στίχους του κειμένου που δικαιολογούν την όποια παρατήρησή σας: α) Ποιοι θεοί εμπλέκονται στη δράση και ποιος είναι ο στόχος της παρέμβασής τους; β) Ποιοι από αυτούς είναι αθέατοι στους θνητούς ή κάνουν αθέατο κάποιον προστατευόμενο τους για να τον σώσουν; Με ποιον τρόπο επιτυγχάνεται κάθε φορά αυτό; Θυμηθείτε να αναφέρετε παρόμοιες περιπτώσεις από τις ενότητες των ραψωδιών Α και Γ που έχετε ήδη διδαχθεί. γ) Να συγκεντρώσετε και να παρουσιάσετε στην τάξη περιπτώσεις, είτε από τα εξωσχολικά σας διαβάσματα είτε από τον κινηματογράφο, όπου χρησιμοποιείται το μοτίβο του «αθέατου» ή της «μεταμόρφωσης» του ήρωα, προσπαθώντας παράλληλα να εξηγήσετε γιατί τέτοιες ικανότητες συγκινούν πάντα τους ανθρώπους. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής

προσέγγισης: Μύθος, Φαντασία – Πραγματικότητα, Τέχνη, Δημιουργία]

2. Στα ομηρικά έπη συναντάμε συχνά το στοιχείο του «θαυμαστού», αυτού δηλαδή που υπερβαίνει τους φυσικούς και λογικούς νόμους, του υπερφυσικού, το οποίο συνυφαίνεται με την ανθρωπομορφική αντίληψη που διέπει το θεολογικό σύστημα των αρχαίων Ελλήνων. Αφού μελετήσετε την ενότητα (στ. 274-430) και την Περιληπτική αναδιήγηση όλης της ραψωδίας *E*:

α) Να επισημάνετε τις περιπτώσεις «θαυμαστού» που θα συναντήσετε και να τις αναλύσετε με λίγα λόγια.

β) Να καταγράψετε τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά (ιδιότητες, συμπεριφορές, αισθήματα κτλ.) των θεών που εμπλέκονται στη δράση η απλώς αναφέρονται.

γ) Να σημειώσετε τις περιπτώσεις εκείνες όπου ο ανθρωπομορφισμός οδηγείται στα άκρα, αλλά και τα χαρακτηριστικά που παραμένουν οπωσδήποτε θεϊκά.

δ) Να συζητήσετε στην τάξη σχετικά με τις αντιλήψεις αυτές των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και για τις δυνατότητες που παρέχει στον ποιητή η λογοτεχνική εκμετάλλευσή τους.

ε) Να βρείτε ανάλογες αντιλήψεις στα Θρησκευτικά, σε κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας η σε άλλα διαβάσματά σας. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Σύστημα, Τέχνη, Λογικό, Υπερφυσικό]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 1ου ΤΟΜΟΥ

Προλογικό σημείωμα.....	5
Εισαγωγή.....	7
Τα κυριότερα γεγονότα και το Ημερολόγιο της Ιλιάδας	15
ραψωδία Α	
Περίληπτική αναδιήγηση	23
στ. 1-53.....	25
στ. 54-306.....	35
στ. 307-349.....	56
στ. 350-431α.....	57
στ. 431α -493.....	67
στ. 494-612.....	69
ραψωδία Β	
Περίληπτική αναδιήγηση	79
ραψωδία Γ	
Περίληπτική αναδιήγηση	81
στ. 121-244.....	83
ραψωδία Δ	
Περίληπτική αναδιήγηση	96
στ. 422-544.....	97
ραψωδία Ε	
Περίληπτική αναδιήγηση	103
στ. 274-430.....	105

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.